

ΕΚΦΡΑΣΗ ΕΚΘΕΣΗ

ΓΙΑ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ

**ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ
Α΄ ΤΕΥΧΟΣ**

Τόμος 1ος

Συγγραφική Ομάδα Αναθεώρησης

ΧΡΙΣΤΟΣ Λ. ΤΣΟΛΑΚΗΣ

Καθηγητής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης

ΚΥΡΙΑΚΗ ΑΔΑΛΟΓΛΟΥ

Δρ. Φιλολογίας, Σχολική Σύμβουλος

ΑΒΡΑ ΑΥΔΗ

Φιλολόγος, Καθηγήτρια Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΕΛΕΝΗ ΛΟΠΠΑ

Δρ. Φιλολογίας, Σχολική Σύμβουλος

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΤΑΝΗΣ

Φιλολόγος, π. Σχολικός Σύμβουλος

Υπεύθυνη για το Παιδαγ. Ινστιτούτο

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Σύμβουλος του Π.Ι.

Καλλιτεχνική Επιμέλεια

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΟΥΠΗΣ

ΕΙΡΗΝΗ Κ. ΧΑΤΖΗ

Επεξεργασία, Ηλεκτρονική Επιμέλεια Ύλης

και Εξωφύλλου

ΕΙΡΗΝΗ Κ. ΧΑΤΖΗ

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ

ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

*Ομάδα Εργασίας Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου
Μάθησης και Θρησκευμάτων*

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Συγγραφή: Χρίστος Λ. Τσολάκης, Κυριακή Αδαλόγλου,
Άβρα Αυδή, Ελένη Λόππα, Διονύσης Τάνης**

Συντονισμός: Χρίστος Λ. Τσολάκης

**Αναθεώρηση: Χρίστος Λ. Τσολάκης,
Κυριακή Αδαλόγλου, Άβρα Αυδή,
Ελένη Λόππα, Διονύσης Τάνης**

**ΕΚΦΡΑΣΗ
ΕΚΘΕΣΗ**

ΓΙΑ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ

**ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ
Α΄ ΤΕΥΧΟΣ**

Τόμος 1ος

ΣΥΜΒΟΛΑ

ΘΕΩΡΙΑ

ΑΣΚΗΣΗ

**ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΗ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ**

**χρωματιστή
σελίδα**

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ

ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ

Διαβάστε προσεκτικά αυτό το θαυμαστό κείμενο του Τζιάνι Ροντάρι και φροντίστε να το καταλάβετε. Η δύναμη της λέξης, καθώς ξυπνάει τους κόσμους της σκέψης και της φαντασίας, θα σας θυμίσει ίσως τα μαγικά παραμύθια των παιδικών σας χρόνων, όπου δεν υπάρχουν όρια και φραγμοί. Ο κόσμος γίνεται τόσο δυνατός, τόσο μεγάλος και τόσο ωραίος, όσο και η φαντασία του παραμυθά. Έτσι και με τη λέξη...

**Κι όπου κατέχει και μιλεί με γνώση και με τρόπο
κάνει και κλαΐσιν και γελού τα μάτια των ανθρώπω.**

(Ερωτόκριτος)

Η πέτρα στη λίμνη

Μια πέτρα που ρίχνουμε στα νερά μιας λιμνούλας προκαλεί ομόκεντρα κύματα που απλώνονται στην επιφάνεια παρασέρνοντας στην κίνησή τους, σε διαφορετικές αποστάσεις, με διαφορετικά αποτελέσματα, το νούφαρο και το καλάμι, τη χάρτινη βαρκούλα και το φελλό του ψαρά. Αντικείμενα που πριν ήταν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, το καθένα στην ησυχία του ή στον ύπνο του, είναι σαν να τα ξανάφερε κάποιος στη ζωή, σαν να τα ανάγκασε να αντιδράσουν, να σχετιστούν μεταξύ τους. Άλλες κινήσεις, αόρατες, απλώνονται στο βάθος προς όλες τις κατευθύνσεις, καθώς η πέτρα κατεβαίνει με ορμή, παρασύροντας φύκια, τρομάζοντας ψάρια, προκαλώντας συνεχώς καινού-ριες μοριακές αναστατώσεις. Όταν, τέλος, φτάσει στο βυθό, σηκώνει λάσπη, αναποδογυρίζει τα πράγματα που κείτονταν εκεί ξεχασμένα, μερικά απ' αυτά τώρα ξεθάβονται, ενώ άλλα, με τη σειρά τους, σκεπάζονται από την άμμο. Αμέτρητα γεγονότα ή μικρογεγονότα διαδέχονται το ένα το άλλο σε ελάχιστο χρόνο. Ίσως, κι αν ακόμα είχε κανείς τον καιρό και τη διάθεση, δε θα μπορούσε να τα καταγράψει όλα, χωρίς να παραλείψει κανένα.

Με τον ίδιο τρόπο, μια λέξη που πέφτει τυχαία στο μυαλό μας δημιουργεί κύματα στην επιφάνεια και στο βάθος, προκαλεί μια ατελείμητη σειρά αλυσιδωτών αντιδράσεων, παρασύροντας στην πτώση της ήχους και εικόνες, αναλογίες και αναμνήσεις, σημασίες και

όνειρα, σε μια κίνηση που ξυπνά την εμπειρία και τη μνήμη, τη φαντασία και το ασυνείδητο, και η οποία γίνεται πιο περίπλοκη, επειδή το ίδιο το μυαλό δεν παρίσταται παθητικά στην εμφάνιση όλων αυτών, αλλά επεμβαίνει σ' αυτήν συνεχώς, για να δεχτεί και να απορρίψει, να συνδέσει και να λογοκρίνει, να οικοδομήσει και να καταστρέψει.

Παίρνω για παράδειγμα τη λέξη «πέτρα». Πέφτοντας στο μυαλό παρασύρει μαζί της ή σπρώχνει ή αποφεύγει, με λίγα λόγια έρχεται με διάφορους τρόπους σ' επαφή:

με όλες τις λέξεις που αρχίζουν από π αλλά το δεύτερο γράμμα τους δεν είναι ε, όπως «παπούτσι», «ποταμός», «πουλί»·

με όλες τις λέξεις που αρχίζουν από πε, όπως «πεδιάδα», «πεζός», «πελαργός», «πελώριος», «περίπατος», «περισπωμένη»·

με όλες τις λέξεις που λήγουν σε -έτρα, όπως «μέτρα», «φαρέτρα»·

με όλες τις λέξεις που συγγενεύουν σημασιολογικά με την «πέτρα»: «βότσαλο», «κοτρώνα», «βράχος», «μάρμαρο», «γρανίτης» και τα λοιπά.

Αυτοί είναι οι πιο νωθροί συνειρμοί. Μια λέξη χτυπά μια άλλη από αδράνεια. Αυτό δύσκολα θα αρκούσε, για να κάνει να πεταχτεί η σπίθα (αλλά ποτέ δεν μπορεί να ξέρει κανείς).

Η λέξη, ωστόσο, κινείται με ορμή και προς άλλες κατευθύνσεις, βυθίζεται στον κόσμο του παρελθόντος, βγάζει στην επιφάνεια παρουσίες βυθισμένες. Απ' αυτή την άποψη «πέτρα» για μένα είναι η Αγία Αικατερίνη της Πέτρας, μια εκκλησία χτισμένη ψηλά, στη λίμνη Ματζόρε. Πήγαινα ως εκεί με το ποδήλατο. Πηγαίναμε μαζί, ο Αμεντέο κι εγώ. Καθόμασταν κάτω από μια δροσερή στοά, πίναμε άσπρο κρασί και συζητούσαμε

για τον Καντ. Συναντιόμασταν και στο τρένο που μας πήγαινε καθημερινά στη Σχολή μας. Ο Αμεντέο φορούσε μια μακριά μπλε κάπα. Μερικές φορές κάτω από την κάπα του μάντευε κανείς το σχήμα της θήκης του βιολιού του. Η λαβή της δικής μου θήκης είχε σπάσει και ήμουν υποχρεωμένος να την κουβαλώ κάτω από τη μασχάλη μου. Ο Αμεντέο κατατάχτηκε στους αλπινιστές και πέθανε στη Ρωσία.

Μια άλλη φορά η μορφή του Αμεντέο μου ήρθε στο νου, σε μια «έρευνα» σχετικά με τη λέξη «τούβλο», που μου θύμιζε κάτι χαμηλά καμίνια στους αγρούς της Λομβαρδίας και μακρινούς περιπάτους στην ομίχλη ή μέσα στα δάση· ο Αμεντέο κι εγώ συχνά περνούσαμε ολόκληρα απογεύματα στο δάσος συζητώντας: για τον Καντ, τον Ντοστογιέφσκι, τον Μοντάλε, τον Αλφόνσο Γκάτο. Οι φιλίες των δεκαέξι χρόνων είναι αυτές που αφήνουν τα πιο βαθιά σημάδια στη ζωή μας. Αλλά αυτό δε μας ενδιαφέρει εδώ. Μας ενδιαφέρει να δούμε πώς μια οποιαδήποτε τυχαία λέξη μπορεί να λειτουργήσει ως λέξη μαγική, για να ξεθάψει περιοχές της μνήμης θαμμένες κάτω από τη σκόνη του χρόνου [...]

Με τον ίδιο τρόπο επιδρούσε η γεύση της "madeleine" στη μνήμη του Προυστ. Και, ύστερ' απ' αυτόν, όλοι οι «συγγραφείς

της μνήμης» έμαθαν, φτάνοντας σχεδόν στην υπερβολή, ν' ακούν προσεχτικά τη θαμμένη ηχώ των λέξεων, των οσμών, των ήχων. Εμείς όμως θέλουμε να φτιάξουμε παραμύθια για παιδιά και όχι να γράψουμε διηγήματα, για να ξανακερδίσουμε και να σώσουμε τη χαμένη μας ζωή. Αλλά ακόμα και με τα παιδιά, πότε πότε, θα είναι διασκεδαστικό και χρήσιμο να παίζουμε το παιχνίδι της μνήμης. Οποιαδήποτε λέξη θα μπορέσει να τα βοηθήσει να θυμηθούν «εκείνη τη φορά που...», να ανακαλύψουν τον εαυτό τους μέσα στο χρόνο που περνά, να μετρήσουν την απόσταση ανάμεσα στο σήμερα και στο χτες, αν και τα δικά τους «χτες» είναι ακόμη, ευτυχώς, λίγα και σχετικά άδεια. Το «φανταστικό θέμα», σ' αυτό τον τύπο έρευνας που ξεκινά από μια μόνο λέξη, γεννιέται όταν δημιουργούνται περίεργες γειτνιάσεις, όταν μέσα απ' τις πολύπλοκες κινήσεις των εικόνων και τις ιδιόρρυθμες αλληλοεπιδράσεις τους προβάλλει μια απρόβλεπτη συγγένεια ανάμεσα σε λέξεις που ανήκουν σε διαφορετικές αλυσίδες. Η λέξη «ματόνε» (τούβλο) έφερε μαζί της τις λέξεις «καντσόνε» (τραγούδι), «μαρόνε» (κάστανο), «μασόνε» (τέκτονας), «τορόνε» (αμυγδαλωτό), «πανετόνε» (τσουρέκι), που ομοιοκαταληκτούνμε το «ματόνε»...

Τα ματόνε και καντσόνε μου φαίνονται ενδιαφέρον ζευγάρι, αν και όχι τόσο «ωραίο όπως η τυχαία συντάντηση μιας ομπρέλας και μιας ραπτομηχανής πάνω σε ένα ανατομικό τραπέζι» (Λοτρεαμόν, Τα τραγούδια του Μαλντορόρ). Μέσα στο συγκεχυμένο σύνολο των λέξεων που ως τώρα μας ήρθαν στο μυαλό, το «ματόνε» (τούβλο) έχει με το «καντσόνε» (τραγούδι) την ίδια σχέση που έχει και το «σάσο» (πέτρα) με το «κοντραμπάσο». Το βιολί του Αμεντέο προσθέτει ίσως ένα στοιχείο συναισθηματικό και βοηθά να γεννηθεί μια μουσική εικόνα.

Να το μουσικό σπίτι. Είναι φτιαγμένο με μουσικά τούβλα, με μουσικές πέτρες. Οι τοίχοι του, όταν τους χτυπάς με σφυράκια, βγάζουν όλες τις νότες που υπάρχουν. Ξέρω πως υπάρχει ένα ντο δίεση πάνω από το ντιβάνι, πως το πιο ψηλό φα βρίσκεται κάτω από το παράθυρο, πως το πάτωμα είναι ολόκληρο σε σι ύφεση ματζόρε, μια τονικότητα ερεθιστική. Έχει μια καταπληκτική πόρτα ατονική, δωδεκαφωνική, ηλεκτρονική: φτάνει να την αγγίξεις μόλις με τα δάχτυλα, για να βγάλει κάτι στο σιλ των Νόνο -Μπέριο - Μαντέρνα, που να ξετρελάνει τον Στόκχαουσεν (ο οποίος έχει περισσότερα δικαιώματα από τους άλλους να μπει στην εικόνα μας, μ' εκείνο το «χάους» (σπίτι) σφηνωμένο μέσα στο επώνυμό του).

Αλλά δεν πρόκειται μόνο για ένα σπίτι. Είναι ένα ολόκληρο μουσικό χωριό, με το σπίτι-πιάνο, το σπίτι-τσελέστα, το σπίτι-φαγκότο. Είναι ένα χωριό-ορχήστρα. Το βράδυ οι κάτοικοι, παίζοντας στα σπίτια τους, κάνουν όλοι μαζί μια ωραία συναυλία πριν πάνε για ύπνο... Τη νύχτα, ενώ όλοι κοιμούνται, ένας φυλακισμένος παίζει στα σίδερα της φυλακής του... Και τα λοιπά. Η ιστορία μας πήρε το δρόμο της.

Σκέφτομαι πως ο φυλακισμένος μπήκε στην ιστορία χάρη στην ομοιοκαταληξία «μουσική» και «φυλακή», που συνειδητά δεν είχε πέσει στην αντίληψή μου, αλλά που, όπως φαίνεται, κάπου παραφύλαγε. Τα σίδερα θα τα θεωρούσε κανείς, φυσική συνέπεια. Αλλά δεν το πιστεύω. Μάλλον θα πρέπει να μου τα επέβαλε η ανάμνηση, που φευγαλέα πέρασε από το μυαλό μου,

του τίτλου μιας παλιάς κινηματογραφικής ταινίας:
Φυλακή δίχως σίδερα.

Πέφτουν όλα τα σίδερα απ' όλες τις φυλακές του κόσμου. Βγαίνουν όλοι. Και οι κλέφτες; Ναι, και οι κλέφτες. Η φυλακή είναι που κάνει τους κλέφτες. Τέρμα η φυλακή, τέρμα και οι κλέφτες...

Κι εδώ μπορώ να παρατηρήσω πως στη φαινομενικά μηχανική διαδικασία πέφτει, σα μέσα σε καλούπι, αλλά και τροποποιώντας το ίδιο το καλούπι, η ιδεολογία μου. Ακούω την ηχώ παλιών και πρόσφατων αναγνωσμάτων. Οι κόσμοι των αποκλεισμένων απαιτούν με επιμονή να τους ονομάσουμε: ορφανοτροφεία, αναμορφωτήρια, γηροκομεία, ψυχιατρεία, αίθουσες διδασκαλίας. Η πραγματικότητα εισβάλλει στο σουρεαλιστικό γύμνασμα. Στο κάτω κάτω, ίσως, αν το μουσικό χωριό γίνει παραμύθι, δε θα είναι ένα ονειροπόλημα φυγής, αλλά ένας τρόπος να ανακαλύπτεις ξανά και να αναπαριστάνεις την πραγματικότητα με νέα σχήματα.

Αλλά η διερεύνηση της λέξης «πέτρα» δεν τελείωσε. Μου μένει ακόμη να την απορρίψω ως οργανισμό που έχει μια ορισμένη σημασία και έναν ορισμένο ήχο, να την αναλύσω στα ψηφία της, να ανακαλύψω τις λέξεις που έχω διαδοχικά απορρίψει, για να φτάσω να την προσφέρω.

Γράφω τα ψηφία το ένα κάτω απ' το άλλο:

-Π

-Ε

-Τ

-Ρ

-Α

Τώρα δίπλα σε κάθε ψηφίο μπορώ να γράψω την πρώτη λέξη που μου έρχεται στο νου, αποχτώντας έτσι μια καινούρια σειρά:

«πέστροφα - ελεγκτής - τσιγάρο - ράφι - αγρότης». Ή μπορώ – θα είναι πιο διασκεδαστικό – να γράψω δίπλα στα πέντε ψηφία λέξεις που να σχηματίζουν μια φράση με ολοκληρωμένη σημασία, έτσι:

**Π – Πέντε
Ε – ελέφαντες
Τ – τρώνε
Ρ – ρίζες
Α – ακακίας**

Δε θα είχα τι άλλο να τους κάνω αυτή τη στιγμή τους πέντε ελέφαντες που τρώνε ρίζες, από το να τους χρησιμοποιήσω για να φτιάξω ένα «παράλογο» (nonsenso) δίπτυχο:

**Πέντε ελέφαντες λιγνοί
σκαρφαλώνουν στη σκηνή... κτλ.**

Αλλά δε χρειάζεται να περιμένουμε ενδιαφέροντα αποτελέσματα με την πρώτη προσπάθεια. Δοκιμάζω μια άλλη σειρά, με το ίδιο σύστημα:

**Π – Πεντακόσιοι
Ε – εφοπλιστές
Τ – τραγουδούν
Ρ – ρομαντικές
Α – άριες**

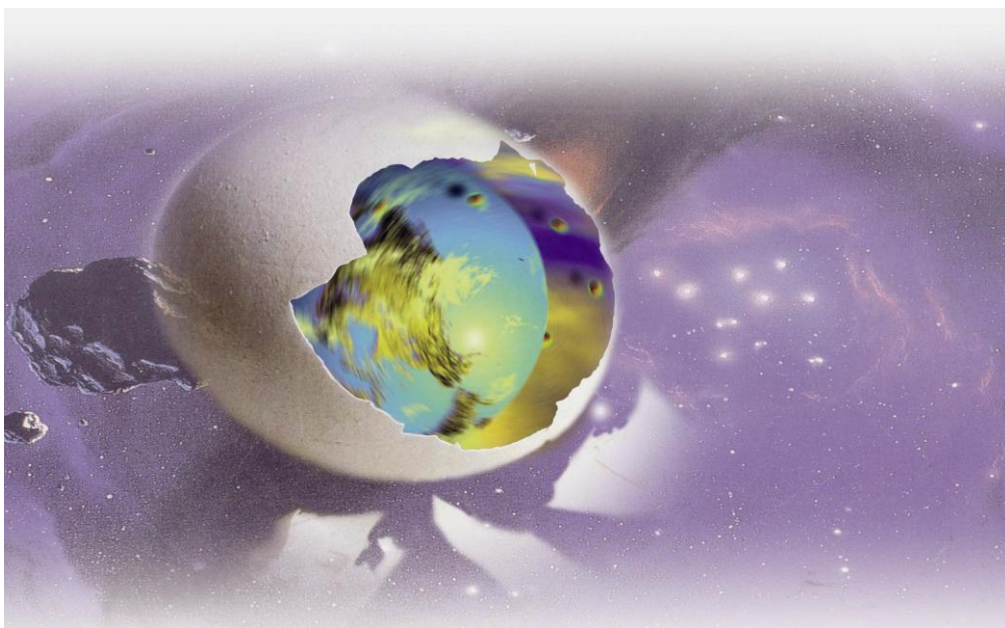
Εκείνο το «πεντακόσιοι» είναι αυτόματη προέκταση του προηγούμενου «πέντε». Τις «ρομαντικές άριες» ίσως να τις έβγαλε στη μέση η «σκηνή», αλλά δεν μπορεί κανείς να αγνοήσει ότι τις ευνόησε και το γειτόνεμά τους, σ' αυτήν την «έρευνα», με τα μουσικά όργανα που ανάφερα λίγο πιο πάνω. Μια πομπή από πεντακόσιους εφοπλιστές που τραγουδούν ρομαντικές άριες δεν είναι εικόνα για πέταμα.

Εγώ προσωπικά έχω φτιάξει πολλές ιστορίες ξεκινώντας από μια λέξη στην τύχη.

Μια φορά π.χ., ξεκινώντας από τη λέξη «λαιμός», πήρα την παρακάτω αλυσίδα: «λαιμός - Λεμονής - λεμόνι - αυγολέμονο - αυγό - ωοειδής - (ελλειπτική) τροχιά - αυγό σε τροχιά». Εδώ σταμάτησα και έγραψα ένα παραμύθι με τον τίτλο: «Ένας κόσμος μέσα σ' ένα αυγό», που βρίσκεται ανάμεσα στην επιστημονική φαντασία και τη φάρσα.

Μπορούμε τώρα ν' αφήσουμε τη λέξη «πέτρα» στην τύχη της. Αλλά ας μην ξεγελιόμαστε πως εξαντλήσαμε τις δυνατότητές της. Ο Πολ Βαλερί έχει πει: «Δεν υπάρχει λέξη που να μπορούμε να την καταλάβουμε, αν προχωρήσουμε στο βάθος». Και ο Βιτγκενστάιν: «Οι λέξεις είναι σαν την κρούστα στην επιφάνεια βαθιών νερών». Τα παραμύθια ψάχνουμε να τα βρούμε ακριβώς έτσι, κολυμπώντας κάτω από το νερό.

Όσο για τη λέξη «τούβλο» θ' αναφέρω το αμερικάνικο τεστ δημιουργικότητας, για το οποίο μιλά η Μάρτα Φατόρι στο ωραίο της βιβλίο «Δημιουργικότητα και εκπαίδευση». Αυτό το τεστ ζητά από τα παιδιά να αναφέρουν όλες τις δυνατές χρήσεις που ξέρουν για το «τούβλο», ή που μπορούν να φανταστούν.

Ίσως η λέξη «τούβλο» να καρφώθηκε στο μυαλό μου με τόση δύναμη, επειδή είχα διαβάσει πρόσφατα γι' αυτό το τεστ, σ' αυτό το βιβλίο. Δυστυχώς, τα τεστ αυτού του είδους δεν έχουν σκοπό να διεγείρουν την παιδική δημιουργικότητα, αλλά μονάχα να τη μετρήσουν, για να επιλέξουν «τους πιο ικανούς στη φαντασία», όπως με άλλα τεστ επιλέγονται «οι πιο ικανοί στα μαθηματικά». Θα έχουν, βέβαια, κι αυτά τη χρησιμότητά τους. Αλλά στην ουσία επιδιώκουν σκοπούς που αφήνουν απέξω τα ίδια τα παιδιά. Αντίθετα, το παιχνίδι της «πέτρας στη λίμνη» που σύντομα σας παρουσίασα εδώ, κινείται στην αντίθετη κατεύθυνση: προορίζεται για να χρησιμοποιείται από τα παιδιά, όχι για να τα χρησιμοποιεί...

Τζιάνι Ροντάρι, Γραμματική της φαντασίας,
μετ. Μ. Βερτσώνη, Λ. Αγγουρίδου, εκδ. Τεκμήριο

ΥΛΩΣΣΑ
ΚΑΙ ΥΛΩΣΣΙΚΕΣ
ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ

Ι. ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

1. Η απεραντοσύνη της

■ Διαβάστε τα κείμενα α και β.

Γλώσσα είναι ολόκληρος ο λαός.

α.

Γλώσσα είμαι εγώ.

Γλώσσα είσαι εσύ.

Γλώσσα είναι ο κόσμος.

Γλώσσα είναι ό,τι κάνει ο κόσμος.

Γλώσσα είναι η αγάπη και ο πόνος.

Γλώσσα είναι το ντύσιμο, η έκφραση του προσώπου, οι χειρονομίες, η ανταπόκριση.

Γλώσσα είναι να φαντάζεσαι, να σχεδιάζεις, να δημιουργείς, να καταστρέφεις.

Γλώσσα είναι ο έλεγχος και η πειθώ.

Γλώσσα είναι η επικοινωνία.

Γλώσσα είναι το γέλιο.

Γλώσσα είναι το μέγλωμα.

Γλώσσα είμαι εγώ.

**Goldenberg, S., P. Griffiths, J. Lee. M. Sandra,
The English Programme Language, Great Britain, 1979**

β.

«Γλώσσα δεν είναι, καθώς φαντάζονται κάποιοι, αράδιασμα από λέξεις, τύπους και κανόνες, όπως αναγράφονται σε λεξικά και γραμματικές... παρά η έκφραση του εσωτερικού μας κόσμου, κύμα ζωής, άνοιγμα και επαφή ψυχών, ανταλλαγή αισθημάτων και σκέψεων μέσα σε συνομιλία, ερώτηση και απόκριση, άρνηση και κατάφαση, προσταγή, απαγόρευση και παράκληση, μικροεπεισόδια, πεζότητες και ταπεινότητες της καθημερινής ζωής και έξαρση και κατάνυξη, τραγούδι και κλάμα, χαρά και καημός, τρικυμία και γαλήνη, αγάπη και πάθος, αγωνία και κατάρα, επιστήμη και ζωή, σκέψη, ενατένιση της μοίρας και φιλοσοφία - όλα αυτά. Είναι γλώσσα ατομική και εθνική. Γλώσσα είναι ολόκληρος ο λαός, λέει ένα φλαμανδικό ρητό».

M. Τριανταφυλλίδης

- ▶ Προσπαθήστε να ανιχνεύσετε στο κείμενο β φράσεις παρόμοιες με εκείνες του κειμένου α. Δημιουργήστε και άλλες δικές σας. Αν, μάλιστα, σχεδιάζετε να εκδώσετε ένα περιοδικό της τάξης σας, συγκεντρώστε τέτοιες φράσεις, από τα κείμενα και από αυτές που δημιουργήσατε, για να τις χρησιμοποιήσετε ως μηνύματα στην πρώτη σελίδα αλλά και σε άλλες σελίδες του περιοδικού σας.**

2. Η πολυμορφία της

■ Η γλώσσα είναι πρωτεϊκή

Θα καταλάβετε τώρα ότι η γλώσσα είναι πολύμορφη, γιατί πολύμορφη και πολύπλοκη είναι και η κοινωνική ζωή που την παράγει. Έτσι οι απεριόριστες δυνατότητες της ανταποκρίνονται στις ποικίλες ανάγκες της κοινωνικής ζωής και τις υπηρετούν. Γι' αυτό και μπορούμε:

άλλοτε να ρωτούμε
άλλοτε να απορούμε
άλλοτε να κρίνουμε
άλλοτε να διατάζουμε
άλλοτε να σχεδιάζουμε το μέλλον
άλλοτε να περιγράφουμε το παρελθόν
άλλοτε...

Χρήσιμη πληροφορία

Οι μορφές (τα «άλλοτε») με τις οποίες παρουσιάζεται η γλώσσα είναι κωδικοποιημένες στο Συντακτικό και στη Γραμματική. Τα βιβλία αυτά περιέχουν τα συντακτικά και γραμματικά φαινόμενα της γλώσσας. Δεν περιέχουν όμως τη γλώσσα. Αυτή δε χωράει σε κανένα βιβλίο. Είναι απέραντη.

- ▶ **Μετασχηματίστε τη φράση:**
Η φιλία ενώνει τους λαούς.

Παράδειγμα:

- Ενώνει η φιλία τους λαούς;
- Δεν ενώνει η φιλία τους λαούς; (Συνεχίστε μετασχηματίζοντας την ίδια φράση)

■ Οι ειδικοί λένε ότι ο άνθρωπος μαθαίνει τη γλώσσα κατά τα πέντε πρώτα χρόνια της ζωής του. Κι αυτό είναι το εκπληκτικό. Από εκεί κι εκεί οι γλωσσικοί μηχανισμοί του αντιδρούν σε κάθε είδους γλωσσικό ερέθισμα, ακόμη και σ' εκείνο που δέχεται για πρώτη φορά. Έτσι καταλαβαίνει και χρησιμοποιεί χιλιάδες από διαφορετικά είδη ομιλίας –χωρίς ποτέ να συνειδητοποιεί την ικανότητά του αυτή – ή μεταβάλλει και προσαρμόζει την ομιλία του στα εκάστοτε νέα δεδομένα.

3. Η παντοδυναμία της

■ Η γλώσσα κόκαλα δεν έχει και κόκαλα τσακίζει

Η γλώσσα, γι' αυτόν που ξέρει να τη χρησιμοποιεί σωστά, είναι δύναμη. Η δύναμή της αυτή γίνεται μεγαλύτερη, όταν συνδυάζεται με πνευματική καλλιέργεια και κοινωνική καταξίωση. Πολλοί βέβαια εκμεταλλεύονται την κοινωνική τους δύναμη, για να επιβάλλουν τις απόψεις τους.

▶ Διάβασε τα κείμενα και τις φράσεις που ακολουθούν και προσπάθησε να αναγνωρίσεις τρόπους επιβολής και συμπεριφοράς. Σκέψου ακόμη με ποιον τρόπο συμβάλλουν στην προσέγγιση ή στην απομάκρυνση των συνδιαλεγομένων:

- Στρατιωτικός νόμος. Η χώρα κηρύσσεται εις κατάστασιν πολιορκίας. Αναστέλλεται η λειτουργία του Συντάγματος επί 6 μήνας. Η κυκλοφορία πεζών και οχημάτων απαγορεύεται μετά την δύσιν του ηλίου εις τας πόλεις και εις την ύπαιθρον. Οι παραβάται θα πυροβολούνται άνευ προειδοποιήσεως. Ζήτω το Έθνος.
- Αν τύχει και αργήσω, να περιμένεις λίγο.
- Περίμενέ με, αν αργήσω.
- Παρακαλώ, μην καπνίζετε.
- Ευχαριστούμε που δεν καπνίζετε.
- Άκουσε, μικρέ, κάνε ό,τι σου λέω και μην φιλορωτάς. Πάρε το ποδήλατό σου από εδώ και ξεκουμπίσου.
- Θα σε πείραζε, παιδί μου, να μετακινήσεις το ποδήλατό σου από αυτή τη θέση;
- Κάθισε.
- Δε θα ήθελες να καθίσεις;

- Γυναίκα, τα παπούτσια μου.
- Θα σε συμβούλευα να δεις αυτό το έργο.
- Πού είσαι, Πέτρο, να πήγαινες μια στιγμή να έβλεπες το παιδί.

(βλ. και ΝΕ.Σ, σ. 76-78)

II. ΟΙ ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ (ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΕΡΗ ΓΛΩΣΣΑ)

Η γλώσσα είναι πολυκύμαντη, όπως πολυκύμαντη είναι και η γλωσσική κοινότητα που τη μιλάει

Από την έως εδώ πορεία μας μπορούμε να επαληθεύσουμε αυτό που ήδη έχουμε επισημάνει, ότι δηλαδή η γλώσσα είναι πολύμορφη και πολύπλοκη, όπως (πολύμορφη και πολύπλοκη) είναι και η γλωσσική κοινότητα που τη χρησιμοποιεί. Άλλωστε η γλώσσα είναι κοινωνικό προϊόν. Γι' αυτό και είναι τόσο πολυκύμαντη, όσο και η κοινωνία από την οποία αναδύεται και την οποία εκφράζει και υπηρετεί. Αυτά σημαίνουν ότι η γλωσσική κοινότητα δε χαρακτηρίζεται από γλωσσική ομοιομορφία/ομοιογένεια, δεν αποτελεί δηλαδή ένα σύνολο ομιλητών οι οποίοι χρησιμοποιούν παντού και πάντοτε τους ίδιους γλωσσικούς τρόπους. Αντίθετα μάλιστα χαρακτηρίζεται από μια πολυμορφία / ετερογένεια γλωσσικής συμπεριφοράς, η οποία όμως δεν τη διασπά ούτε και την υποβαθμίζει. Μια προσεκτικότερη εξέταση θα μας έπειθε ότι χάρη σ' αυτήν (την ετερογένεια) η γλώσσα υπάρχει και λειτουργεί. Είναι επομένως η γλώσσα συνισταμένη πολλών και ποικίλων συνιστωσών.

Έτσι, σε μια γλωσσική κοινότητα, διαφορετικές ομάδες ομιλητών χρησιμοποιούν διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες/διαλέκτους που τα κοινά χαρακτηριστικά τους τις διακρίνουν από άλλες ποικιλίες / διαλέκτους της ίδιας γλώσσας. Οι ποικιλίες αυτές με κριτήρια τη γεωγραφική καταγωγή του ομιλητή και την κοινωνική/γλωσσική συμπεριφορά του διακρίνονται αντίστοιχα σε γεωγραφικές ποικιλίες/διαλέκτους (οριζόντια κατάταξη) και σε κοινωνικές

ποικιλίες/διαλέκτους (κάθετη κατάταξη). Σ' αυτές πάλι τις κοινωνικές ποικιλίες εντάσσονται, εκτός από τα άλλα, τα ποικίλα είδη των κειμένων και οι ειδικές γλώσσες. Όλες μαζί οι ποικιλίες συναποτελούν και τροφοδοτούν την εθνική μας γλώσσα.

1. Γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες

■ Διαβάστε το παρακάτω κείμενο και συζητήστε τους όρους: ιδίωμα, διάλεκτος, ιδιωματισμός, ιδιωτισμός.

Οριζόντια διαίρεση: ιδίωμα και διάλεκτος

...Όσοι έχουμε μητρική γλώσσα τα ελληνικά δεν τα μιλούμε ακριβώς το ίδιο σε όλη την ελληνόγλωσση γη. Παρουσιάζει δηλαδή και η γλώσσα μας, καθώς όλες οι άλλες, τοπικές παραλλαγές ή ιδιωματικές ποικιλίες. Και δε διαφέρει μόνο το γλωσσικό ιδίωμα δύο τόπων που απέχουν ο ένας από τον άλλο, καθώς λ.χ. η Κρήτη και η Ευρυτανία, παρά συχνά και η γλώσσα δύο γειτονικών χωριών, έτσι της Αράχοβας και της Δαύλειας στη Βοιωτία. Στην ιδιωματική ποικιλία της γλώσσας μιας χώρας θεμελιώνεται η διαίρεσή της σε ό,τι ονομάζουμε ιδιώματα και διαλέκτους.

Ιδίωμα και διάλεκτο ονομάζουμε συνήθως το ίδιο πράγμα, υποδιαιρέσεις της ίδιας γλώσσας. Συχνά ονομάζουν διάλεκτο ένα ιδίωμα με μεγάλη έκταση ή που διαφέρει σημαντικά από την κοινή γλώσσα. Κάποτε πάλι ονομάζουν μειωτικά το ιδίωμα που έμεινε λογοτεχνικά ακαλλιέργητο και ξέπεσε έτσι στη συνείδηση των ομογλώσσων.

Ιδιωματισμό πάλι λέμε τύπο διαλεχτικό άγνωστο στην κοινή (π.χ. σκαρβελώνω αντί σκαρφαλώνω), ενώ ιδιωτισμός είναι έκφραση που λέγεται μόνο στη γλώσσα μας (την ελληνική) και έχει πάρει ξεχωριστή σημασία: Ο Τάκης περπατεί στα δύο, η Νίκη πάτησε στα πέντε, ακούονταν φωνές και κακό, μέρα μεσημέρι κτλ...

Μ. Τριανταφυλλίδης, Νεοελληνική Γραμματική

▶ Μιλήστε με τους γονείς σας και με τους συμμαθητές σας για την καταγωγή σας και για τη γλώσσα (ιδίωμα, διάλεκτος, Κοινή Νεοελληνική) του σπιτιού σας. Προσέξτε ακόμα τη γλώσσα του παππού και της γιαγιάς, των γειτόνων, ενός οικογενειακού φίλου που ήρθε από μακριά (Θράκη, Μακεδονία, Θεσσαλία, Ήπειρο, Κύπρο, Κρήτη, Κέρκυρα κτλ.) στον τόπο σας. Παρατηρήστε αν η γλώσσα του(ς) ή εκείνη που μιλάτε στο σπίτι σας είναι ίδια με κείνην που μιλάτε στην τάξη.

■ Τα ιδιώματα (και τις διαλέκτους) τα ονομάζουμε από τις περιοχές στις οποίες συνηθίζονται: α) **βόρεια** (θρακιώτικα, μακεδονικά, ηπειρώτικα, θεσσαλικά, στερεοελλαδίτικα κτλ.) και **νότια** (πελοποννησιακά, κρητικά κτλ.) και β) **ανατολικά** (κυπριακά, χιώτικα, ποντιακά, καππαδοκικά κτλ.) και **δυτικά** (κατωιταλικά, εφτανησιώτικα, κρητοκυκλαδικά). Από αυτά τα ποντιακά, τα καππαδοκικά, τα τσακωνικά και τα κατωιταλικά θεωρούνται από πολλούς διάλεκτοι. Όλα μαζί, ιδιώματα και διάλεκτοι, αποτελούν τη Νεοελληνική γλώσσα.

▶ Να διαβάσετε τις παροιμίες που ακολουθούν και να επισημάνετε τα ιδιωματικά στοιχεία τους.

- Μία χελιδών ἔαρ οὐ ποιεΐ. (Αρχαία)
- Ἐνα χελιδόνι δε φέρνει την άνοιξη. (Κοινή)
- Με τον καιρόν ο αμπελουργός εφύτεψεν αμπέλι, κι αγάλια αγάλια έγινεν η αγουρίδα μέλι. (Θήρα)
- Μι τουν κιρόν ιφύτηυγι γι' απιλουργός απέλι κι αγάλια αγάλια γίνιτι γη αγουρίδα μέλι. (Λέσβος)

- Η αλπού έλιγι μια φουρά· «τ' χρόν' θα γένουν πουλλά σύκα. - Πού ξέρ'ς; - Γιατί τ' αγαπάει η κλια μ'», είπι. (Ιωάννινα)
- «Μάνα, του χρόνου θα γίνουν πολλά σύκα; - Γιατί, γιε μου; - Γιατί, μάνα μου, τ' αγαπώ. (Κοινή)
- Άγιος που δεθ θαματουργεί τηδ δόξα τι τηθ θέλει; (Κάρπαθος)
- Άγιος που δε θαματουργεί, μηδέ δοξολογιέται. (Πελοπόννησος)
- Άγιε μου Γιώργη, βόηθα με.
- Κούνα και συ τα χέρια σου. (Κοινή)
- Αϊ-Γιώργη βούθα μου!
- Και συ τον πόδα σάλευκε. (Κύπρος)
- Αϊ-Γιώργη μου, βοήθα μου!
- Μα σείε και συ τα πόδια σου. (Κρήτη)

► Συζητήστε τον αλληγορικό χαρακτήρα των παροιμιών που διαβάσατε και πείτε σε ποια περίπτωση χρησιμοποιούμε καθεμιά από αυτές.

▶ Αποδώστε στην Κοινή Νεοελληνική τα κείμενα:

Βούιν τσ' εώ,
βούιν τσ' εσύ

Μια Πυργούσαινα ερωτά μίαν αρρεβωνιασμένην:
«Πότε θα παντρευτείς;»
«Την Τσυριατσή».
«Τσ' εώ την άλλη Τσυριατσή».
«Τσ' ίντα θα σφάξεις;»,
«Βούιν».
«Βούιν τσ' εώ, βούιν τσ' εσύ».

Χιώτικα ανέκδοτα*

Του Μισέ Τζανή το κεφάλι

Ο Μισέ Τζανής, ο Μισέ Μπουρλής και άλλοι επήγανε στο κυνήγι. Ένα αγρίμι επήρεν του Μισέ Τζανή το κεφάλι. Άμα είδαν το Μισέ Τζανή οι σύντροφοι του χωρίς κεφάλι, ερουτούσανε ο ένας τον άλλον: «Είχε κεφάλι ο Μισέ Τζανής για εν είχαν;». Εσκέφτονταν, εσκέφτου-νταν, δεν εμπόρεσαν να βρούνε αν είχαν κεφάλι. Επήγανε τότε στη γυναίκα του και την ερωτήσανε αν είχαν κεφάλι ο άντρας της. Εκείνη τως λε: «Ξέρω γω, αφεντικά; Ήρκουνταν ο μπαρμπέρης κι εμπαρμπέριζέν τον».

Χιώτικα ανέκδοτα

*Οι Χιώτες είναι γνωστοί για τα έξυπνα ανέκδοτά τους.

Χριστέ μ'

Χριστέ μ', ούλα καλά ποίκες, τρία καλά κί εποίκες·
ποίκες τον ουρανόν ψηλά, κι ακεί σκάλαν κί εφτάνει.
ποίκες την θάλασσαν πλατύν, κι ακεί γεφύρ' κί στέκει,
ποίκες την ξενιτιάν μακρά, κι ακεί λαλιά κί πάγει.

Δημοτικό τραγούδι του Πόντου

Αϊ-Γιώργη βούθα
μου!

Μα σείε και συ τα
πόδια σου

Ένα χελιδόνι
δε φέρνει την άνοιξη

Είχε κεφάλι ο Μισέ
Τζανής για εν είχαν;

Ξέρω γω, Ήρκουνταν
ο μπαρμπέρης
κι εμπαρμπέριζέν τον

Άγιος που δεθ
θαματουργεί τηδ
δόξα τι τηθ θέλει;

Άγιος που δε
θαματουργεί, μηδέ
δοξολογιέται

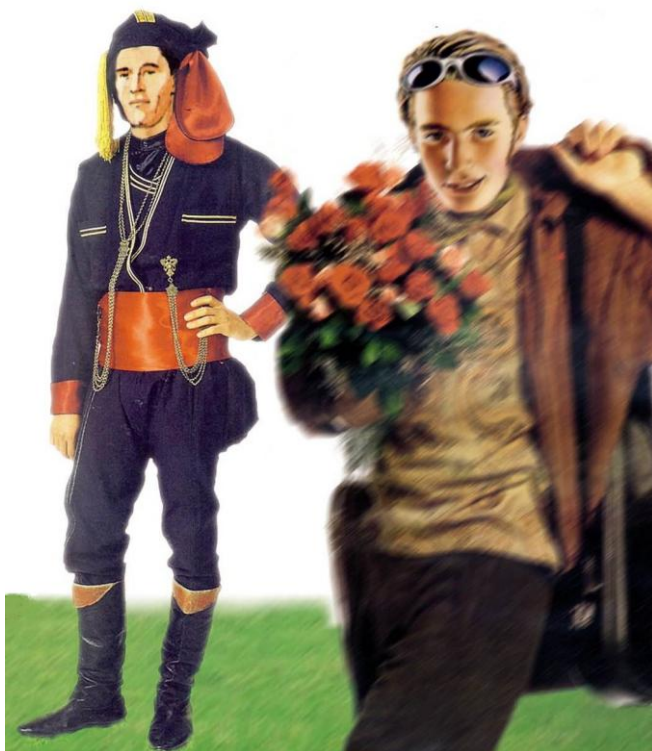
Η τιμή η φουτιά κι του νιρό

Έκαμαν μια φουρά συντροφιιά η τιμή, η φουτιά κι του νιρό. Κει π’ πιρβατούσαν, λεν τς φουτιάς οι άλλ’ δυο οι συντρόφ’τς: «Άμα σι χάσουμε, πού θα σι ματαβρούμι;». - «Όπ’ ιδείτι καπνό, τς λέει, ικεί μι βρίσκιτι». Ρουτούν κι το νιρό: «Σα σι χάσουμε ισένα, πού θα σι ματαβρούμι;». - «Όπ’ χλουρό λβάδ’, ικεί είμι ιγώ». Λεν στου τέλους κι τς τιμής: «Κι ισένα, κυρά τιμή, σα σι χάσουμε, πού θα σι ματαβρούμι;» - «Ιμένα, τς είπι, να μην μ’ αφήνιτι από του κουντό. Άμα μι χάσιτι μια φουρά, πθινά δε θα μι βρείτι».

Ιδίωμα Παπίγκου, Ήπειρος

ποίκες την θάλασσαν
πλατύν, κι ακεί γεφύρ'
κί στέκει

Μάνα, του χρόνου θα
γίνουν πολλά σύκα
γιατί τ' αγαπώ.

► Διαβάστε μια ιστορία, στην Ποντιακή διάλεκτο και στην απόδοσή της στη Νεοελληνική:

Η Νύφε

Η Θοδώρα είχε έναν γιοσμάν, τον Γοργόρ', απ' εκεί να τερείς ατον... Εθάρ'νεν άμον τ' εκείνον κανείς' κ' εν. Έναν ημέραν ο Γοργόρτς εχπάστεν να πάει'ς σο παναϋρ'ς στην Παναΐαν Σουμελά. Εκεί ελέπ' έναν έμορφον κορίτσ'. Παίρει ατεν και πάει'ς ση μάνναν ατ'.

Ατέ ξάι' κ' ερέχτεν ατέν. «Κ' εν ατέ για τον Γοργόρ'-ι-μ'» έλεεν. «Εχάθαμε...»

Το άλλον πρωί εσ'κώθεν λέει ατεν:

- Τ'σάνιξον και μη τ'σανίεις. Σπόγγξον και μη σπογγίεις. Αν' κ' ευτάς αετσ', α πας' ς ση μάννα σ'.

Το κορτσόπον έκατσεν και νουνίζ', εσκάλωσεν και κλαίει.

Η Νύφη

Η Θοδώρα είχε ένα λεβέντη, το Γρηγόρη, από μακριά ξεχώριζε... Νόμιζε σαν εκείνον κανείς δεν ήταν. Μια μέρα ο Γρηγόρης ξεκίνησε να πάει στο πανηγύρι της Παναγίας Σουμελά. Εκεί βλέπει ένα όμορφο κορίτσι. Το παίρνει και το πηγαίνει στη μάνα του.

Αυτής καθόλου δεν της άρεσε. «Δεν είναι αυτή για το Γρηγόρη μου, χαθήκαμε!».

Το άλλο πρωί σηκώθηκε και της είπε:

- Κατάβρεξε και μην καταβρέξεις. Σκούπισε και μην σκουπίσεις. Αν δεν κάνεις έτσι, θα πας στη μάνα σου.

Το κοριτσάκι κάθησε κάτω και σκεφτόταν, άρχισε να κλαίει.

Η Νύφε

Έρθεν ο Γοργόρτζ, είδεν άτεν να κλαίει. Ορωτά' ΤΕΝ:

- Ντο έπαθες, γιατί κλαις;

Άμον ντο είπεν άτον γιατί κλαίει, είπεν άτεν:

- Μη φογάσαι, μη κλαις. Ατό εύκολον εν'. Α παιρτζ το φορκάλ' και τα σπογγισμένα α σπογγίεις και τα τα'ανιγμένα α τ'σανίεις. Αρ' εποίκεν αέτσ'.

Έρθεν η Θεοδώρα κ' ευρήκει ατα αμόν ντο είπεν. Ορωτά' ΤΕΝ:

- Αβούτα πώς εποίκες ατα; Για μάγον κύρην έχεις, για μάισσαν μάνναν έχεις, για το γιο μ' το Γοργόρ' διαρμενευτήν έχεις.

- Νε μάγον κύρην έχω, νε μάισσαν μάνναν έχω, νε τον γιο σ' τον Γοργόρ' διαρμενευτήν έχω. Τ' αχούλι μ' ανεβάζ' με, τ' αχούλι μ' κατήβαζ' με. Και Λισάφ' εν' τ' όνεμα μ'.

Η Νύφη

Έρθε ο Γρηγόρης, την είδε να κλαίει. Τη ρωτά:

- Τι έπαθες; Γιατί κλαις;

Και όταν του είπε γιατί κλαίει, της είπε:

- Μη φοβάσαι, μην κλαις. Αυτό είναι εύκολο. Θα πάρεις τη σκούπα και τα σκουπισμένα θα σκουπίσεις και τα καταβρεγμένα θα καταβρέξεις.

Έκανε λοιπόν όπως της είπε. Έρθε η Θεοδώρα και τα βρήκε όπως τα όρισε. Τη ρωτάει:

- Αυτά πώς τα έκανες; Έ μάγο πατέρα έχεις ή μάγισσα μάνα έχεις ή το γιο μου το Γρηγόρη ορμηνευτή έχεις.

- Ούτε μάγο πατέρα έχω ούτε μάγισσα μάνα έχω ούτε το γιο σου τον Γρηγόρη ορμηνευτή έχω. Το μυαλό μου μ' ανεβάζει, το μυαλό μου με κατεβάζει. Και Ελισάβετ είναι το όνομά μου.

Η Νύφε

- Λισάφ, πουλί μ', λέει απ' αβούτο την ώρα να έχεις την ευχή μ' και του Χριστού και του Αβραάμ την ευλοΐαν.

Η Νύφη

- Ελισάβετ, πουλάκι μου, της λέει, από αυτή την ώρα να έχεις την ευχή μου και του Χριστού και του Αβραάμ την ευλογία.

Γιώτα Φωτιάδου-Μπαλαφούτη,
Ποντιακές ιστορίες και αφηγήσεις
(διασκευή)

► Συζητήστε την ωφελιμότητα (ή και την βλαπτικότητα, αν το νομίζετε) των ιδιωμάτων. Χρήσιμο υλικό μπορείτε να αντλήσετε από τα κείμενα που ακολουθούν:

Ιδιώματα και διάλεκτοι πλουτίζουν τη γλώσσα μας.

«Πολλοί ευρωπαϊκοί λαοί όχι μόνο έδειξαν, ιδίως τις τελευταίες δεκαετίες, μεγάλο ενδιαφέρον για να γνωρίσουν τα ιδιώματά τους, αλλά και βοήθησαν την πρακτική τους καλλιέργεια στο θέατρο και την υπόλοιπη λογοτεχνία. Περιττή και άσκοπη η τάση αυτή όταν δεν περιορίζεται σε όρια λογικά, επικίνδυνη ενδεχομένως όταν έχει ή μπορεί να πάρει πολιτικό χωριστικό χαρακτήρα, είναι ωφέλιμη και καλοπρόσδεκτη όσο δίνει αφορμή να εκφραστούν λογοτεχνικά είδη ιδιότυπα, που αλλιώς δε θα έβλεπαν καθόλου το φως ή θα νοθεύονταν».

M. Τριανταφυλλίδης

«Η αρχαία ελληνική γλώσσα είχε δύο ευτυχίες: ν' αποχτήσει μεγάλη λογοτεχνία πριν φανερωθούν οι γραμματικοί και πως για καιρό καμιά διάλεχτό της δεν καθυπερτέρησε τις γειτονικές της και δεν υψώθηκε σ' επίσημη γλώσσα. Έτσι πλουτίστηκε η γλώσσα με όλες τις εκφράσεις εκείνες που φέρνουν πάντα μαζί τους κάτι σαν το άρωμα της πατρίδας που τις γέννησε. Διδάσκει αυτό κάτι που θα έπρεπε να το στοχαστούν τα σύγχρονα έθνη και που παίρνω το θάρρος να το συστήσω στους σημερινούς Έλληνες. Θα είχαν άδικο την ώρα που παγιώνουν τη γλώσσα τους να διώχνουν εκφραστικά στοιχεία γεμάτα ουσία που τους παρέχουν τα λαϊκά ιδιώματα από τους διάφορους τόπους».

M. Breal

► Σχολιάστε τα κείμενα που ακολουθούν. Μπορείτε να διαφωνήσετε με τις θέσεις που διατυπώνονται σ' αυτά· φτάνει να μιλήσετε πειστικά.

(α)

«Η κατάκτηση της μητρικής γλώσσας είναι από τις πιο σημαντικές ανακαλύψεις του παιδιού. Σε ολόκληρη τη ζωή του, είπε ο Δανός φιλόσοφος Sibbern, δεν κατορθώνει ο άνθρωπος τίποτε που να είναι τόσο θαυμάσιο, όσο εκείνο που πραγματοποίησε με το να μάθει να μιλάει».

(β)

«Χωρίς τη γλώσσα δε θα ήταν δυνατόν να συγκροτηθούν ανθρώπινες κοινωνίες, και φαίνεται εξαιρετικά αμφίβολο αν θα μπορούσαμε να σκεφτούμε χωρίς αυτήν».

P. Hofstatter

Σχετικά με τα ιδιώματα και με τις διαλέκτους μπορείτε να αντλήσετε υλικό από τις παρακάτω ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

■ www.pontos.gr : ιστοσελίδα αφιερωμένη στον ποντιακό ελληνισμό. Περιλαμβάνει μικρό λεξικό της ποντιακής διαλέκτου

<http://www.cretan-musik.gr/mantinades.htm> : ιστοσελίδα αφιερωμένη στις κρητικές μαντινάδες (κρητικό ιδίωμα)

2. Κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες

Κάθετη διαίρεση: κοινωνικές διάλεκτοι

■ Οι γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες (ιδιώματα και διάλεκτοι) παρουσιάζονται σε περιόδους κατά τις οποίες οι διάφορες ομάδες των ομιλητών μιας γλωσσικής κοινότητας για διάφορους λόγους (γεωγραφικούς, οικονομικούς, πολιτικούς, διοικητικούς κτλ.) επικοινωνούν όλο και λιγότερο μεταξύ τους της ελληνικής γλωσσικής . Δε συμβαίνει όμως αυτό σήμερα. Γιατί σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη φορά τα μέλη κοινότητας επικοινωνούν με όλα τα γνωστά μέσα επικοινωνίας: τηλέφωνο, ραδιόφωνο, τηλεόραση, τύπο, κάθε είδους συγκοινωνίες κτλ. Γι' αυτό και σήμερα παρατηρείται η τάση οι γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες (διάλεκτοι) να περιορίζονται ή να εξαφανίζονται με την επίδραση της Κοινής Νεοελληνικής, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί,

«Γέρων γέροντι, γλώτταν
ήδίστην ἔχει, παῖς παιδί»

► Ποιες από τις λέξεις:

παγωνιέρα, κονδυλοφόρος, ιππικό, άρματα μάχης, στυλό, ψυγείο, τραμ, γιαλός, πλαζ, τρόλεϊ, μελανοδοχείο, γραμμόφωνο, πικ-απ, ηλεκτρονικός υπολογιστής, διαδίκτυο

θα ταίριαζαν στο στόμα του παππού και της γιαγιάς και ποιες στο στόμα του εγγονού και της εγγονής;

Γλώσσα και μόρφωση

► Ποιες από τις παρακάτω φράσεις θα ταίριαζαν περισσότερο στο στόμα ενός εργάτη λιγνιτωρυχείου, απόφοιτου δημοτικού, και ποιες στο στόμα ενός χημικού - μηχανικού, απόφοιτου πανεπιστημίου; Εννοείται ότι εργάζονται και οι δύο σε εργοστάσιο εξόρυξης και επεξεργασίας λιγνίτη:

- Ο λιγνίτης σχηματίζεται από την αποσύνθεση φυτικών ουσιών.
- Πολλά είναι τα παγκόσμια αποθέματα λιγνίτη.
- Η Γερμανία έρχεται πρώτη στο λιγνίτη.
- Η πρώτη παραγωγός χώρα λιγνίτη είναι η Γερμανία.
- Η Ελλάδα έχει πολύ λιγνίτη.
- Η εξόρυξη λιγνιτοφόρων κοιτασμάτων έχει οικονομική σημασία για τη χώρα μας.

- Ο κόσμος έχει πολύ λιγνίτη.
- Αν μια χώρα βγάζει πολύ λιγνίτη, τότε η οικονομία της πηγαίνει καλά.
- Η Ελλάδα διαθέτει μεγάλες ποσότητες λιγνίτη.

▶ Συζητήστε την άποψη αν διαφοροποιούνται γλωσσικά ή όχι δύο άνθρωποι της ίδιας ηλικίας που κατοικούν στην ίδια περιοχή και ανήκουν στην ίδια γλωσσική κοινότητα, όταν διαφέρουν ως προς: τη μόρφωση, την κοινωνική τάξη, την καταγωγή.

Γλώσσα και κοινωνική ομάδα

▶ Τα κείμενα που ακολουθούν αναφέρονται στην αγγλική κοινωνία. Συζητήστε τα και πείτε αν ισχύουν και για την ελληνική.

(1)

«Αν αλλάξεις τον τρόπο που μιλάς, καθώς γερνάς, πιθανόν να απομακρύνεσαι από τους συγγενείς και τους φίλους σου, για να εντάξεις τον εαυτό σου σε μια καινούργια κοινωνική ομάδα. Μπορεί να σημαίνει ότι ξεκόβεις από τις ρίζες σου. Για να πετύχουν την ένταξή τους σε μια ανώτερη κοινωνική ομάδα μερικοί άνθρωποι, άλλαξαν την προφορά τους».

(2)

«Αυτό με ενοχλούσε πολύ. Νόμιζα ότι, αν δεν πρόφερα τις λέξεις σωστά, ή τις έλεγα λανθασμένα, τα άλλα κορίτσια θα με κορόιδευαν. Πράγματι το έκαναν».

(3)

«Αρκετά νωρίς αποφάσισα τι αλλαγές έπρεπε να κάνω στην προφορά μου, και τις έκανα. Γι' αυτό ίσως και απομακρύνθηκα από τα άλλα παιδιά...»

Αλλά η προφορά, ακόμη και αν άλλαξε, εξακολουθούσε να είναι βάρος, αφού δημιουργούσε

(4)

«Πάνω από όλα, όμως, ήταν ανάγκη να μην πληγωθεί κανείς, και γι' αυτό μερικά παιδιά έγιναν δίγλωσσα, μιλώντας τα αγγλικά του ΒΒΟ στο σχολείο, αλλά αλλάζοντας την προφορά τους στο σπίτι. Η μεταβολή όμως αυτή δε γινόταν αυτόματα και δεν ήταν πάντα ευπρόσδεκτη. Μερικά κράτησαν την καινούρια προφορά του σχολείου στο σπίτι, και παρόλο που έβρισκε σύμφωνους τους γονείς, που πλήρωναν τα μαθήματα ευφωνίας, δημιουργούσε μια αίσθηση δυσφορίας στα σπίτια της εργατικής τάξης».

**B. Jackson και D. Marsden,
Εκπαίδευση και εργατική τάξη**

- ▶ Γράψτε ένα φανταστικό διάλογο ανάμεσα στους οδηγούς μιας ρολς-ρόις και ενός φορτηγού που τα αυτοκίνητά τους μόλις συγκρούστηκαν.**
- ▶ Συζητήστε την άποψη του κειμένου που ακολουθεί· η μικρή ή η μεγάλη σας πείρα εξάπαντος μπορεί να αποτελέσει πολύτιμο υλικό για τη συζήτησή σας.**

Γλώσσα και φύλο

Οι ρόλοι τους οποίους «μοιράζει» η κοινωνία και στα δύο φύλα, τους άνδρες και τις γυναίκες, φαίνεται ότι είναι τέτοιοι, ώστε πολλοί κοινωνιογλωσσολόγοι να υποστηρίζουν ότι επηρεάζουν και διαφοροποιούν τη γλώσσα που αυτά χρησιμοποιούν. Πολλοί π.χ. πιστεύουν ότι οι γυναίκες έχουν την τάση να χρησιμοποιούν σε μεγαλύτερο βαθμό από τους άνδρες

εκφράσεις με κοινωνικό κύρος. Ο λόγος των γυναικών δηλαδή είναι κοινωνικά «καλύτερος» από το λόγο των ανδρών. Αυτό, λένε, ίσως είναι αποτέλεσμα της πίεσης που δέχεται η γυναίκα να είναι κοινωνικά «σωστότερη». Ενώ η τάση της κοινωνίας να επιτρέπει στον άνδρα περισσότερη κοινωνική ελευθερία τού παρέχει τη δυνατότητα να αποκλίνει περισσότερο από τους γλωσσικούς κανόνες, όπως αυτοί χρησιμοποιούνται από την καλλιεργημένη κοινωνική μερίδα.

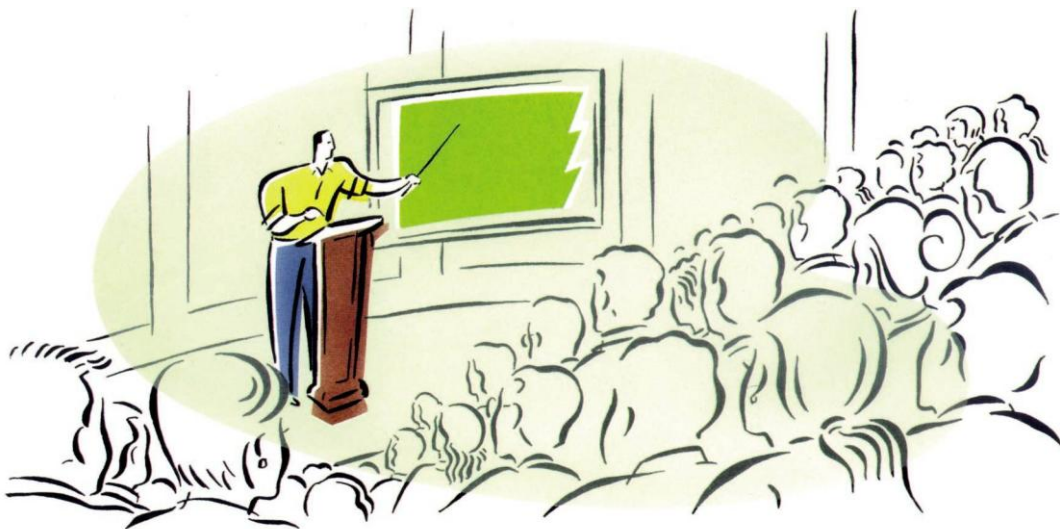

► Προσπαθήστε να στηρίξετε τη θέση σας σε γλωσσικά, ιστορικά και κοινωνικά στοιχεία που θα βρείτε στο κείμενο που ακολουθεί.

Κοινωνικό επίπεδο και υφολογικό επίπεδο

Είναι γνωστό ότι υπάρχουν ορισμένες κοινωνίες (Καραϊβες, Ζουλού), στις οποίες οι γυναίκες και οι άνδρες αντιμετωπίζονται με περιφρόνηση, όταν χρησιμοποιούν γλώσσα (χρωματισμό της φωνής, προφορά, λεξιλόγιο κτλ.) που δε συνηθίζεται από το

φύλο τους. Η γλωσσική κοινότητα δηλαδή παίρνει απέναντί τους μια στάση ανάλογη με κείνην που θα παίρναμε εμείς απέναντι σ' έναν τρα που θα φορούσε φούστα. Μια μορφή όμως συμπεριφοράς, για να είναι αποτελεσματική, δεν αρκεί να ταιριάζει στο συγκεκριμένο άτομο που την υιοθετεί· πρέπει συγχρόνως, λένε οι κοινωνιογλωσσολόγοι να είναι ανάλογη και με την περίπτωση για την οποία χρησιμοποιείται. Για παράδειγμα, λέει ο Tradgill (Τράντγκιλ), υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες ακόμη και μια γυναίκα που θα φορούσε φούστα θα κινδύνευε να γελοιοποιηθεί· αν λ.χ. έπαιρνε μέρος σε αγώνες δρόμου ή αν έμπαινε στη θάλασσα για μπάνιο με τη φούστα της. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τη γλώσσα. Το να περιγράψει ή να σχολιάσει κανείς έναν πυγμαχικό αγώνα στη γλώσσα της Αγίας Γραφής ή το να κάνει εκκλησιαστικό κήρυγμα σε νομική γλώσσα θα ήταν ή σοβαρό λάθος ή αστείο. Αυτά σημαίνουν ότι η γλώσσα ποικίλλει/ διαφοροποιείται όχι μόνο σε σχέση με τα κοινωνικά / χαρακτηριστικά τού ομιλητή (μόρφωση, ηλικία, φύλο κτλ.) (μόρφωση, ηλικία, φύλο κτλ.) αλλά και σε σχέση με τις κοινωνικές περιπτώσεις/περιστάσεις κατά τις οποίες αυτός εκφράζεται.

Ο ίδιος ομιλητής χρησιμοποιεί διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες σε διαφορετικές κοινωνικές καταστάσεις και με διαφορετικές επιδιώξεις. Ανάλογα δηλαδή με την περίσταση ο ομιλητής είναι υποχρεωμένος να μιλήσει σε διαφορετικό επίπεδο. Έτσι, η γλώσσα λειτουργεί σε πολλά επίπεδα που το καθένα τους παρουσιάζει τα δικά του γνωρίσματα. Πρόκειται για ιδιαίτερες χρήσεις της που εξυπηρετούν ιδιαίτερους σκοπούς. Το σύνολο μάλιστα των γλωσσικών χρήσεων αποτελεί το γλωσσικό ρεπερτόριο, όπως είπαν, μιας γλωσσικής κοινότητας. Πολλοί μάλιστα παρομοιάζουν το ρεπερτόριο αυτό με ανεξάντλητη γλωσσική δεξαμενή από την οποία ο κάθε ομιλητής επιλέγει και χρησιμοποιεί την ποικιλία που ταιριάζει στη συγκεκριμένη περίπτωση. Έτσι, προσδιορίζοντας ο ομιλητής το κατάλληλο επίπεδο λόγου, διαμορφώνει τον ιδιαίτερο κάθε φορά προσωπικό-τρόπο, το κατάλληλο δηλαδή ύφος (στιλ), για να εκφραστεί. Γι' αυτό και υπάρχει μια διαβάθμιση στο ύφος της γλώσσας που καλύπτει κάθε έκφραση (από την πιο τυπική και επίσημη ως την πιο άτυπη και ανεπίσημη) και κάθε περίπτωση επικοινωνίας: ύφος προφορικού και γραπτού λόγου, ύφος επιστημονικό, δοκιμιακό, ποιητικό, αφηγηματικό, περιγραφικό, ουδέτερο, φιλικό, λαϊκό, λόγιο, υψηλό, χαριτωμένο, ταπεινό, κομψό, χυδαίο κτλ. Ύφος τελικά που διαμορφώνεται από παράγοντες όπως:

- 5** Γιατρέ, νιώθω πως κανείς δεν μου δίνει σημασία.
- 6** Ε, ΨΙΤ, ΜΑΝΤΑΜ!
- 7** ΕΓΩ ΕΝΑ ΔΕΝ ΚΑΤΑΛΑΒΑΙΝΩ!
- 8** ΜΑ ΓΙΑΤΙ ΔΕΝ ΛΕΣ ΚΑΤΙ;
- 9** Ω, Συγγνώμη!

Γλώσσα και περίσταση

► Συζητήστε την άποψη:

«Μιλούμε με διαφορετικό τρόπο, σε διαφορετικό τόπο, σε διαφορετικό χρόνο, με διαφορετικούς ανθρώπους, για διαφορετικά πράγματα.

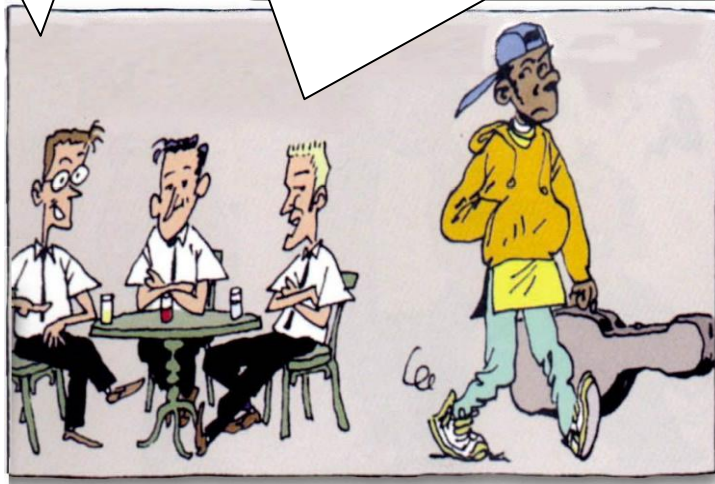
Όλα εξαρτώνται από τις καταστάσεις στις οποίες βρισκόμαστε»

και δώστε τις σωστές διαστάσεις και τα όρια: τι εννοεί; Ότι όλα είναι ρευστά; Δεν υπάρχουν σταθερές στους ανθρώπους και στις ανθρώπινες σχέσεις; Τότε πώς υπάρχουν: νόμοι, θεσμοί, κοινωνίες, πολιτισμοί, αξίες;

ΧΟΧΟΧΟ! Σαν πολλές αμερικάνικες ταινίες δε βλέπει ο τύπος!

Όλα τα 'χει: κασκετάκι, μπλούζα, αθλητικό παπούτσι... Είναι και μουσικός από πάνω!...

Δεν το πιστεύω...

Τώρα μόλις μου συνέβη κάτι τελείως κουφό! Κι εγώ που πίστευα ότι οι αντιδράσεις αυτού του είδους είναι ξεπερασμένες! Σκεφτείτε ότι...

Ρε για δεσ στυλάκι το άτομο!

Και καλά!

► Αναζητήστε στις επιστολές που ακολουθούν γλωσσικά στοιχεία που προσδιορίζουν το ύφος τους (οικείο, επίσημο κτλ.) και το επίπεδο των σχέσεων εκείνων που αλληλογραφούν. Παρατηρήστε δηλαδή πώς ο ίδιος άνθρωπος διαφοροποιεί το ύφος του ανάλογα με το επίπεδο των σχέσεων που έχει δημιουργήσει με δυο διαφορετικά πρόσωπα.

Αθήνα, 13 Σεπτέμβρη 1913

Φίλε κύριε Πάλλη¹,

Έστειλα τη «Γλώσσα και Ζωή» στο Σπύρο Δεσποτόπουλο στο Αίγιο. Έλαβα και το γράμμα σας για το ζήτημα του Νουμά. Εξακολουθώ να νομίζω πως αν και όσο δεν μπορούμε να βγάζουμε άλλη δημοτική εφημερίδα που να έχει και πολιτικά και κοινωνικά άρθρα, για να συνηθίζουν οι νέοι να στρώνουν τη δημοτική και γι' αυτή τη χρήση, θα έπρεπε να βγαίνει ο Νουμάς². Αν έχετε σκοπό να βγάλετε άλλη εφημερίδα τέτοια, τότε δεν έχω τίποτε να πω.

1. Αλέξανδρος Πάλλης (1851-1935): ποιητής, λόγιος και μεταφραστής, κυρίως έργων της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας. Συνέδεσε το όνομά του με το κίνημα του δημοτικισμού.

2. Νουμάς: εφημερίδα των δημοτικιστών στις αρχές του 20ου αιώνα. Εκδίδονταν στην Αθήνα.

Είδα το γιο σας εδώ, είναι καλά και ήταν ευχαριστημένος με το ταξίδι του στη Μακεδονία. Έμαθα πως θα μας έρθετε και σεις σε λίγο και χάρηκα, γιατί την περασμένη φορά δε σας είδα.

Πολύ φιλικά,
Ίων Δραγούμης³

Αγαπητέ μου Πέτρο⁴,

Επειδή πρόκειται να μελετήσουμε και να συντάξουμε ένα αναγνωστικό για μικρά παιδιά Ελληνόπουλα, σε παρακαλώ να μας πεις και συ τη γνώμη σου σαν τι αναγνώσματα έχεις στο νου σου πως χρειάζονται τώρα για τα Ελληνόπουλα, και αν έχεις τίποτε έτοιμο στείλε μάς το.

Το γράμμα σου το έλαβα τώρα και κάμποσο καιρό, μα δε σημαίνει που δε σ' απάντησα. Είμαι πάντα φίλος σου, πάντα σε συλλογίζομαι και σ' αγαπώ. Λυπούμαι μονάχα που δεν είσαι εδώ να βοηθήσεις το αδερφάτο⁵ μας που όλο και συγυρίζεται, για να δουλεύει όλο και καλύτερα.

3. Ίων. Δραγούμης (1878-1920): διπλωμάτης, πολιτικός και συγγραφέας. Από τους πρωτεργάτες του δημοτικιστικού κινήματος.

4. Πέτρος Βλαστός (1879-1941): ποιητής, κριτικός, διηγηματογράφος. Υπέρμαχος του δημοτικισμού.

5. αδερφάτο: η εταιρεία «Η Εθνική Γλώσσα» που ιδρύθηκε το 1905 από τον Ι. Δραγούμη, τον Ανδρ. Καρκαβίτσα, τον Κ. Χατζόπουλο και άλλους.

Πες την Αλεξάνδρα πως τη φιλώ και θέλω να γίνει μέλος του αδερφάτου. Διάβασα την κριτική σου για το «Δωδεκάλογο του Γύφτου», είναι καλή και μ' άρεσε· πολλά από κείνα που λες εκεί τα είχα σημειώσει κι εγώ, μάλιστα εκείνο που λες για την υπερβολική θέση που δίνει της επιστήμης ο Παλαμάς στο ποίημά του.

Γεια σου φίλε,

Ίων

Πόλη, 30 Σεπτεμβρίου 1907

► Προσέξτε ότι η πρώτη επιστολή (η πιο επίσημη) παρουσιάζει περισσότερη συγκέντρωση στο κεντρικό θέμα (δηλαδή στις εφημερίδες που γράφονται στη δημοτική γλώσσα), ενώ η δεύτερη απλώνεται σε διάφορα επιμέρους θέματα.

- Μπορείτε να εντοπίσετε τα θέματα αυτά;

- Για ποιο λόγο νομίζετε ότι συμβαίνει αυτή η θεματική διάχυση σε επιστολές προς οικεία πρόσωπα;

► Γράψε και εσύ δύο επιστολές που δε θα ξεπερνούν σε έκταση τις προηγούμενες. Η πρώτη θα έχει θέμα την έκδοση ενός σχολικού εντύπου και θα απευθύνεται σε έναν επιστήθιο φίλο σου, η δεύτερη θα έχει θέμα τις εντυπώσεις σου από ένα βιβλίο και θα απευθύνεται σε έναν παλιό σου καθηγητή / δάσκαλο που σου σύστησε αυτό το βιβλίο.

Πρόσεξε ότι μπορείς να συμπεριλάβεις, και στις δύο επιστολές, και κάποιες άλλες δευτερεύουσες πληροφορίες που αφορούν θέματα κοινής εμπειρίας ανάμεσα στον αποστολέα και στον παραλήπτη. Το μεγαλύτερο, βέβαια, μέρος της επιστολής θα είναι αφιερωμένο στο κύριο θέμα της.

III. ΟΙ ΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

■ Η γλώσσα καλύπτει και αποκαλύπτει

Η γλώσσα καλύπτει και αποκαλύπτει τον προσωπικό τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι συνηθίζουν να βιώνουν, να εννοούν και να αξιολογούν πράγματα, γεγονότα και καταστάσεις. Έτσι συσκοτίζεται η αλήθεια. Γιατί οι άνθρωποι:

α) ονομάζουν/χαρακτηρίζουν με διαφορετικές λέξεις τα ίδια πράγματα. Η αφαίρεση π.χ. της ζωής του αντιπάλου με φονικό σε βεντέτα είναι: απώλεια, προσβολή και θρήνος για την οικογένεια που χάνει τον άνθρωπό της· επιτυχία και «(γ)δικιωμός» για την οικογένεια που δολοφονεί· έγκλημα για τις αστυνομικές αρχές.

Η γλώσσα πάντως τις υπηρετεί και τις τρεις αυτές καταστάσεις. Έτσι: η μάνα του νεκρού θα θρηνήσει το γιο της

Εχάθη· ο κάλλιος του σπιτιού κι ο πρωτονοικοκύρης

η άλλη μάνα θα κρατήσει ίσως το γιο της το φονιά στην αγκαλιά της για να του πει

Καλά 'κανες. Πήγε σαν το σκυλί στ' αμπέλι.

Πήρες πίσω το αίμα του πατέρα σου και την τιμή μας

και η αστυνομία θα δηλώσει εντελώς ουδέτερα στο δελτίο της

Δολοφονήθηκε σήμερα, 25 Ιουνίου 198..., ημέρα Τρίτη, ώρα 5.30' μ.μ. στη θέση... του Ταΰγετου ο Α. Κ., είκοσι πέντε ετών, από τον Π. Ρ., είκοσι ετών.

Ο δολοφόνος έχει συλληφθεί. Ανάμεσα στο θύμα και στο δράστη υπήρχαν παλιές οικογενειακές διαφορές.

β) Φορτίζουν με διαφορετικές αποχρώσεις της ίδιας έννοιας την ίδια λέξη. Δε βιώνουν και δε φορτίζουν λ.χ. την έννοια της ελευθερίας το ίδιο οι Ελβετοί που γεύονται όλα τα αγαθά της και οι κάτοικοι μιας χώρας που ζουν κάτω από το καθεστώς βίας.

► Δώστε ορισμένα παραδείγματα για καθεμιά από τις περιπτώσεις (α) και (β), και σχολιάστε την ακόλουθη επιστολή:

Βλέπω ότι ο άντρας μου έχει δύο διαφορετικά λεξιλόγια. Όταν εγώ μιλώ με τη γειτόνισσα, κουτσομπολεύω· όταν όμως αυτός μιλάει στο σύζυγό της, συζητάει σοβαρά για διάφορα θέματα· αν κλείσω τα μάτια μου, ενώ κάθομαι στην αναπαυτική πολυθρόνα, αποκοιμιέμαι· όταν αυτός κάνει το ίδιο πράγμα, στοχάζεται· κι όταν εγώ είμαι σιωπηλή, είμαι κακόκεφη, ενώ, φυσικά, αυτός σκέφτεται.

Γράμμα σε γυναικείο περιοδικό

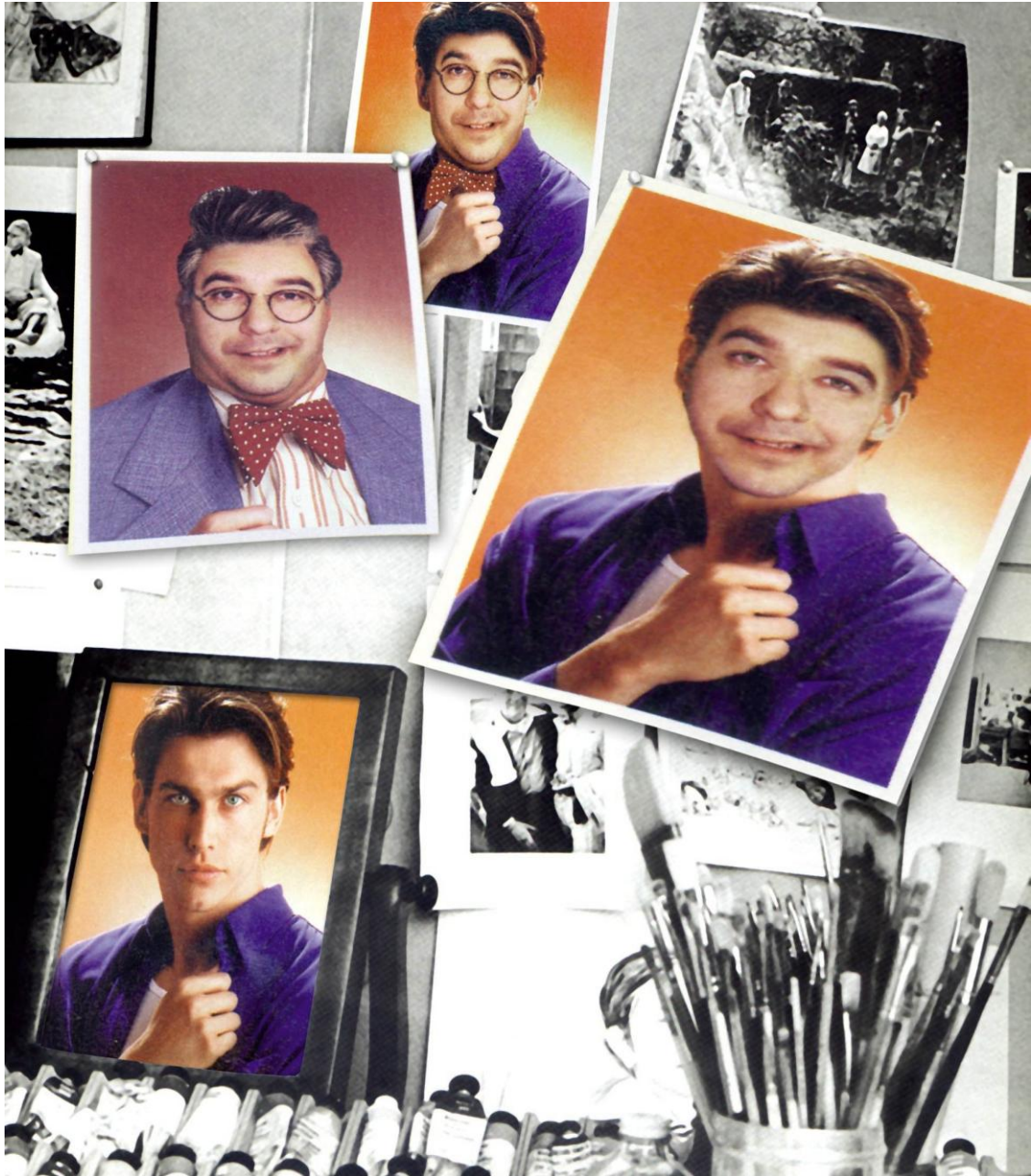

► Γράψτε τώρα εσείς μία επιστολή ανάλογη σε ύφος και δομή με την επιστολή που διαβάσατε. Το περιεχόμενό της μπορείτε να το αντλήσετε από τις σχέσεις σας με ανθρώπους του οικογενειακού, του σχολικού ή και του ευρύτερου περιβάλλοντος στο οποίο κινείστε. Καλό υλικό, ωστόσο, μπορούν να αποτελέσουν περιπτώσεις κατά τις οποίες κάποιοι (ισχυροί, μεγάλοι, φίλοι, συμμαθητές κτλ.) σας αδικούν ή δέχονται / ερμηνεύουν / χαρακτηρίζουν / ονομάζουν τα πράγματα με διαφορετικό τρόπο όταν πρόκειται για σας, και με διαφορετικό τρόπο όταν πρόκειται για τον εαυτό τους, χρησιμοποιώντας άλλα μέτρα και άλλα σταθμά. Η πορεία της επιστολής μπορεί να είναι συγκριτική - αντιθετική, όπως είναι και στην επιστολή που διαβάσατε.

► Ποιες είναι οι διαφορετικές οπτικές και πού βρίσκεται η αλήθεια στο κείμενο:

Ποιος είναι ο Γιαννάκης;
Στο σχολείο οι καθηγητές του τον θεωρούν θηρίο· ο ζωηρότερος, λένε, που είδαμε εδώ και δέκα χρόνια. Ο παππούς του όμως τον λατρεύει· είναι, λέει, το πιο αγαπημένο του εγγόνι· αυτόν ανάμεσα στα δέκα εγγόνια του βλέπει αντάξιο διάδοχό του. Η μητέρα του, κι εκείνη τον λατρεύει· ευχαριστεί το Θεό που της έδωσε αυτό το αγγελούδι. Τον πατέρα του τον έχασε νωρίς. Έχει όμως ο Γιαννάκης και φίλους αφοσιωμένους και ειλικρινείς. Κι αυτός απέναντί τους, λένε, τέτοιος είναι. Οι γείτονές του πάλι είναι μοιρασμένοι: έχει πείσμα και θέληση, υποστηρίζουν οι μισοί, και θα πετύχει στη ζωή του. Τέρας, λένε οι άλλοι, και σκληρό παιδί· αυτός, και τη μάνα του είναι σε θέση να πουλήσει για να ανέβει.

Περίεργο· καθένας βλέπει και διαφορετική εικόνα· έτσι που ο Γιαννάκης γίνεται πολυπρόσωπος και αινιγματικός. Ακόμη και το όνομά του αλλάζει από στόμα σε στόμα: Ιωάννης, Γιάννος, Γιάννης, Γιαννάκης, Γιαννούλης, Νούλης και όσα άλλα παραπέρα...

▶ Διαφορετικοί άνθρωποι, διαφορετικές σκοπιές, διαφορετικές εκφράσεις, κι όταν ακόμη το αντικείμενο παραμένει το ίδιο. Πρόσθεσε κι εσύ πέντε τουλάχιστον παραδείγματα:

(για το ίδιο πρόσωπο)

ο πρώτος λέει: <ul style="list-style-type: none">- Είναι το αφεντικό μου- Είναι δημόσιος υπάλληλος- Αναγκάστηκε να περιορίσει τον αριθμό των εργαζομένων- Πολιτική λιτότητας	ο δεύτερος λέει: <ul style="list-style-type: none">- Είναι επιχειρηματίας- Είναι διευθυντής του υπουργείου- Πέταξε στο δρόμο τους εργαζομένους- Πολιτική πείνας
--	---

▶ Ακόμα και ο ίδιος άνθρωπος μιλώντας για το ίδιο αντικείμενο μπορεί να χρησιμοποιήσει διαφορετικό επίπεδο λόγου ανάλογα με την περίπτωση. Έτσι λέει:

Εδώ: <ul style="list-style-type: none">- Σας παρακαλώ, του είπα, να με προσλάβετε...- Δεν είναι ιδιαίτερα ευφυής, αλλά προσπαθεί...	Εκεί: <p>Του τα είπα ωμά: ή με προσλαμβάνει ή αναλαμβάνει τις ευθύνες του.</p> <p>Δεν του κόβει, αλλά σκοτώνεται στη δουλειά.</p>
---	--

(Συνεχίστε)

● Γράψτε για έναν νέο μαθητή του σχολείου σας ή του γυμναστηρίου σας ή του κολυμβητηρίου σας ή του ωδείου ή... ή... ορισμένους κανόνες που πρέπει να τηρεί. Το ύφος των κανόνων (ήπιο, αυστηρό / αυταρχικό, επιεικές κτλ.) θα το αποφασίσετε εσείς. Ωστόσο, όπως καταλαβαίνετε, δεν μπορεί να είναι άσχετο με το «ύφος» του ιδρύματος (σχολείου κτλ.) στο οποίο αναφέρεται.

Πάντως, αφού γράψετε τους κανόνες στο ύφος της επιλογής σας, διατυπώστε τους σε ένα τουλάχιστον ακόμη ύφος, διαφορετικό από το πρώτο. Παράδειγμα:

(α)

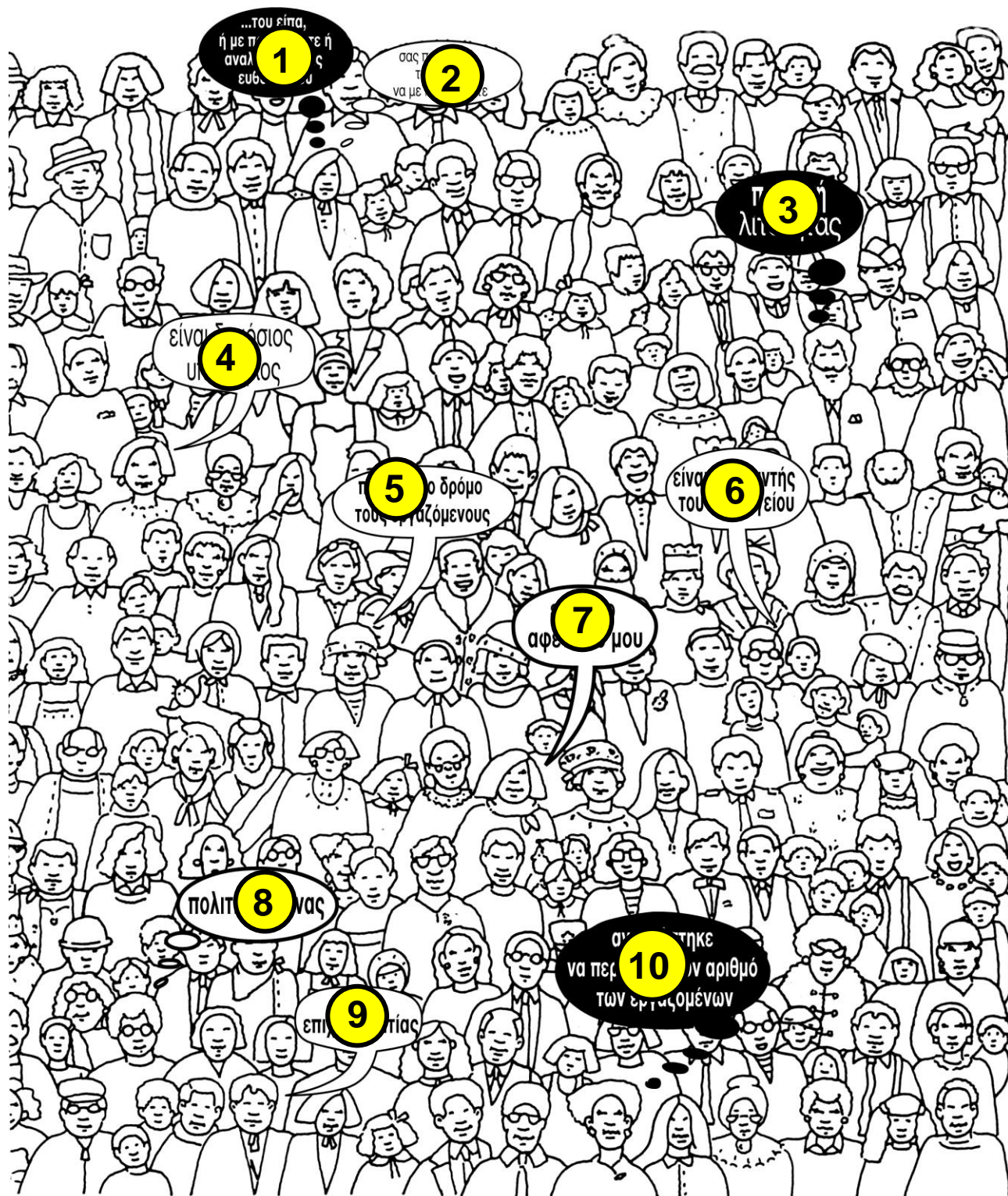
Απαγορεύεται αυστηρά η έξοδος των μαθητών από το χώρο του σχολείου κατά την ώρα του διαλείμματος. Οι παραβάτες τιμωρούνται.

(β)

Η έξοδος των μαθητών από το χώρο του σχολείου κατά την ώρα του διαλείμματος επιτρέπεται μόνο με άδεια του διευθυντή ή του καθηγητή που εφημερεύει.

(γ)

Κατά την ώρα των διαλειμμάτων οι μαθητές, σεβόμενοι τον άγραφο κανονισμό του σχολείου, δεν βγαίνουν έξω. Αν, ωστόσο, χρειαστεί κάποιος κάπου να πάει, τότε ζητάει άδεια.

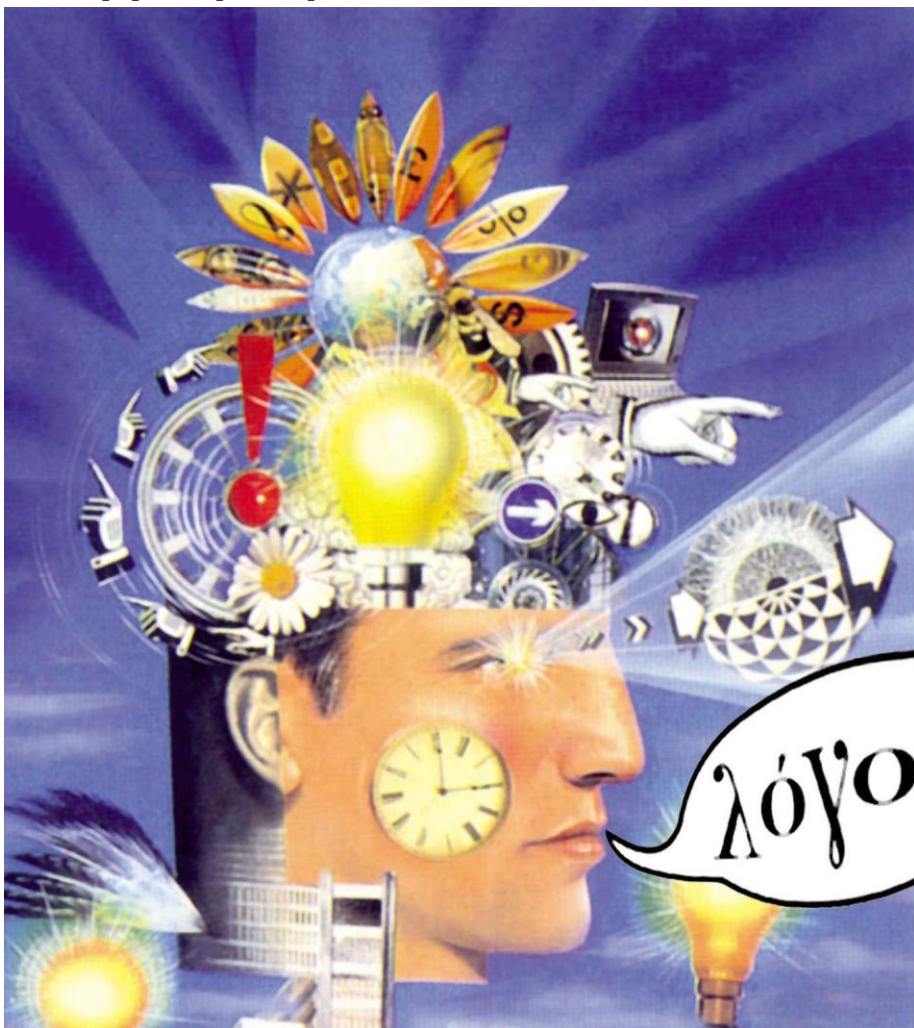
- 1** ...του είπα, ή με προσλαμβάνει ή αναλαμβάνει τις ευθύνες του
- 2** Σας παρακαλώ, του είπα, να με προσλάβετε
- 3** πολιτική λιτότητας
- 4** είναι δημόσιος υπάλληλος
- 5** πέταξε στο δρόμο τους εργαζομένους
- 6** είναι διευθυντής του υπουργείου
- 7** είναι το αφεντικό μου
- 8** πολιτική πείνας
- 9** επιχειρηματίας
- 10** αναγκάστηκε να περιορίσει τον αριθμό των εργαζομένων

IV. Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Οι λειτουργίες της γλώσσας: αναφορική και ποιητική λειτουργία

Τη γλώσσα τη χρησιμοποιούμε με δύο κυρίως τρόπους:

Είδαμε ότι η γλώσσα με τις λέξεις και τους κανόνες της αποτελεί ένα ενεργό εργαστήριο που παράγει λόγο· και όπως σε ένα εργαστήριο έτσι κι εδώ, όσο πιο πιστά τηρούνται οι κανονισμοί, τόσο πιο ομαλή είναι η λειτουργία και τόσο πιο πλούσια η παραγωγή· αντίθετα η περιφρόνηση των κανονισμών οδηγεί σε απορρύθμιση.

Συχνά, όμως, στη λογοτεχνία, και ιδιαίτερα στην ποίηση, γίνεται τέτοια χρήση της γλώσσας, ώστε να δημιουργείται η εντύπωση ότι παραβαίνονται οι κανονισμοί. Οι ποιητές, δηλαδή, για να εκφραστούν, πλάθουν μέσα στην ευρύτερη γλώσσα μια δική τους γλώσσα· μια γλώσσα που κυβερνιέται από δικούς της νόμους και έχει τη δική της «Ποιητική Γραμματική». Η γλώσσα τότε αφήνει τον πεζό της βηματισμό και πιάνει τον ποιητικό χορό, για να χορέψει με το χορό της συγκίνησης, όπως είπε ο Valery, ο οποίος παρομοίασε την ποίηση με το χορό και τον πεζό λόγο με το περπάτημα, θέλοντας έτσι να εκφράσει το διαφορετικό τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η γλώσσα σε καθένα από τα δύο αυτά είδη του λόγου.

Ο ένας αφορά το λογικό μας.

Αυτά σημαίνουν ότι η γλώσσα λειτουργεί με πολλούς τρόπους, γιατί πολλές είναι και οι ανάγκες του ανθρώπου. Δείχνει κι αυτό τη δύναμή της. Από τους τρόπους αυτούς οι λογοτέχνες και οι γλωσσολόγοι επισημαίνουν κυρίως δύο: «τον έναν που αφορά το λογικό μας, και τον άλλο που αφορά τις συγκινήσεις μας» (Γ. Σεφέρης). Στην πρώτη περίπτωση οι γλωσσολόγοι μιλούν για αναφορική λειτουργία της γλώσσας, στη δεύτερη για ποιητική λειτουργία. Στην αναφορική λειτουργία η πράξη επικοινωνίας (βλ. και Νεοελληνική Γλώσσα για το Γυμνάσιο, τ.Α΄, ενότ.1, έκδ. 2001) αναφέρεται κυρίως στον πραγματικό κόσμο ή στην αντίληψη που έχουμε γι' αυτόν· παράδειγμα:

■ Οι κλέφτες του 21 δεν είχαν να αντιμετωπίσουν μόνον τη φωτιά της μάχης, είχαν να αντιμετωπίσουν κι άλλους εχθρούς: την πείνα, τη δίψα, το βαρύ χειμώνα στα βουνά.

Στο παράδειγμα αυτό κατά την επικοινωνιακή πράξη ο δέκτης του μηνύματος δέχεται κάποια πληροφορία σχετική με τη ζωή και τους αγώνες των κλεφτών. Η γλώσσα παρουσιάζει μια πραγματικότητα και την αντίληψη που έχει γι' αυτήν ο πομπός.

Ο άλλος αφορά τις συγκινήσεις μας.

Στην ποιητική λειτουργία η πράξη επικοινωνίας αναφέρεται κυρίως στον εαυτό της, στο ίδιο το μήνυμα, και μάλιστα στη μορφή του. Παράδειγμα: οι κλέφτες του '21

■ Χιόνι έτρωγαν, χιόνι έπιναν και στη φωτιά βαστούσαν.

Στο δεύτερο παράδειγμα την προσοχή του δέκτη δεν την ελκύει τόσο η πληροφορία που φέρνει το μήνυμα, όσο το ίδιο το μήνυμα για τη μορφή που παίρνει: ήχοι λέξεων, μεταφορική τους χρήση, επαναλήψεις, συνηχήσεις, μέτρο, ρυθμός κτλ. Διαπιστώνουμε δηλαδή ότι το ίδιο το μήνυμα δεν αλλάζει· το παράδειγμα είναι το ίδιο· έχουμε δύο διαφορετικές όψεις του ίδιου νομίσματος: την πρώτη φορά παρέχει στο δέκτη πληροφόρηση κυρίως, ενώ τη δεύτερη του προσφέρει

την ίδια του τη μορφή για αισθητική απόλαυση. Η γλώσσα λειτούργησε με δύο τρόπους: τη μια φορά με το λογικό τρόπο και την άλλη με το συγκινησιακό.

- 1** αυτός, πετάει στα σύννεφα...
- 2** το σύννεφο έφερε βροχή κι έχουμε μείνει μοναχοί...
- 3** σύννεφο ήταν και πέρασε...
- 4** συννεφούλα συννεφούλα να γυρίσεις σου ζητώ...
- 5** όταν το έμαθα έπεσα από τα σύννεφα...

▶ Σε ποια από τα παραδείγματα που ακολουθούν η γλώσσα χρησιμοποιείται με τον λογικό τρόπο, σε ποια με το συγκινησιακό και σε ποια μεικτά (και με τους δύο):

- Και το βοριά το δροσερό τον πήραν τα καράβια.
(Δημοτικό)
- Το άθροισμα των γωνιών κάθε τριγώνου ισούται με δύο ορθές.
(Επιστήμη)
- Στους Φοίνικες και στους Αιγυπτίους έδωσε ακόμη διαταγή ο Ξέρξης.
(Ηρόδοτος, μετάφραση Γιάννη Βλαχογιάννη)
- Ποιο απόσταγμα κατά τες συνταγές αρχαίων Ελληνοσύρων μάγων καμωμένο.
(Κ. Π. Καβάφης)
- Έβγαλε διάτα ο Κρούταγος, της Βουλγαρίας ο τσάρος.
(Κ. Παλαμάς)

«Τα γραπτά μηνύματα από το κινητό τηλέφωνο»:

▶ ■ Διατυπώστε προφορικά ή γραπτά την άποψή σας για το ρόλο που παίζει αυτός ο τρόπος έκφρασης (γραπτό μήνυμα στο κινητό) στην καθημερινή σας επικοινωνία. Το κείμενό σας να έχει πληροφοριακό χαρακτήρα, να χρησιμοποιήσετε δηλαδή τη γλώσσα με την αναφορική της λειτουργία.

- Διατυπώστε τις απόψεις σας για το ίδιο θέμα προσπαθώντας να εκφράσετε και τα συναισθήματά σας για το συγκεκριμένο τρόπο επικοινωνίας.
- Πάντα σχετικά με το ίδιο θέμα, γράψτε ένα κείμενο στο οποίο θα δώσετε έμφαση στη μορφή: χρησιμοποιήστε για παράδειγμα μεταφορές, παρομοιώσεις, εικόνες κτλ. Μπορείτε να δώσετε ακόμη και ποιητική μορφή στο κείμενό σας.

(Συζήτηση με τους συμμαθητές σας στην τάξη ή ανταλλαγή απόψεων με μαθητές άλλων σχολείων, με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο).

Υ. ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

► Το δεκαπενταμελές συμβούλιο του σχολείου σας καλεί τους μαθητές να συμμετάσχουν με προσωπικές ή ομαδικές δημιουργίες (έκθεση έργων τέχνης, εκτέλεση μουσικών συνθέσεων, παρουσίαση λογοτεχνικών ή θεατρικών έργων κτλ.) στην οργάνωση ενός τριήμερου καλλιτεχνικών εκδηλώσεων που θα πραγματοποιηθεί σε γνωστή για τη φιλοξενία τέτοιων εκδηλώσεων αίθουσα της πόλης σας.

Να συντάξετε μια ανακοίνωση εκατό περίπου λέξεων σχετικά με την εκδήλωση αυτή, με την ιδιότητα του προέδρου του δεκαπενταμελούς συμβουλίου. Καλό είναι τα κείμενα που θα προκύψουν να αφορούν μια πραγματική εκδήλωση του σχολείου

Βοηθητικό υλικό:

α) Τύπους ανακοινώσεων θα βρείτε στα ψιλά των εφημερίδων και στον πίνακα των ανακοινώσεων του λυκείου σας. Εκεί μπορείτε να δείτε τη μορφή μιας ανακοίνωσης: πού μπαίνει π.χ. ο τίτλος του σχολείου, πού η ένδειξη «ανακοίνωση», πού η υπογραφή του συντάκτη και η σφραγίδα του σχολείου, ποια λεκτικά στοιχεία επανέρχονται σταθερά σχεδόν σε κάθε ανακοίνωση και ό,τι άλλο σας χρειαστεί.

β) Η ανακοίνωση θα έχει χαρακτήρα πληροφοριακό / υπηρεσιακό / ουδέτερο (αναφορική λειτουργία της γλώσσας) και θα περιορίζεται στα απολύτως αναγκαία.

γ) Το λεξιλόγιο που ακολουθεί ίσως σας είναι χρήσιμο κατά τη σύνταξή της:

Λεξιλόγιο

- ανακοίνωση, γνωστοποίηση, αναγγελία, δήλωση, κοινοποίηση: διαφωτιστική, έκτακτη, ενδιαφέρουσα, επείγουσα, επίσημη, λακωνική, ραδιοφωνική.
- ανακοινώνω: γνωστοποιώ, κοινοποιώ, αναγγέλλω, κοινολογώ.
- συμμετέχω, παίρνω μέρος, μετέχω, έχω συμμετοχή.
- καταγίνομαι με τις καλές τέχνες, φιλοπονώ, φιλοτεχνώ, λειτουργώ.
- γραφικές τέχνες: χαρακτηριστική, (λιθογραφία, ξυλογραφία, χαλκογραφία κ.ά.). Εικαστικές τέχνες: αρχιτεκτονική, γλυπτική, ζωγραφική. Διακοσμητικές τέχνες.
- αγάπη προς τις καλές τέχνες, ερασιτεχνία, φιλοτεχνία.
- έργο τέχνης, καλλιτέχνημα, φιλοτέχνημα, κομψοτέχνημα, αριστούργημα, αριστοτέχνημα.
- έκθεση: πινάκων ζωγραφικής, γλυπτών, πινακοθήκη, γλυπτοθήκη.
- ερασιτέχνης, φίλος των καλών τεχνών, φιλότεχνος, δεξιότηχνης, κομψοτέχνης.
- τεχνική, ιδιαίτερη τεχνική μέθοδος, τεχνοτροπία, στιλ.
- περίτεχνος, έντεχνος, καλοδουλεμένος, ομορφοκαμωμένος.
- ζωγραφική: παραδοσιακή, αφηρημένη, πρωτόγονη, ρεαλιστική, σύγχρονη, φουτουριστική.
- ζωγραφιά, ακουαρέλα, θαλασσογραφία, νωπογραφία, σκηνογραφία, τοιχογραφία, τοπιογραφία.

► Συντάξτε μια δεύτερη ανακοίνωση με το ίδιο ακριβώς περιεχόμενο. Διαφοροποιήστε όμως τώρα κάπως το λόγο σας: στην προσπάθειά σας να πετύχετε το σκοπό σας, που είναι η διοργάνωση του τριημέρου των καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, φροντίστε να συγκινήσετε τους συμμαθητές σας και να τους επηρεάσετε, ώστε να συμμετάσχουν όσο γίνεται περισσότεροι και με περισσότερα έργα.

Πριν αρχίσετε να γράφετε τη δεύτερη ανακοίνωση, συζητήστε όλοι μαζί τους τρόπους με τους οποίους θα επιδιώκατε να συγκινήσετε τους μαθητές. Θα τους συγκινούσε λ.χ.: η αναφορά στη λαμπρή ιστορία του σχολείου, της οποίας θα έπρεπε να φανούν αντάξιοι; η υπόσχεση εκδρομών στο εξωτερικό για κείνους που θα είχαν τις εκλεκτότερες και τις περισσότερες συμμετοχές; η απονομή επαίνων και βραβείων με οικονομικό αντίκρισμα; κάτι άλλο;

- ▶ Να παρουσιάσετε, ως πρόεδροι του δεκαπενταμελούς συμβουλίου, στη γενική συνέλευση της σχολικής κοινότητας το περιεχόμενο της δεύτερης ανακοίνωσης.
- ▶ Να μεταφέρετε το περιεχόμενο της ανακοίνωσης, ως μαθητές τώρα, στις οικογένειές σας.
- ▶ Να ετοιμάσετε **διαφημιστικό φυλλάδιο ή /και αφίσα** εβδομήντα έως ογδόντα λέξεων, για να κάνετε γνωστή στο κοινό την εκδήλωσή σας. Συνδυάστε το λόγο με την εικόνα. Διαλέξτε εικόνες ή σκίτσα ανάλογα με το θέμα της εκδήλωσής σας. Προσέξτε τα χρώματα, το μέγεθος της εικόνας, το μήνυμα που στέλνει.
- ▶ Να δημοσιεύσετε με το ίδιο περιεχόμενο **σύντομη ανακοίνωση**, που δε θα ξεπερνάει τις είκοσι λέξεις, στις εφημερίδες. Δείγμα τέτοιας ανακοίνωσης μπορείτε να δείτε στη συνέχεια. Όπως καταλαβαίνετε, στην ανακοίνωση αυτή θα δώσετε τα εντελώς απαραίτητα στοιχεία. Αυτό σημαίνει ότι η ανακοίνωση του Τύπου θα είναι πλήρης και σύντομη.

1 ΣΤΟΝ ΠΟΛΥΧΩΡΟ «ΑΥΛΑΙΑ», στο πλαίσιο των εκδηλώσεων «Νύχτες jazz», εμφανίζονται σήμερα ο Roberto Gatto και ο...

2 e-συντήρηση αρχαιοτήτων
 ■ Πρωτοποριακό πρόγραμμα τηλεδιάσκεψης υλοποιείται από το ΑΠΘ στο πλαίσιο ευρωπαϊκού προγράμματος για τη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

3 ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
 Εγνατίας 154. τηλ.: 2310.240002
 e-mail: mmcart@mmca.org.gr

Το ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ παρουσιάζει από τις 4 Απριλίου 2003 την έκθεση "Διαγράφοντας το σήμερα, το αύριο, το χθες. Νέοι Έλληνες καλλιτέχνες".

4 ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΕΧΝΗΣ ΤΙΝΤ

Χρυσ. Σμύρνης 13, τηλ. 2310 220191

e-mail: info@tint.gr

Η αίθουσα τέχνης TinT παρουσιάζει [...] στη Θεσσαλονίκη τη **Μανταλίνα** [...] Διάρκεια έκθεσης από 5 Απριλίου έως...

5 Την παράσταση «**Miss Sony**» παρουσιάζει ο θίασος Μαύρου θεάτρου του Φράντισεκ Κράτοσβιλ στο θέατρο «Αχίλλειον» (Αγ. Δημητρίου 115, τηλ. 2310 203973), στις 21.00.

▶ Να απευθύνετε, ως μαθητική κοινότητα, αίτηση προς το Υπουργείο Πολιτισμού, με την οποία να ζητάτε την οικονομική κάλυψη των εκδηλώσεών σας. Παράλληλα, ο καθένας από σας στείλει με τον ίδιο στόχο (της οικονομικής κάλυψης των εκδηλώσεων σας) επιστολή σε οικονομικά ισχυρό φίλο ή συγγενή του. (Δείγματα αίτησης και επιστολής μπορείτε να δείτε στο βιβλίο «Νεοελληνική Γλώσσα για το Γυμνάσιο», τ. Γ', ενότ. 30, έκδ.2002.

Ίσως σας είναι χρήσιμο και το λεξιλόγιο που ακολουθεί:

Βοήθεια, η:

συνώνυμα: ενίσχυση, συνδρομή, υπεράσπιση, αρωγή, επικουρία, προστασία, συμπαράσταση, υποστήριξη, βοήθημα, συμβολή.

αντώνυμα: κατατρεγμός, διωγμός, πόλεμος, αδιαφορία, εγκατάλειψη.

σύνθετα: επιβοήθεια, αλληλοβοήθεια.

επίθετα: αδερφική, άμεση, αμοιβαία, αναγκαία, ανεκτίμητη, ανέλπιστη, ανεπαρκής, ανυστερόβουλη, ανώφελη, αρκετή, γρήγορη, ηθική, θεϊκή, ικανοποιητική, κατάλληλη, κρατική, μεγάλη, μικρή, οικονομική, προσωρινή, σοβαρή, υλική, φιλική, χρηματική.

Βοηθώ:

συνώνυμα: ενισχύω, προσφέρω βοήθεια, επικουρώ, συντρέχω, εξυπηρετώ, παραστέκομαι, υποστηρίζω, ωφελώ.

αντώνυμα: κατατρέχω, ζημιώνω, καταδιώκω, πολεμώ, αδιαφορώ, εγκαταλείπω, βλάπτω.
Η λογική χρησιμοποίηση του λεκτικού υλικού που ακολουθεί μπορεί να δώσει το κείμενο της αίτησης:

αίτηση, προς, θέμα, χορήγηση, καλλιτεχνικός, εκδήλωση, τριήμερο, χορηγώ, ενισχύω, προσπάθεια, απώτερος σκοπός, δημιουργία, σχολικός, ζωή, πνευματικός, Υπουργείο Πολιτισμού, παρακαλώ, έξοδο, οργανώνω, μαθητική κοινότητα, αγωγή, παιδεία, δικαίωση, κόπος, εργασία, σκληρός, παράλληλα, μάθημα, αφίσα, διαφήμιση, πρόσκληση, ενοικιάζω, πληρώνω, αίθουσα καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, μεταφορά, πίνακας, μουσικό όργανο, συναυλία, ειδική μικροφωνική/μεγαφωνική εγκατάσταση, θεατρική παράσταση, σκηνικό, κοστούμι, συνημμένος, πρόγραμμα.

Εννοείται ότι τόσο η φιλική σας επιστολή όσο και η αίτηση πρέπει να πείθουν. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να χρησιμοποιήσετε τα κατάλληλα επιχειρήματα. Δεν θα ήταν άστοχο, λ.χ., μαζί με την αναφορά στο καλλιτεχνικό μέρος του προγράμματος σας, να αναφερθείτε και στις οικονομικές σας ανάγκες, εκθέτοντας σε γενικές γραμμές πού και πώς θα χρησιμοποιήσετε τα χρήματα που ζητάτε.

► Συντάξτε, τέλος, μια πρόσκληση και ένα πρόγραμμα για το κοινό, όπως συνηθίζεται σ' αυτές τις περιπτώσεις, και καταχωρίστε στο βιβλίο πράξεων της μαθητικής σας κοινότητας τη σχετική πράξη, με την οποία αποφασίσατε να πραγματοποιήσετε το τριήμερο των καλλιτεχνικών εκδηλώσεων.

► Μπορείτε να στείλετε πολλά από τα κείμενά σας, όπως τις ανακοινώσεις, το πρόγραμμα, την πρόσκληση, την αφίσα κτλ., με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο σε άλλα σχολεία της περιοχής σας ή και άλλων πόλεων, ενημερώνοντας τους συμμαθητές σας για την εκδήλωση, την οποία μπορούν να παρακολουθήσουν, εφόσον είναι δυνατόν. Τα κείμενά σας μπορούν να αναρτηθούν στην ιστοσελίδα του σχολείου σας.

Ακολουθούν δείγματα πρόσκλησης, προγράμματος (σ.77-80) και μιας πράξης συλλόγου καθηγητών (σ. 81-82), που, αν και δεν αναφέρονται άμεσα στο συγκεκριμένο θέμα, ωστόσο περιέχουν τα απαραίτητα λεκτικά στοιχεία, με τα οποία θα έχετε τη δυνατότητα να συνθέσετε τη δική σας πρόσκληση, το δικό σας πρόγραμμα και τη δική σας πράξη.

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

*Η Σχολή Επιμόρφωσης Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης
σας προσκαλεί στη μουσική εκδήλωση ρεσιτάλ πιάνου
και έντεχνου λαϊκού τραγουδιού.*

Πιάνο θα παίξει η καθηγήτρια της μουσικής Α. Τ.

*Το έντεχνο λαϊκό τραγούδι θα το ερμηνεύσει
το χορωδιακό συγκρότημα «Παίονες».*

Θα τραγουδήσει η Ε. Κ.

Δευτέρα, 12 Μαΐου, ώρα 8 μ.μ.,

Την εκδήλωση οργανώνει η ΣΕΛΜΕ Ναυπλίου
στο Αριστοτέλειο Πνευματικό Κέντρο

στο πλαίσιο των εκδηλώσεων της εβδομάδας για την ειρήνη.

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

**Η Σχολή Επιμόρφωσης Λειτουργών Μέσης
Εκπαίδευσης σας προσκαλεί στη μουσική εκδήλωση
ρεσιτάλ πιάνου και έντεχνου λαϊκού τραγουδιού.**

Πιάνο θα παίξει η καθηγήτρια της μουσικής Α. Τ.

**Το έντεχνο λαϊκό τραγούδι θα το ερμηνεύσει το
χορωδιακό συγκρότημα «Παίονες».**

Θα τραγουδήσει η Ε. Κ.

Δευτέρα, 12 Μαΐου, ώρα 8 μ.μ.,

Την εκδήλωση οργανώνει η ΣΕΛΜΕ Ναυπλίου

στο Αριστοτέλειο Πνευματικό Κέντρο

στο πλαίσιο των εκδηλώσεων της εβδομάδας

για την ειρήνη.

ΜΟΝΗ ΛΑΖΑΡΙΣΤΩΝ
ΣΚΗΝΗ ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ
Παρασκευή **29** Νοεμβρίου 2002

ΜΠΕΡΤΟΛΤ ΜΠΡΕΧΤ
Ο ΚΑΛΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΟΥ ΣΕΤΣΟΥΑΝ

κθβε
ΚΡΑΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝΩΣΗ ΤΩΝ ΘΕΑΤΡΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
www.ntng.gr

ΚΡΑΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΡΑΤΙΚΗ
ΟΡΧΗΣΤΡΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

STATE
ORCHESTRA
of THESSALONIKI

ΕΡΓΑ ΚΟΡΥΦΑΙΩΝ ΣΥΝΘΕΤΩΝ
εμπνευσμένα από την
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ και ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Δευτέρα 31 Μαρτίου 1997, ώρα 21.00

Διευθυντής ορχήστρας:

OLAF KOCH

Solo τραγούδι:

MARTINA KOPPELSTETTER, KARLA ROHL,
JOHANN WERNER PREIN, ΝΙΚΟΣ ΚΑΠΕΤΑΣ

CHR. W. GLUCK:

Εισαγωγή της όπερας «Ιφιγένεια εν Αυλίδι».

CL. MONTEVERDI

Θρήνος της Αριάδνης, άρια.

R. STRAUSS:

Εισαγωγή της όπερας «Αριάδνη στη Νάξο».
Άρια της Αριάδνης «Es gibt ein Reich», από την όπερα.
Τρία αποσπάσματα από την «Ηλέκτρα».

Δευτέρα 14 Απριλίου 1997, ώρα 21.00

Διευθυντής ορχήστρας:

OLAF KOCH

ΑΝΔΡΙΚΗ ΧΟΡΩΔΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ και ΕΡΤ
Solo τραγούδι:
INGRID HAUBOLD, ΒΑΡΒΑΡΑ ΤΣΑΜΠΑΛΗ,
MICHAEL RABSLBER, WOLF MATTHIAS FRIEDRICH,
ΚΩΣΤΑΣ ΤΖΕΜΟΣ, ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΑΝΤΣΙΟΣ

Άριστης: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΑΓΙΑΣ

CHR. W. GLUCK:

Εισαγωγή της όπερας «Ορέως - Ευριδική» και
χορός των «μοκάρων» άγων.

Άρια του Ορέως, από την όπερα.

Άρια της Ιφιγένειας από την όπερα «Ιφιγένεια εν Ταύροις».

L.v. BEETHOVEN:

Εισαγωγή Προσφώνος, έργο 43.

I. STRAWINSKY:

«Οδύσσεος Τύραννος», για σολιστ. ορχήστρα και ανδρική χορωδία.

Μ. Τετάρτη 23 Απριλίου 1997, ώρα 21.00

Διευθυντής ορχήστρας:

ΚΑΡΟΛΟΣ ΤΡΙΚΟΛΙΑΔΗΣ

ΑΝΔΡΙΚΗ ΧΟΡΩΔΙΑ ΗΘΗΒΕΡ ΒΟΥΔΑΠΕΣΤΗΣ
L. CHERUBINI

Requiem, σε ρεζλά, για ορχήστρα και ανδρική χορωδία.

B. RAVEL:

«Δάφνη και Κλόη», Σουίτα αρ. 2 για ορχήστρα.

ΔΙΟΥΣΙΑ ΤΕΛΕΤΩΝ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Θεσσαλονίκη

Thessaloniki

1997

1997

1997

1997

ΚΡΑΤΙΚΗ ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ STATE ORCHESTRA of THESSALONIKI

ΕΡΓΑ ΚΟΡΥΦΑΙΩΝ ΣΥΝΘΕΤΩΝ εμπνευσμένα από την ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ και ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Δευτέρα 31 Μαρτίου 1997,
ώρα 21.00

Διευθυντής ορχήστρας:
OLAF KOCH

Solo τραγούδι:
MARTINA KOPPELSTETTER,
KARLA ROHL, JOHANN WERNER
PREIN, ΝΙΚΟΣ ΚΑΠΕΤΑΣ

CHR. W. GLUCK:

Εισαγωγή της όπερας «Ιφιγένεια εν Αυλίδι».

CL. MONTEVERDI

Θρήνος της Αριάδνης, άρια.

R. STRAUSS:

Εισαγωγή της όπερας «Αριάδνη στη Νάξο». Άρια της
Αριάδνης «Es gibt ein Reich», από την όπερα.
Τρία αποσπάσματα από την «Ηλέκτρα».

.....

Δευτέρα 14 Απριλίου 1997,
ώρα 21.00

Διευθυντής ορχήστρας
OLAF KOCH

ΑΝΔΡΙΚΗ ΧΟΡΩΔΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ και ΕΡΤ

Solo τραγούδι:

INGRID HAUBOLD, ΒΑΡΒΑΡΑ ΤΣΑΜΠΑΛΗ,

**MICHAEL RABSILBER, WOLF MATTHIAS FRIEDRICH,
ΚΩΣΤΑΣ ΤΖΕΜΟΣ, ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΑΝΤΣΙΟΣ
Αφηγητής: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΑΓΙΑΣ**

CHR. W. GLUCK:

**Εισαγωγή της όπερας «Ορφέας – Ευρυδίκη»
και χορός των «μακάριων ψυχών».**

Άρια του Ορφέα, από την όπερα.

**Άρια της Ιφιγένειας από την όπερα
«Ιφιγένεια εν Ταύροις».**

L.v. BEETHOVEN:

Εισαγωγή Προμηθέας, έργο 43.

I. STRAWINSKY:

**«Οιδίπους Τύραννος», για σολίστ, ορχήστρα και
ανδρική χορωδία**

.....

M. Τετάρτη 23 Απριλίου 1997, ώρα 21.00

Διευθυντής ορχήστρας:

ΚΑΡΟΛΟΣ ΤΡΙΚΟΛΙΔΗΣ

ΑΝΔΡΙΚΗ ΧΟΡΩΔΙΑ HONVED BOΥΔΑΠΕΣΤΗΣ

L. CHERUBINI

**Requiem, σε ρε ελάσ. για ορχήστρα
και ανδρική χορωδία.**

M.RAVEL:

«Δάφνις και Χλόη». Σουίτα αρ. 2 για ορχήστρα.

**ΑΙΘΟΥΣΑ ΤΕΛΕΤΩΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**

Θεσσαλονίκη

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ 1997

Thessaloniki

CULTURAL CAPITAL OF EUROPE 1997

ΠΡΑΞΗ 15η

Θέμα: Αποτελέσματα προαγωγικών και απολυτήριων εξετάσεων.

Ο Σύλλογος των καθηγητών του 2ου Λυκείου Ηρακλείου συνήλθε σήμερα, 19 Ιουνίου 1987, στο γραφείο του Λυκείου, ύστερα από πρόσκληση του λυκειάρχη κ..., για να συζητήσει τα ακόλουθα θέματα της ημερήσιας διάταξης:

- α) Αποτέλεσμα προαγωγικών και απολυτήριων εξετάσεων σχολικού έτους 1986-1987 και
- β) Διαγωγή των μαθητών κατά το ίδιο σχολικό έτος.

Απόντες οι καθηγητές...

Ο Σύλλογος των καθηγητών αφού έλαβε υπόψη του:

- 1. τα άρθρα 15, 16, 27, 28, 31 ... του Προεδρικού Διατάγματος 264/75 «για προαγωγικές κτλ. εξετάσεις».
- 2. τη βαθμολογία της προφορικής και γραπτής εξέτασης των μαθητών,

αποφασίζει

- A. Προάγει: α) από την Α΄ τάξη στη Β΄ τους μαθητές: 1..., 2..., 3...,
β) από την Β΄ τάξη στη Γ΄ τους: 1...,
- B. Απολύει τους: 1... , 2... ,
- Γ. Παραπέμπει σε επανεξέταση το Σεπτέμβριο τους: 1....2....3...,
- Δ. Απορρίπτει τους: α) από την Α΄ τάξη: 1 ..., 2...,

Έπειτα ο σύλλογος των καθηγητών, αφού έλαβε υπόψη του τη διαγωγή των μαθητών... κατά το σχολικό έτος 1986-1987,

αποφασίζει

A. Χαρακτηρίζει καλή τη διαγωγή των 1 ..., 2..., 3..., διότι...

B. Χαρακτηρίζει κοσμία τη διαγωγή των 1 ..., 2..., 3..., διότι...

Γ. Χαρακτηρίζει κοσμιότατη τη διαγωγή όλων των υπόλοιπων μαθητών και μαθητριών του Σχολείου.

Ο Σύλλογος των καθηγητών διάβασε την πράξη αυτή, τη βεβαίωσε και την υπογράφει:

Ο Λυκειάρχης

Οι καθηγητές

ονόματα υπογραφές

Χρήσιμες πληροφορίες: Όπως θα διαπιστώσατε ήδη, το κείμενο που διαβάσατε είναι λιτό και αυστηρό. Εξάλλου αποτελεί δημόσιο έγγραφο. Το περιεχόμενό του διαρθρώνεται λογικά και μεθοδικά: δεν υπάρχουν κενά, όπως δεν υπάρχουν και περιττά· περιορίζεται στα απολύτως αναγκαία. Αν κανείς δοκιμάσει να προσθέσει ή να αφαιρέσει κάτι, είναι βέβαιο ότι θα διαταράξει τη μαθηματική του ισορροπία. Θα μπορούσαμε να πούμε, χωρίς υπερβολή, ότι είναι ένα δείγμα της λογικής λειτουργίας της γλώσσας. Αυτό άλλωστε θα το αντιληφθείτε, αν επιχειρήσετε να το απαγγείλετε, όπως θα απαγγέλλατε λ.χ. έναν πανηγυρικό λόγο ή ένα ποίημα. Θα νιώθατε αμέσως ότι το προδίδετε και ότι η σοβαρότητα σάς εγκαταλείπει. Έχει το κείμενο αυτό, όπως και κάθε κείμενο, το δικό του ρυθμό: το δικό του ύφος. Το ύφος που αρμόζει στην περίπτωση για την οποία γράφτηκε.

Συντάξτε, λοιπόν, κι εσείς τη δική σας πράξη, αφού μελετήσετε προσεκτικά όλα τα σημεία του κειμένου-οδηγού, στο οποίο μπορείτε να κάνετε όποιες προσθαφαιρέσεις, αντικαταστάσεις ή τροποποιήσεις κρίνετε αναγκαίες.

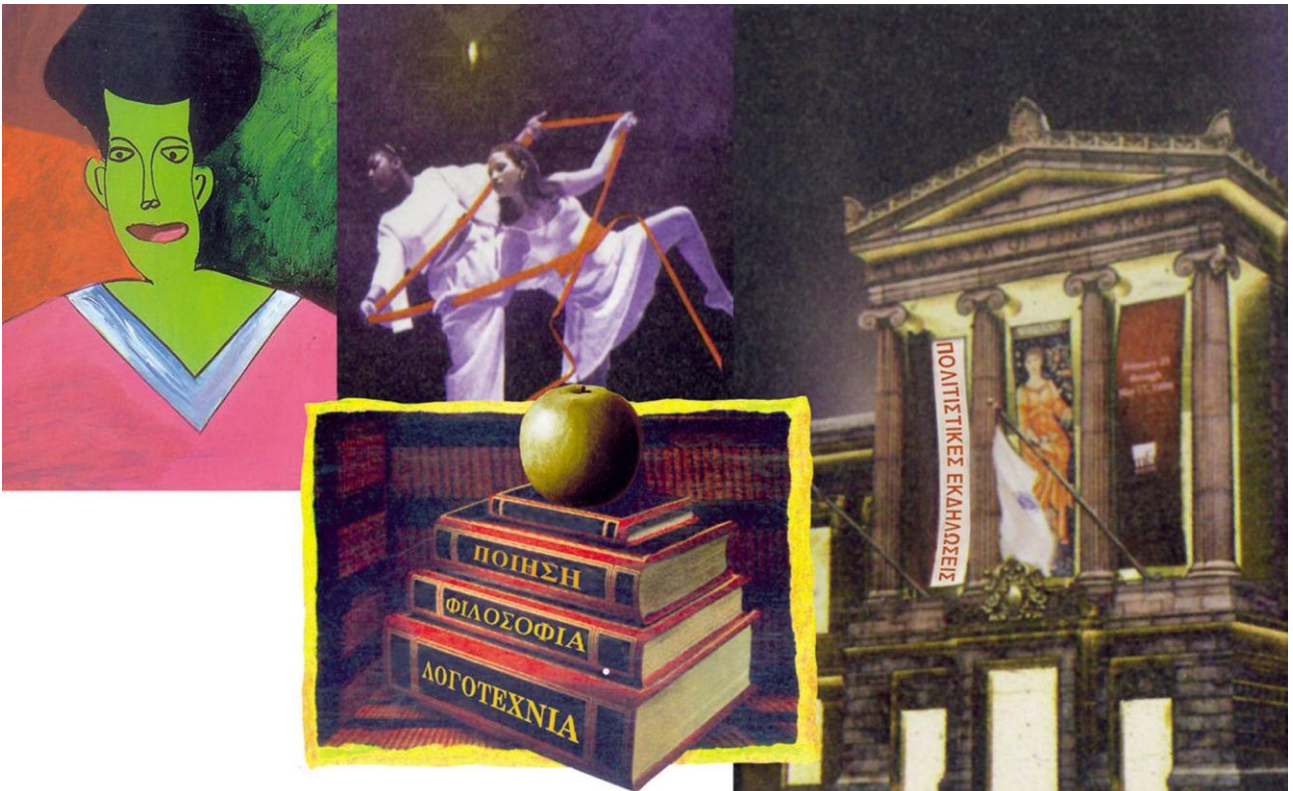
► Αφηγηθείτε, τώρα, σε γραπτό λόγο πεντακοσίων, περίπου, λέξεων, όλα όσα έκανε η μαθητική κοινότητα, για να οργανώσει το τριήμερο των καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, και στεγάστε τα κάτω από τον τίτλο:

**«Πολιτιστικές εκδηλώσεις:
η προετοιμασία
και η οργάνωση
ενός καλλιτεχνικού τριημέρου»**

Φροντίστε να συμπεριλάβετε στην αφήγησή σας κάθε αξιοσημείωτη λεπτομέρεια κινούμενοι πάνω στον άξονα του χρόνου. Εννοείται ότι τα διάφορα κείμενα (ανακοινώσεις στον τύπο, πρακτικό/πράξη κτλ.) δεν είναι δυνατόν να συμπεριληφθούν αυτούσια στην αφήγησή σας· θα ενταχθούν σ' αυτήν με κάθε δυνατή συντομία. Φροντίστε επίσης να χωριστείτε σε δύο ομάδες, από τις οποίες η πρώτη να προσπαθήσει να δώσει έμφαση στη μορφή του λόγου, ενώ η δεύτερη στο περιεχόμενο του λόγου· πράγμα που σημαίνει ότι η πρώτη ομάδα θα φροντίσει να διηγηθεί με τρόπο που να συγκινεί, όπως συμβαίνει στη λογοτεχνία, ενώ η δεύτερη ομάδα θα φροντίσει να

αφηγηθεί με τρόπο που θα πληροφορεί, όπως συνηθίζεται στην επιστήμη, στη διοίκηση, στο σχολείο, στην καθημερινή επικοινωνία. Η πρώτη δηλαδή ομάδα θα θεωρήσει ότι αποδέκτες του κειμένου της είναι άνθρωποι που θα ζητήσουν σ' αυτό την τέρψη περισσότερο του λόγου παρά την πληροφόρηση. Αντίθετα, η δεύτερη ομάδα θα θεωρήσει αποδέκτες του κειμένου της ανθρώπους που κυρίως επιθυμούν να πληροφορηθούν. Στην πρώτη περίπτωση λ.χ., θα μπορούσε να ανήκει κάποιος αναγνώστης που θα ευχαριστιόταν να διαβάζει αφηγηματικό λόγο, ενώ αποδέκτης στη δεύτερη περίπτωση θα μπορούσε να είναι το Υπουργείο Πολιτισμού, το οποίο, όπως καταλαβαίνετε, δικαιούται να πληροφορηθεί από μια συνοπτική / ακριβή / σαφή / λιτή / εμπειριστατωμένη έκθεσή σας τα σχετικά με την απόφαση, το σχεδιασμό, την οργάνωση και την πραγματοποίηση του τριήμερου των καλλιτεχνικών σας εκδηλώσεων.

Το δεύτερο δηλαδή κείμενο θα μπορούσε να πάρει τη μορφή έκθεσης πεπραγμένων ή αναφοράς.

Ακολουθούν δύο δείγματα γραφής. Το πρώτο (α) δίνει έμφαση στην έκφραση, το δεύτερο (β) ενδιαφέρεται για την πληροφόρηση. Ωστόσο αναφέρονται και τα δύο στο ίδιο θέμα.

Σημείωση. Μην αρχίσετε το γράψιμο πριν μελετήσετε και συγκρίνετε όλοι μαζί τα δείγματα (α) και (β).

Δείγμα α'

Οι συζητήσεις

Στην αυλή του σχολείου, στους διαδρόμους, στις τάξεις, παντού, μέρες τώρα οι μαθητές συζητούσαν για τη δράση της Μαθητικής τους Κοινότητας και την έβρισκαν φτωχή. Όλοι τους υποστήριζαν ότι κάτι έπρεπε να γίνει. Ώσπου το θέμα έφτασε στο μαθητικό συμβούλιο.

Η απόφαση του Μαθητικού Συμβουλίου

Εκεί με εισήγηση του προέδρου πάρθηκε η μεγάλη απόφαση: θα οργάνωναν ένα τριήμερο καλλιτεχνικών εκδηλώσεων με έργα ζωγραφικής, μουσικής, θεάτρου και λογοτεχνίας. Όλα δημιουργίες των μαθητών.

Υπήρχε άφθονη παραγωγή στο σχολείο τους. Ακόμη και μουσικές συνθέσεις δικές τους είχαν να παρουσιάσουν τα παιδιά. Δεν έμεινε, λοιπόν, παρά να αρχίσουν τη δουλειά.

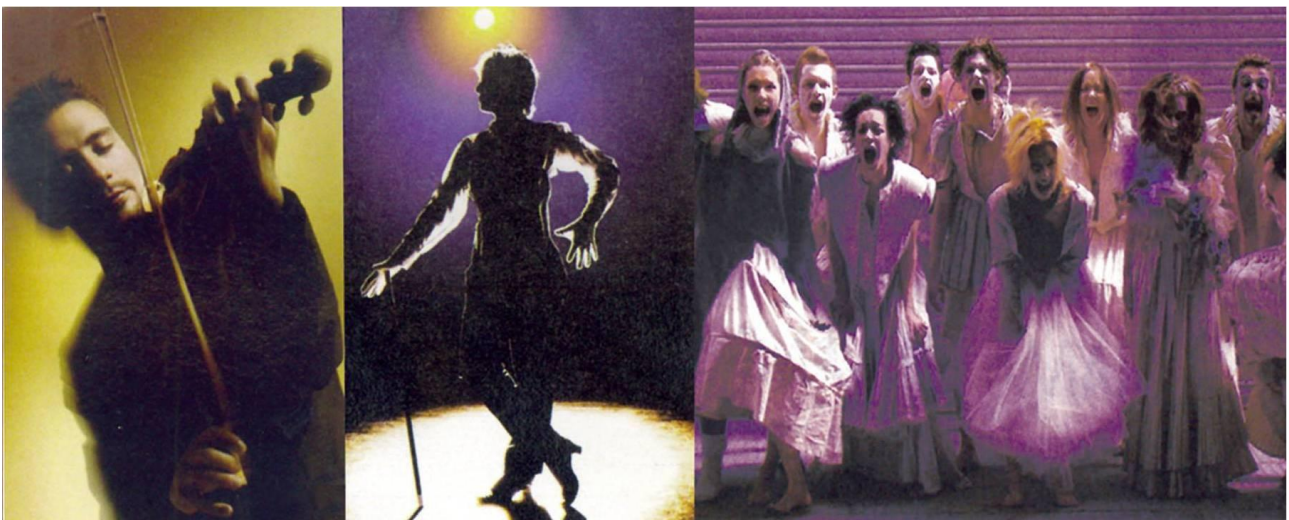
Η ανακοίνωση της απόφασης

Έτσι κι έγινε. Σε λίγο η απόφαση καμάρωνε στον πίνακα των ανακοινώσεων, ενώ ο πρόεδρος του 15μελούς τη γνωστοποίησε με λόγο σύντομο και δυνατό στη Γενική Συνέλευση· ήταν (ο λόγος του) ένα

κείμενο που μιλούσε σε όλες τις καρδιές. Γι' αυτό και οι δηλώσεις για συμμετοχή ήταν πολλές.

Μπορείς να συνεχίσεις ακολουθώντας, αν θέλεις, και προεκτείνοντας την πορεία του δείγματος. Τη συνέχειά της είναι δυνατόν να τη συνθέσεις αρμολογώντας τις ενέργειες των παιδιών στο συνεκτικό ιστό του χρόνου. Οι πλαγιότιτλοι που βλέπεις πλάι στο δειγματικό κείμενο στοιχειοθετούν την πορεία έως εδώ. Εννοείται ότι θα συνεχίσεις να γράφεις τους πλαγιότιτλους, όπου το κρίνεις αναγκαίο.

Μπορείς ωστόσο, αν θέλεις, να γράφεις ένα εντελώς δικό σου κείμενο ακολουθώντας μια εντελώς δική σου πορεία. Μπορείς δηλαδή να παρουσιάσεις, με τον τρόπο που εσύ θα έκρινες πιο ευχάριστο, το υλικό το σχετικό με την εκδήλωση αυτή της μαθητικής σου κοινότητας.

Δείγμα β'

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ
2ου ΛΥΚΕΙΟΥ ΑΡΤΑΣ**

**ΠΡΟΣ
Το Υπουργείο Πολιτισμού
και Επιστημών
Τμήμα Πολιτιστικών
Εκδηλώσεων
Αθηνάς 42
Αθήνα (35818)**

**ΘΕΜΑ: Πολιτιστικές εκδηλώσεις: η προετοιμασία και η
οργάνωση ενός καλλιτεχνικού τριήμερου
ΣΧΕΤ.: Έγγραφό σας 14/10.14/53/3/ 26 Μαρτίου 1999.**

Εξαγγελία του θέματος

Ύστερα από την οικονομική ενίσχυση που μας χορηγήσατε, ανταποκρινόμενοι στην από 20.1.1999 αίτησή μας, σας πληροφορούμε ότι πραγματοποιήσαμε το τριήμερο των καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στη δημιουργία πολιτιστικής ζωής στην πόλη μας και στην περιοχή μας. Γι' αυτό και σας ευχαριστούμε. Σας παρουσιάζουμε στη συνέχεια, όπως εξάλλου ζητήσατε, αδρομερή έκθεση των αποφάσεων, των ενεργειών και του τρόπου με τον οποίο οργανώσαμε και πραγματοποιήσαμε το τριήμερο των πολιτιστικών μας εκδηλώσεων:

Η απόφαση του Μαθητικού Συμβουλίου

Στη συνεδρίαση της 15ης Οκτωβρίου 1999 το μαθητικό συμβούλιο του σχολείου μας αποφάσισε, ύστερα από σχετική εισήγηση του προέδρου του, τη διοργάνωση

ενός τριήμερου καλλιτεχνικών εκδηλώσεων με στόχους: α) τον εμπλουτισμό της κοινοτικής ζωής της σχολικής μας κοινότητας, β) την ενίσχυση της πολιτιστικής ζωής της μικρής μας πόλης και του νομού μας, και γ) τη δημιουργία ευκαιριών στις οποίες οι μαθητές του λυκείου μας θα παρουσίαζαν τις προσωπικές τους δημιουργίες: έργα ζωγραφικής και γενικότερα, εικαστικών τεχνών, μουσικής, θεάτρου και λογοτεχνίας.

Ανακοίνωση της απόφασης

Την επόμενη της συνεδρίασης (16 Οκτωβρίου) η απόφαση του συμβουλίου αναρτήθηκε στην πινακίδα ανακοινώσεων του σχολείου, ενώ λίγες ημέρες αργότερα ο πρόεδρος με λόγο πειστικό τη γνωστοποίησε στη γενική συνέλευση.

Συνέχισε.

Τώρα που ολοκληρώσατε την εκδήλωσή σας και ανταποκριθήκατε στις ποικίλες υποχρεώσεις σας, θα διαπιστώσετε, αν εποπτεύσετε πάλι ολόκληρη την πορεία που διανύσατε, ότι ένα πλήθος στόχων οδήγησαν σε αντίστοιχο πλήθος κειμένων.

Πρόκειται για μια δυναμική παρουσία της γλώσσας, η οποία οφείλεται στη λεγόμενη γλωσσική ικανότητα που οδηγεί στη γλωσσική επικοινωνία των ανθρώπων. Δείτε λ.χ. πώς αναβλύζει από μια πηγή ενεργειών, όπως ήταν η εκδήλωσή σας, μια ποικιλία κειμένων :

- 1 ΠΗΓΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
- 2 (ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ)
- 3 ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ
- 4 ΔΕΥΤΕΡΗ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

- 5** ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ
- 6** ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΟ ΦΥΛΛΑΔΙΟ
- 7** ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΣΤΙΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ
- 8** ΑΙΤΗΣΗ ΣΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ
- 9** ΕΠΙΣΤΟΛΗ
- 10** ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ
- 11** ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
- 12** ΠΡΑΚΤΙΚΟ 15ΜΕΛΟΥΣ
- 13** ΤΕΛΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

VI. ΕΙΔΙΚΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ

■ Ανάμεσα στις γλωσσικές ποικιλίες συγκαταλέγονται και εκείνες που συνδέονται με τον καταμερισμό της κοινωνικής / επαγγελματικής δραστηριότητας. Πρόκειται για ευδιάκριτες γλωσσικές ποικιλίες που δημιουργούνται από τις διάφορες επαγγελματικές ομάδες. Μια επαγγελματική ομάδα δηλαδή, για να εξυπηρετήσει τους επαγγελματικούς της σκοπούς, διαμορφώνει στο πλαίσιο της εθνικής γλώσσας τη δική της γλωσσική ποικιλία με ιδιότυπους όρους της ειδικότητάς της. Μερικοί ονομάζουν τις γλωσσικές αυτές ποικιλίες ειδικές γλώσσες. Έτσι έχουμε τις ειδικές γλώσσες των νομικών, των γιατρών, των μηχανικών, των ψαράδων, των ποδοσφαιριστών, των θεολόγων, των μαθηματικών, των χημικών κτλ., οι οποίες χαρακτηρίζονται κυρίως από λεξιλογικές διαφορές που οφείλονται είτε στη χρήση ειδικών όρων είτε στη χρήση καθημερινών λέξεων που φορτίζονται όμως κατά περίπτωση με ιδιαίτερο σημασιολογικό φορτίο. Η λέξη λ.χ. χολοκυστογραφία (σύνθετη από τις λέξεις χολή, κύστη και γράφω) αποτελεί όρο μόνο της ιατρικής επιστήμης και δηλώνει (γι' αυτό εξάλλου και κατασκευάστηκε) την ακτινογραφία της χοληδόχου κύστης. Δε συμβαίνει όμως το ίδιο με τη λέξη μέτρο την οποία συναντούμε και στην καθημερινή χρήση (μονάδα μέτρησης, σύγκρισης ποσών κτλ.) και στην ειδική γλωσσική ποικιλία ενός συγκεκριμένου φιλολογικού κλάδου, της μετρικής: μέτρο στίχου, μέτρο και ρυθμός κτλ. Με τέτοιες συνήθως λέξεις - όρους λειτουργούν οι ειδικές γλώσσες.

Ειδικό Λεξιλόγιο

► Χαρακτήρισε από το ειδικό λεξιλόγιό τους τα ακόλουθα κείμενα (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7) και καταχώρισε τις ειδικές λέξεις (όρους) τους στο πιο κάτω πλαίσιο και στην οικεία για την καθεμιά γραμμή.

Κείμενα	Ειδικές λέξεις
Μαθηματικά	ακολουθία
Βοτανική Ζωολογία	
Φυσική	
Ιστορία	
Θρησκευτικά	
Γεωγραφία	
Χημεία	
Ρητορικός λόγος	

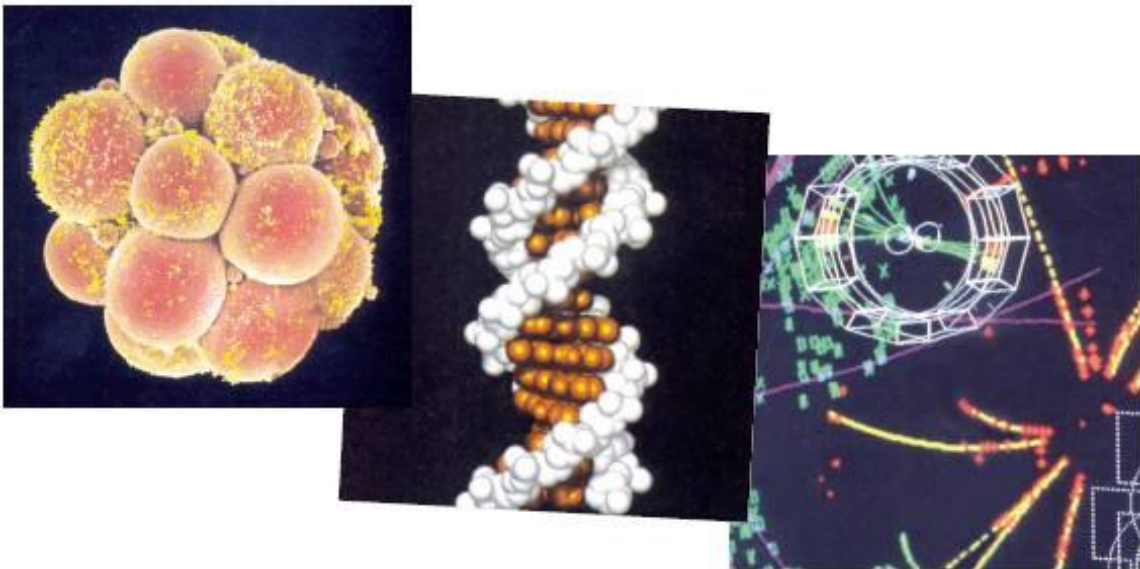
(1) Αριθμητική και γεωμετρική πρόοδος

α) «Αν προσέξουμε τους όρους της ακολουθίας 2, 5, 8, 11, 14, 17...», παρατηρούμε ότι κάθε όρος, εκτός από τον πρώτο, είναι άθροισμα του προηγούμενου όρου και του αριθμού 3. Έτσι π.χ. είναι $5 = 2 + 3$, $8 = 5 + 3$... Μια τέτοια ακολουθία λέγεται **αριθμητική πρόοδος** με λόγο 3.

β) «Αν προσέξουμε τώρα τους όρους της ακολουθίας 2, 6, 18, 54, 162...», παρατηρούμε ότι κάθε όρος, εκτός από τον πρώτο, είναι γινόμενο του προηγούμενου όρου επί τον αριθμό 3. Έτσι π.χ. είναι $6 = 2 \cdot 3$, $18 = 6 \cdot 3$, $54 = 18 \cdot 3$... Μια τέτοια ακολουθία λέγεται **γεωμετρική πρόοδος** με λόγο 3.

(2) Το κύτταρο

Το σώμα τόσο των φυτών όσο και των ζώων αποτελείται από μικρές μονάδες που ονομάζονται κύτταρα. Το κύτταρο είναι η μορφολογική και η λειτουργική μονάδα των οργανισμών και επομένως της ζωής. Πάνω στο κύτταρο εμφανίζεται το φαινόμενο της ζωής και είναι το μικρότερο κομμάτι της ζωντανής ύλης. Το μέγεθος του κυττάρου είναι συνήθως μικροσκοπικό, το δε σχήμα του ποικίλλει. Τα σπουδαιότερα μέρη του κυττάρου απέξω προς τα μέσα είναι: η μεμβράνη, το κυτταρόπλασμα και ο πυρήνας.

(3) Ένταση πεδίου.

Ένα χαρακτηριστικό μέγεθος του ηλεκτρικού πεδίου είναι η ένταση. Η ένταση φανερώνει πόσο ισχυρό είναι το πεδίο σε κάποιο σημείο του και ορίζεται με τον ακόλουθο τρόπο:

Θεωρούμε ένα φορτίο q σε κάποιο σημείο Z του πεδίου. Αν F είναι η δύναμη που ασκεί το πεδίο στο φορτίο, τότε το πηλίκο F/q εκφράζει την ένταση του ηλεκτρικού πεδίου στο σημείο Z . Δηλ.

ένταση
ηλ. πεδίου

=

δύναμη
φορτίο

$$\epsilon = \frac{F}{q}$$

Η ένταση είναι μέγεθος διανυσματικό και έχει την ίδια διεύθυνση και φορά με τη δύναμη που ασκείται πάνω σε θετικό φορτίο.

(4) Η απόκρουση των Περσών

Η περσική επίθεση εναντίον της Ελλάδας είχε αποκρουστεί οριστικά και η ιμπεριαλιστική πολιτική των Περσών βασιλιάδων είχε δεχτεί ένα αποφασιστικό πλήγμα. Την πολιτική αυτή όμως την είχαν πληρώσει με τη ζωή τους χιλιάδες νέοι άνθρωποι, Έλληνες και Πέρσες, που έπεσαν στα πεδία των μαχών ή χάθηκαν στις θάλασσες, όπου έγιναν οι ναυτικές συγκρούσεις.

Η απόκρουση της περσικής επίθεσης είναι ένα γεγονός με πολύ μεγάλη σημασία για τον ελληνικό κόσμο αλλά και για τον κόσμο ολόκληρο. Οι ελληνικές πόλεις εξασφάλισαν την ελευθερία τους, δηλαδή την απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική, πολιτική και πολιτιστική τους ανάπτυξη...

Οι πολεμιστές που κατόρθωσαν με τον ηρωισμό και την αυταπάρνησή τους να συντρίψουν την περσική επίθεση, ήταν οι ελεύθεροι συνειδητοί πολίτες, που δεν ένωθαν την πατρίδα τους σαν μια μακρινή και ξένη καταπιεστική δύναμη, αλλά την ταύτιζαν με τον εαυτό τους. Ήταν, τέλος, ελεύθεροι άνθρωποι, που με τα όπλα τους υπεράσπιζαν την ελευθερία από την επιβουλή του δεσποτισμού.

(5) Η Πεντηκοστή

Η πρώτη επίσημη και δυναμική φανέρωση της Εκκλησίας στον κόσμο έγινε στα Ιεροσόλυμα, την ημέρα που οι Ιουδαίοι γιόρταζαν την Πεντηκοστή. Οι Πράξεις των Αποστόλων διηγούνται με παραστατικότητα τα σχετικά γεγονότα:

«Την ημέρα της Πεντηκοστής ήταν συγκεντρωμένοι όλοι μαζί (οι πρώτοι χριστιανοί) στο ίδιο μέρος. Ξαφνικά ήρθε από τον ουρανό μια βοή, σαν να φύσηξε ο δυνατός άνεμος, και γέμισε όλο το σπίτι στο οποίο βρίσκονταν. Τότε είδαν να μοιράζονται σ' αυτούς γλώσσες όμοιες με φλόγες φωτιάς και στον καθέναν κάθισε από μια τέτοια γλώσσα. Και πλημμύρισαν όλοι από Πνεύμα Άγιο κι άρχισαν να μιλάνε άλλες γλώσσες, καθώς το Πνεύμα τούς έδινε δύναμη λόγου».

(6) Αλκοόλες

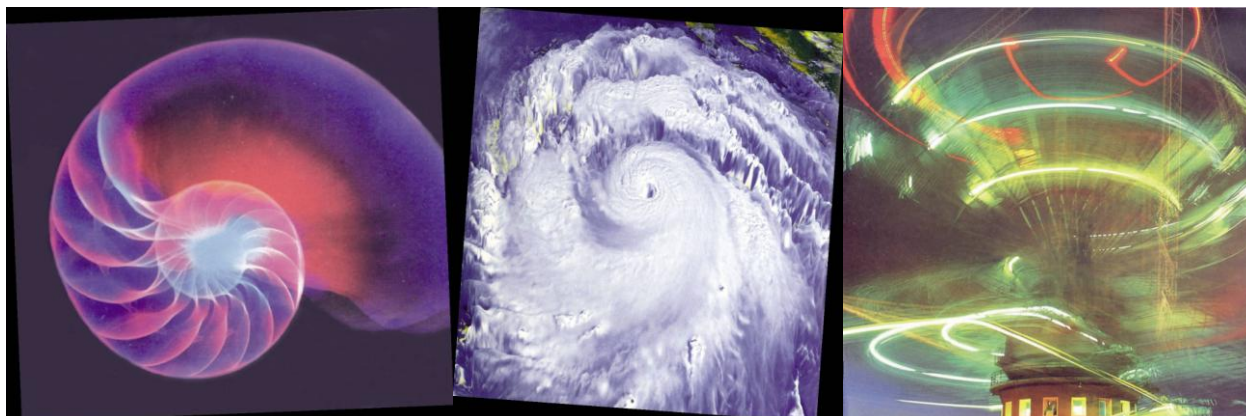
Αλκοόλες ονομάζονται οι οργανικές ενώσεις που έχουν στο μόριό τους ένα ή περισσότερα υδροξύλια (-OH). Η αλκοόλη $\text{CH}_3\text{CH}_2\text{OH}$ ανήκει στην ομόλογη σειρά των κορεσμένων μονοσθενών αλκοολών που έχουν ένα υδροξύλιο στο μόριο τους. Υπάρχουν επίσης αλκοόλες με δύο υδροξύλια (διασθενείς), με τρία υδροξύλια (τρισθενείς) κτλ.

Μία κορεσμένη δισθενής αλκοόλη είναι η αιθανοδιόλη (ή γλυκόλη) που χρησιμοποιείται ως αντιπηκτικό (ή αντιψυκτικό) υγρό στα ψυγεία των αυτοκινήτων. Η γλυκερίνη είναι τρισθενής αλκοόλη.

(7) Διπλή ενέργεια

Φρονώ, λοιπόν, ότι με διπλή ενέργεια πρέπει εσείς να συνδράμετε την κατάσταση, και με το να σώζετε χάρη των Ολυνθίων τις πόλεις τους στέλνοντας στρατιώτες που θα το πραγματοποιήσουν αυτό, και με το να

ληλατείτε τη χώρα του Φιλίππου με πολεμικά πλοία και με άλλον στρατό. Αν, όμως, το ένα από αυτά το αμελήσετε, φοβούμαι μήπως μας πάει χαμένη η εκστρατεία· γιατί, αν εσείς μόνο τη χώρα του βλάπτετε, θα το αντέξει αυτό, θα υποτάξει την Όλυνθο και ύστερα θα έλθει στην πατρίδα του και εύκολα θα σας αποκρούσει. Εάν πάλι εσείς στείλετε βοήθεια μόνο στην Όλυνθο, βλέποντας τη χώρα του να μη διατρέχει κανένα κίνδυνο, θα καθίσει εκεί για την πολιορκία και θα παρακολουθεί από κοντά την επιχείρηση, και με τον καιρό θα υποτάξει τους πολιορκημένους. Πρέπει λοιπόν η βοήθεια να είναι μεγάλη και να προσφερθεί με διπλή ενέργεια.

► Συζητήστε τους όρους κάθε γραμμής του πίνακα της σελ. 92 και κατατάξτε τους σε δύο ομάδες: στην πρώτη ομάδα να συμπεριλάβετε τους όρους που χρησιμοποιούνται αποκλειστικά και μόνο από τις ειδικές γλώσσες στις οποίες ανήκουν, στη δεύτερη ομάδα να συμπεριλάβετε τους όρους που χρησιμοποιούνται ή μπορούν να χρησιμοποιηθούν, εκτός από τις ειδικές γλώσσες στις οποίες ανήκουν, και αλλού: σε άλλες ειδικές γλώσσες, στην καθημερινή ομιλία κτλ. Σχηματίστε ύστερα με τις λέξεις – όρους της δεύτερης ομάδας όσο μπορείτε περισσότερες φράσεις, για να δείξετε τις διάφορες χρήσεις τους. Παράδειγμα:

Ο όρος υδροξύλιο χρησιμοποιείται μόνο στη χημεία· θα ενταχθεί, συνεπώς στην πρώτη ομάδα. Ο όρος όμως κύτταρο θα ενταχθεί στη δεύτερη ομάδα, διότι εκτός από τις φυσικές επιστήμες (βοτανική, ζωολογία, ανθρωπολογία κτλ.), όπου συνηθίζεται, είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί και αλλού:

- Η οικογένεια αποτελεί κύτταρο της κοινωνίας.
- Η πρόταση είναι το κύτταρο του λόγου, προφορικού και γραπτού.
- Η σχολική τάξη με τους μαθητές της θα μπορούσε να θεωρηθεί το κύτταρο του εκπαιδευτικού μας οργανισμού.

► Στο αλφαβητικό λεξιλόγιο, που έχει προσαρτηθεί ως επίμετρο στο τέλος του βιβλίου σας, να μεταφέρετε κάθε εβδομάδα ανελλιπώς και να καταγράψετε τους νέους όρους της τελευταίας κάθε φορά διδακτικής ενότητας των μαθηματικών, της φυσικής, της χημείας, της ιστορίας, των θρησκευτικών, της πολιτικής αγωγής κτλ., τους οποίους (όρους) φροντίστε να τους σχολιάζετε τακτικά, διερευνώντας, μαζί με την ετυμολογία τους και άλλες, δηλωτικές ή μεταφορικές, χρήσεις τους. Ακολουθεί δείγμα του λεξιλογίου:

πυρήνας, ο

το κεντρικό / εσωτερικό μέρος ενός σώματος

άλλες χρήσεις της λέξης «πυρήνας»

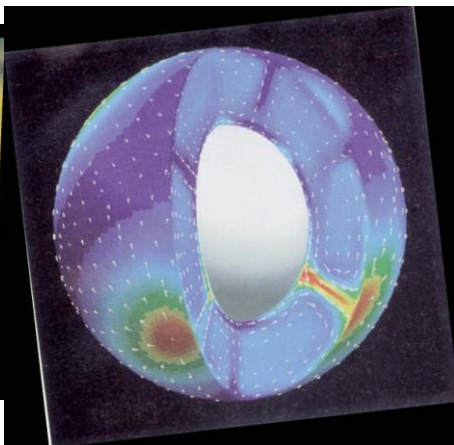
- Η επιστήμη έχει διαπιστώσει ότι ο πυρήνας της γης είναι πυρακτωμένος.
- Τα τέσσερα εκείνα θωρηκτά αποτέλεσαν τον πυρήνα του πολεμικού μας ναυτικού.
- Τον πυρήνα της συνωμοτικής ομάδας δεν μπόρεσε κανείς να τον ανακαλύψει.

συνισταμένη, η

μετοχή του ρήματος συνίσταμαι. Συνήθως χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό, ύστερα από παράλειψη της λέξης δύναμη την οποία προσδιορίζει: συνισταμένη δύναμη, η συνισταμένη των δυνάμεων: εννοούμε τη δύναμη που μπορεί να αντικαταστήσει άλλες δυνάμεις, τις συνιστώσες (φυσική).

άλλες χρήσεις της λέξης «συνισταμένη»

- Πολιτικές και πνευματικές δυνάμεις συνέκλιναν με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μια συνισταμένη, η οποία έβγαλε την πολιτεία από το πνευματικό και το πολιτικό της τέλμα.
- Και ποια είναι, σε παρακαλώ, η συνισταμένη των λόγων σου; μπορείς να μου πεις;

VII. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

α) Η οργάνωση του λόγου και οι ειδικές γλώσσες

■ Κλιμάκωσε τα κείμενα (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7) που διάβασες με βάση τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιείται στο καθένα η γλώσσα: σε ποια δηλαδή από αυτά η γλώσσα είναι (περισσότερο ή λιγότερο) απρόσωπη και αντικειμενική και σε ποια είναι φορτισμένη με (κάποια) υποκειμενικότητα ή με (κάποια) διάθεση / συγκίνηση.

Αν μελετήσετε προσεκτικά τα κείμενα (1), (3), (4) και (5), θα διαπιστώσετε ότι και τα πέντε έχουν χαρακτήρα πληροφοριακό. Έτσι; το (1) μας παρέχει την πληροφορία τι είναι αριθμητική και τι γεωμετρική πρόοδος· το (3) μιλάει για την ένταση του πεδίου· το (4) για τη σημασία που είχε για τον ελληνισμό και για τον κόσμο η απόκρουση της επίθεσης των Περσών· το (5) αναφέρεται στη γιορτή της Πεντηκοστής.

Και όμως, ενώ όλα τα κείμενα είναι πληροφοριακά, δεν είναι γραμμένα στην ίδια γλωσσική ποικιλία. Όλα σχεδόν, άλλο περισσότερο και άλλο λιγότερο, διαφοροποιούνται μεταξύ τους γλωσσικά, ανάλογα με την ιδιαιτερότητα της πληροφόρησής τους, ανάλογα δηλαδή με το περιεχόμενο του θέματός τους και τον ιδιαίτερο στόχο τους. Κι αυτό γίνεται φανερό, αν παρατηρήσουμε με συγκριτική διάθεση δύο από τα κείμενα: το (1), που αναφέρεται σε μαθηματική πληροφόρηση, και το (5) που αναφέρεται σε θρησκευτική πληροφόρηση.

Η γλώσσα του κειμένου (1)

Το θέμα του κειμένου (1): ανήκει στην επιστήμη των μαθηματικών είναι γραμμένο στην ειδική γλωσσική τους ποικιλία· στόχο του έχει να διδάξει τι είναι αριθμητική πρόοδος. Και για να το πετύχει αυτό:

α) ακολουθεί μια λογική διαδικασία:

- παραθέτει μέσα σε υπόθεση λόγου μια ακολουθία αριθμών

«2, 5, 8, 11, 14, 17»

- παρατηρεί και δείχνει στην απόδοση του λόγου τα κύρια γνωρίσματα της ακολουθίας

«παρατηρούμε ότι... του αριθμού 3»

- διευκρινίζει την ακολουθία χρησιμοποιώντας παράδειγμα
« $5 = 2 + 3$, $8 = 5 + 3$, ...»

- ονομάζει / ορίζει την ακολουθία

«Μια τέτοια... πρόοδος με λόγο 3»

β) χρησιμοποιεί:

- λέξεις που κυριολεκτούν

«Αν προσέξουμε... θα παρατηρήσουμε...»

- μαθηματικούς όρους

«άθροισμα, ακολουθία, αριθμός, λόγος»

- σημεία του μαθηματικού κώδικα (σύμβολα)

«| 2 |, | 4 |, | + |, | = |, | . | κτλ.»

Παρατηρούμε λοιπόν ότι μέσα από όλη αυτή τη διαδικασία ο συντάκτης του κειμένου μάς παρουσίασε με τρόπο λογικό, αποδεικτικό και διδακτικό μια μαθηματική αλήθεια: τι είναι αριθμητική πρόοδος.

Μας έδειξε δηλαδή τις αντικειμενικές σχέσεις που έχουν τα πράγματα μεταξύ τους σε μια περιοχή των μαθηματικών. Και για να το πετύχει, χρησιμοποίησε τη γλώσσα έτσι που να φανερώνει με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια τις σχέσεις των πραγμάτων. Γι' αυτό και όλες οι λέξεις και οι προτάσεις είναι φορτισμένες με τα αναγκαία μόνο σημασιολογικά τους φορτία, ώστε να αποδίδουν με πιστότητα την αλήθεια. Τα νοηματικά τους περιγράμματα είναι συγκεκριμένα· δεν υπάρχει διάχυση νοηματική ή φόρτιση συγκινησιακή. Η γλώσσα είναι ανάλογη με τις απαιτήσεις των πραγμάτων: απρόσωπη, αχρωμάτιστη συναισθηματικά, αντικειμενική, με λογική στερεότητα και αποδεικτικότητα. Διαφορετικά δε θα ήταν κατάλληλη για την περίπτωση.

Δομικό διάγραμμα του κειμένου (1)

1. Προβάλλεται το θέμα (με υπόθεση)

Αν προσέξουμε τους όρους της ακολουθίας 2, 5, 8, 11, 14, 17

2. Παρατηρείται και διαπιστώνεται η αλήθεια (με απόδοση)

παρατηρούμε ότι κάθε όρος, εκτός από τον πρώτο, είναι άθροισμα του προηγούμενου όρου και του αριθμού 3.

3. Αποδεικνύεται (η αλήθεια) (με παράδειγμα)

Έτσι π.χ. είναι $5 = 2 + 3$,
 $8 = 5 + 3$

4. Ονομάζεται (η αλήθεια)

Μια τέτοια ακολουθία λέγεται αριθμητική πρόοδος με λόγο 3.

Η γλώσσα του κειμένου. (5)

Ακολουθεί δομικό διάγραμμα του κειμένου

Το θέμα του κειμένου (5) είναι αντλημένο από τη Βίβλο και παρουσιάζεται με τη δική του γλωσσική ποικιλία, η οποία, όπως βλέπετε, είναι διαφορετική από τη γλωσσική ποικιλία των μαθηματικών. Διαφορετικός είναι άλλωστε και ο στόχος του κειμένου: απευθύνεται σε οπαδούς μιας θρησκείας και ζητάει να τους πληροφορήσει για το θαύμα της Πεντηκοστής. Διαφορετικό λοιπόν το θέμα, διαφορετικός και ο στόχος του κειμένου. Γι' αυτό διαφορετική είναι και η πραγμάτευσή του. Δεν τίθεται τώρα μια αλήθεια για να αποδειχθεί με συλλογισμούς· η αλήθεια για τον αναγνώστη / πιστό είναι δεδομένη: πρόκειται για ένα θαύμα το οποίο αυτός αποδέχεται. Έτσι ο συντάκτης / συγγραφέας του κειμένου δεν το διερευνά, αλλά το αποκαλύπτει. Αυτό σημαίνει ότι οι γλωσσικοί μηχανισμοί της λογικής απόδειξης ατονούν και στη θέση τους λειτουργούν άλλοι: οι γλωσσικοί μηχανισμοί της αφήγησης και της περιγραφής ενός γεγονότος-θαύματος· μιας πράξης που συντελείται στην περιοχή του υπέρλογου.

Η γλώσσα λοιπόν οργανώνεται για να αποκαλύψει το θαύμα και όχι για να αποδείξει με συλλογική διαδικασία μια αλήθεια των μαθηματικών. Έτσι το κείμενο αποτελείται από δύο τμήματα:

α) Το εισαγωγικό τμήμα

«η πρώτη επίσημη... τα σχετικά γεγονότα»

το οποίο αποτελεί προλογικό σχόλιο του δεύτερου: θεωρεί το θαύμα της Πεντηκοστής ως την πρώτη φανέρωση της Εκκλησίας, προσδιορίζει τον τόπο και το χρόνο και σημειώνει την πηγή του.

β) Το κύριο τμήμα

«την ημέρα της Πεντηκοστής... δύναμη λόγου» όπου με τρόπο αφηγηματικό και περιγραφικό παρουσιάζονται τα θαυμαστά γεγονότα. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του δεύτερου τμήματος είναι:

- Το ξετύλιγμα του γεγονότος το οποίο σιγά σιγά διογκώνεται και ολοκληρώνεται, καθώς μεταβαίνει από τη σφαίρα της πραγματικότητας στη σφαίρα του θαύματος.

- Οι μεταβατικές λέξεις που με τις αλυσιδωτές τους εκρήξεις ανοίγουν τις αλληπάλληλες εικόνες του θαύματος:

«Ξαφνικά ήρθε...», «Τότε είδαν...», «Και πλημμύρισαν όλοι...»

- Η λειτουργία της εικόνας και του ήχου.

- Ο θριαμβικός τόνος του κειμένου.

- Η χρήση της ποιητικής λειτουργίας της γλώσσας: «μια βοή, σαν να φύσηξε δυνατός άνεμος», «γλώσσες όμοιες με φλόγες φωτιάς», «πλημμύρισαν όλοι» κτλ.

β) Η οργάνωση του λόγου και η πειθώ

■ Θα παρατήρησες ίσως ότι πολλές φορές στην καθημερινή ή στη σχολική ζωή σου έχει ζητηθεί να εκφράσεις και να στηρίξεις τη δική σου θέση, την άποψη που έχεις σχηματίσει για τα διάφορα θέματα. Σου έχει ζητηθεί δηλαδή να παρουσιάσεις αυτά που εσύ πιστεύεις, κοιτάζοντας και εξετάζοντας τα θέματα / πράγματα / προβλήματα από τη δική σου οπτική γωνία. Αυτό βέβαια σημαίνει ότι πρέπει να έχεις – και έχεις – απόψεις. Αν και δε φτάνει μόνο αυτό· πρέπει παράλληλα να είσαι σε θέση να στηρίζεις τις απόψεις σου και να πείθεις για την ορθότητά τους· να πείθεις

τους ακροατές ή τους αναγνώστες ότι η άποψή σου είναι σωστή, να πείθεις δηλαδή γιατί (για ποιους λόγους) αυτά που υποστηρίζεις είναι όπως τα νομίζεις / αισθάνεσαι εσύ. Με άλλα λόγια θα πρέπει να αιτιολογείς τις θέσεις σου: να λες γιατί είναι έτσι και όχι διαφορετικά.

Σε μια τέτοια περίπτωση, όπως καταλαβαίνεις, θα πρέπει πρώτα να βρίσκεις το αποδεικτικό σου υλικό (σκέψεις, επιχειρήματα, συλλογισμούς, παραδείγματα, γεγονότα, περιστατικά κτλ.) και ύστερα να το κατατάσσεις οργανώνοντάς το πειστικά πάνω σε ένα (οικο)δομικό σχέδιο. Και δεν είναι καθόλου περίεργο ότι στο σημείο αυτό μοιάζουν όλοι οι ομιλητές και οι συγγραφείς που προσπαθούν να πείσουν για την άποψή τους. Εξάλλου, η τέχνη να πείθεις για τις απόψεις σου – είτε πολιτικός είσαι είτε δικηγόρος είτε μαθηματικός κτλ. – είναι πανάρχαια και φτάνει ως εμάς από την αρχαία Ελλάδα.

γ) Η οργάνωση του λόγου και το επιχείρημα

Το παρακάτω κείμενο ανήκει σε ρητορικό λόγο. Κύριο χαρακτηριστικό του γνώρισμα είναι η πειθώ. Ο Δημοσθένης – από δικό του λόγο είναι παρμένο το κείμενο – προσπαθεί να πείσει τους Αθηναίους να πλήξουν με διπλή τους ενέργεια το Φίλιππο. Στην προσπάθειά του αυτή οργανώνει το λόγο του και αναπτύσσει τα επιχειρήματά του με τον ακόλουθο τρόπο:

1. Προβάλλει τη θέση του (απόφαση)

Φρονώ, λοιπόν, ότι με διπλή ενέργεια πρέπει εσείς να συνδράμετε την κατάσταση,

2. Τη διευκρινίζει (επεξήγηση)

και με το να σώζετε χάρη των Ολυνθίων τις πόλεις τους στέλνοντας στρατιώτες που θα το πραγματοποιήσουν αυτό, και με το να λεηλατείτε τη χώρα του Φιλίππου με πολεμικά πλοία και με άλλον στρατό.

3. Την αιτιολογεί, αποδεικνύοντας τι θα συμβεί, αν δε δράσουν με διπλή ενέργεια, αν δηλαδή δράσουν σε μια κατεύθυνση μόνο (αιτιολόγηση)

Αν όμως το ένα από αυτά το αμελήσετε, φοβούμαι μήπως μας πάει χαμένη η εκστρατεία· γιατί, αν εσείς μόνο τη χώρα του βλάπτετε, θα το αντέξει αυτό, θα υποτάξει την Όλυνθο και ύστερα θα έλθει στην πατρίδα του κι εύκολα θα σας αποκρούσει. Εάν πάλι εσείς στείλετε βοήθεια μόνο στην Όλυνθο, βλέποντας τη χώρα του να μη διατρέχει κανέναν κίνδυνο,

θα καθίσει εκεί για πολιορκία και θα παρακολουθεί από κοντά την επιχείρηση, και με τον καιρό θα υποτάξει τους πολιορκημένους.

4. Συμπεραίνει (συμπέρασμα)

Πρέπει, λοιπόν, η βοήθεια να είναι μεγάλη και να προσφερθεί με διπλή ενέργεια.

Το επιχείρημα

■ Επιχείρημα, λέει η Λογική, είναι μια σειρά από προτάσεις που συνδέονται μεταξύ τους χωρίς χάσματα και απολήγουν σε μια τελική πρόταση, που λέγεται συμπέρασμα· σκοπός του επιχειρήματος είναι να υποδείξει την αλήθεια μιας θέσης / απόφασης (αποφαίνομαι). Αυτά σημαίνουν ότι οι προτάσεις που οδηγούν στο συμπέρασμα βρίσκονται σε λογικές σχέσεις μεταξύ τους, η επόμενη δηλαδή είναι λογική ακολουθία της προηγούμενης. Γι' αυτό και έχουν κάποιους όρους κοινούς, που γίνονται η γέφυρα για τη μετάβαση από τη μια (πρόταση) στην άλλη.

► Αναζητήστε αυτή τη σχέση των προτάσεων.

α) στο κείμενο του Δημοσθένη που ήδη έχετε μελετήσει.
β) στα ακόλουθα παραδείγματα:

- Το τρίγωνο είναι τρίπλευρο. Άρα το τρίγωνο δεν είναι τετράπλευρο.
- Η γη είναι πλανήτης. Άρα η γη δεν είναι απλανής.
- Ο ανακριτής καλεί το μάρτυρα (εμπειρογνώμονα αστυνομικό) να αποδείξει τη γνώμη του (απόφαση) ότι ο αυτουργός της κλοπής, που απασχολεί τη δικαιοσύνη, είναι ένας έμπειρος και επιδέξιος διαρρήκτης.

Και ο μάρτυρας αναπτύσσει τις σκέψεις του ως εξής:

α. Στο χρηματοκιβώτιο που ληστεύτηκε η κλειδαριά βρέθηκε άθικτη, παρατηρήθηκαν όμως βαθιές εντομές σε ορισμένα σημεία.

β. Τα σημεία αυτά είναι καίριες θέσεις του μηχανισμού ασφάλειας που προστατεύει το χρηματοκιβώτιο.

γ. Οι εντομές λοιπόν δεν είναι τυχαίες, αλλά οφείλονται στο εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για τη διάρρηξη.

δ. Ο τύπος των εντομών και το αποτέλεσμα που έφεραν δείχνουν ότι έγιναν από ειδικό εργαλείο, λεπτό, μυτερό, ισχυρό.

ε. Τέτοια εργαλεία μεταχειρίζονται έμπειροι και επιδέξιοι διαρρήκτες. στ. Άρα ο αυτουργός της κλοπής είναι ένας έμπειρος και επιδέξιος διαρρήκτης.

■ α. Εκείνος που με ειδικό εργαλείο κατορθώνει να ανοίξει ένα καλά ασφαλισμένο χρηματοκιβώτιο, είναι ένας έμπειρος και επιδέξιος διαρρήκτης.

β. Ο αυτουργός της κλοπής του δια-μερίσματος Χ άνοιξε το χρηματοκιβώτιό του μ' ένα τέτοιο εργαλείο, όπως αποδείχνουν τα ίχνη που άφησε η πράξη του.

γ. Άρα ο αυτουργός της κλοπής του διαμερίσματος Χ είναι ένας έμπειρος και επιδέξιος διαρρήκτης.

Ε. Παπανούτσος, Λογική, εκδ. Δωδώνη, 1970

ΕΙΔΗ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ

Η διαδικασία με την οποία ο νους καταστρώνει ένα επιχείρημα λέγεται συλλογισμός. Οι συλλογισμοί είναι άμεσοι, έμμεσοι, παραγωγικοί, επαγωγικοί, αναλογικοί.

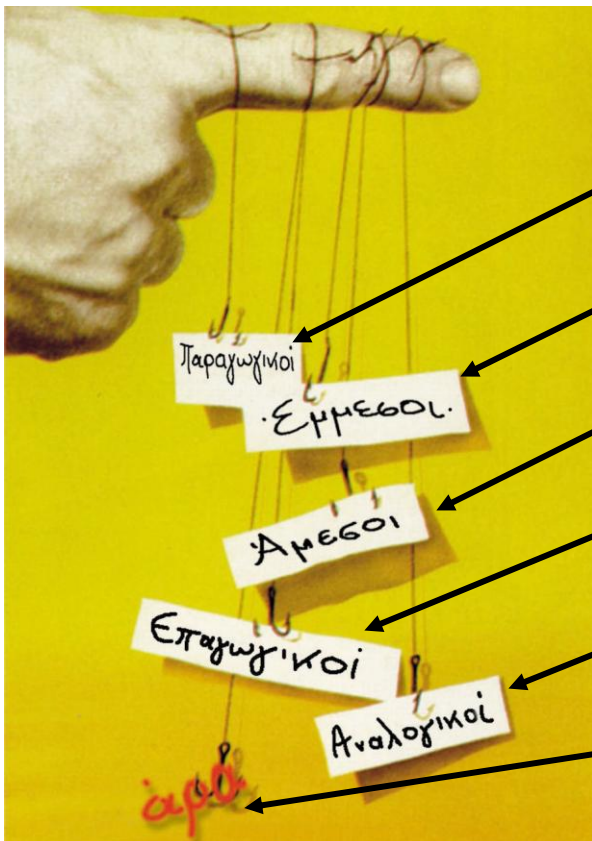
Χαρακτηρίστε τους συλλογισμούς της ομάδας α΄. Θα το πετύχετε, αν τους αντιστοιχίσετε σωστά με τους ορισμούς της ομάδας β΄, γράφοντας μπροστά από κάθε συλλογισμό το γράμμα του ορισμού που ταιριάζει.

Ομάδα α΄

- (1) Τα μέταλλα είναι ανόργανα.
Ο χρυσός είναι ανόργανο.
- (2) Οι πλανήτες είναι ετερόφωτα σώματα.
Η γη είναι πλανήτη.
Άρα η γη είναι ετερόφωτο σώμα
- (3) Τα φυτά είναι οργανισμοί.
Η μηλιά είναι φυτό.
Άρα η μηλιά είναι οργανισμός.
- (4) Η μηλιά, η αχλαδιά... είναι οργανισμοί.
Η μηλιά, η αχλαδιά... είναι φυτά.
Άρα τα φυτά είναι οργανισμοί.
- (5) Κάποια καλή μαθήτρια βραβεύτηκε.
Η Ελπίδα είναι καλή μαθήτρια.
Άρα η Ελπίδα είναι πιθανό να βραβευτεί.

Ομάδα β΄

- (α) Στον παραγωγικό συλλογισμό από το όλον συμπεραίνουμε για τα επιμέρους.
- (β) Έμμεσοι είναι οι συλλογισμοί των οποίων το συμπέρασμα προκύπτει από δύο ή περισσότερες προτάσεις - κρίσεις.
- (γ) Άμεσοι είναι οι συλλογισμοί των οποίων το συμπέρασμα προκύπτει από μια μόνο πρόταση - κρίση.
- (δ) Στον επαγωγικό συλλογισμό από τα επιμέρους συμπεραίνουμε για το όλο.
- (ε) Στον αναλογικό συλλογισμό από τα επιμέρους συμπεραίνουμε πάλι για τα επιμέρους.

Παραγωγικοί

Εμμεσοί

Άμεσοι

Επαγωγικοί

Αναλογικοί

άρα

► Στο θεώρημα που ακολουθεί να δείξετε ποια είναι η θέση / απόφαση, ποια είναι η συλλογιστική διαδικασία και ποιο το συμπέρασμα.

Θεώρημα φ

Σε κάθε τρίγωνο απέναντι από ίσες πλευρές βρίσκονται ίσες γωνίες, δηλαδή

$$AB=AG \rightarrow \hat{B}=\hat{\Gamma}$$

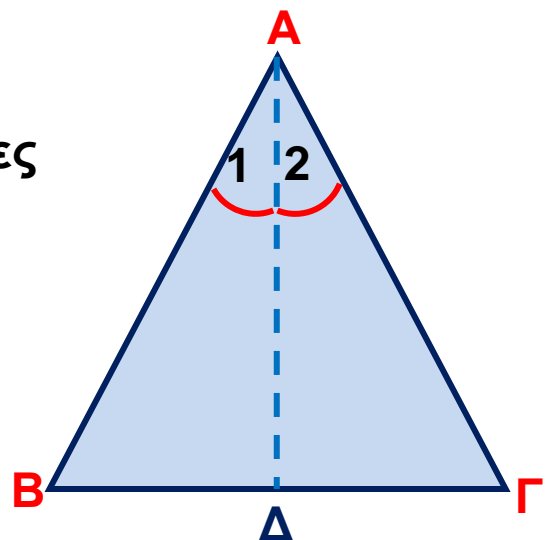
Απόδειξη:

Ας θεωρήσουμε

ένα τρίγωνο $AB\Gamma$ με $AB=AG$.

Αν φέρουμε τη διχοτόμο του $A\Delta$, έχουμε τρίγ. $AB\Delta =$ τρίγ. $AG\Delta$ (γιατί: $AB=AG$, $A\Delta=A\Delta$,

$$\hat{A1}=\hat{A2}) \text{ και } \text{άρα } \hat{B}=\hat{\Gamma}.$$

▶ Να πείτε στη συνέχεια αν η συλλογιστική διαδικασία σας πείθει ή όχι και γιατί.

▶ Ξαναγράψτε το θεώρημα, χρησιμοποιώντας μόνο λέξεις – περισσότερες λέξεις. Αντικαταστήστε λ.χ. τα σύμβολα με λέξεις. Παράδειγμα:

Σε κάθε τρίγωνο απέναντι από ίσες πλευρές βρίσκονται ίσες γωνίες· στο τρίγωνο π.χ. ΑΒΓ απέναντι από τις πλευρές ΑΒ και ΑΓ, που είναι μεταξύ τους ίσες, βρίσκονται

οι γωνίες \hat{B} και $\hat{\Gamma}$ που και αυτές είναι μεταξύ τους ίσες. Η θέση/απόφαση αυτή αποδεικνύεται με τον ακόλουθο συλλογισμό...
(συνεχίστε)

δ) Η οργάνωση του λόγου και η αιτιολόγηση

Παραλληλίστε το ρητορικό κείμενο που διαβάσατε παραπάνω με το θεώρημα φ ως προς τη συλλογιστική τους πορεία και ως προς τα εκφραστικά τους στοιχεία (λέξεις, σύμβολα κτλ.), και αναζητήστε τις ομοιότητες και τις διαφορές τους.

■ Από τον παραλληλισμό τους θα διαπιστώσατε ήδη ότι και τα δύο κείμενα προσπαθούν να πείσουν χρησιμοποιώντας στην απόδειξη την αιτιολόγηση. Αυτό σημαίνει ότι προβάλλουν μια θέση και ύστερα ζητούν τα υποστηρίγματα της, την αιτιολογούν, λένε δηλαδή γιατί αυτή η θέση είναι σωστή. Και στις δύο περιπτώσεις η θέση προηγείται από τις αποδείξεις, θα μπορούσε όμως και να ακολουθεί ή να είναι χωνεμένη μέσα στο υποστηρικτικό υλικό.

■ Η υποστήριξη πάλι της θέσης μέσα σε μια παράγραφο ή σε ευρύτερο κείμενο μπορεί να γίνει με ποικίλους τρόπους αιτιολόγησης και πειθούς, όπως είναι π.χ. οι συλλογισμοί, οι στατιστικές ενδείξεις, οι μαρτυρίες των ειδικών κτλ.: αυτοί πάλι οι τρόποι εκφράζονται με αιτιολογικές προτάσεις, οι οποίες, όπως σας είναι γνωστό, εισάγονται με αιτιολογικούς συνδέσμους: γιατί, διότι, επειδή, αφού, που, καθώς κτλ. (βλ. Γραμματική Νέας Ελληνικής Γλώσσας Γυμνασίου, σ.104 και 145)

Αν και αυτό δεν είναι απόλυτο, αφού η αιτιολόγηση μπορεί να γίνει και με άλλα εκφραστικά μέσα: έτσι συμβαίνει π.χ. στους υποθετικούς λόγους, όταν με την υπόθεση εκφράζεται παραστατικότερα το αίτιο εκεί-νου που περιέχεται στην απόδοση:

- Εγώ δε φταίω, αν (= επειδή) εσύ δεν καταλαβαίνεις.
- Ήταν φίλος μου. Σου φαίνεται λοιπόν περίεργο, αν ενδιαφέρομαι για το παιδί του;

Κάποτε η αιτιολόγηση περιέχεται μέσα σε ένα ευρύτερο κείμενο, στο οποίο, εκτός από τους αιτιολογικούς, χρησιμοποιούνται και άλλοι σύνδεσμοι. Αναγνωρίστε π.χ. τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η αιτιολόγηση στο κείμενο του Δημοσθένη και στο θεώρημα φ και επισημάνετε τα εκφραστικά του μέσα: συνδέσμους, συντάξεις κτλ.

► Παρουσιάστε τη δομή (θεματική περίοδο, σχόλια, κατακλείδα) και την αποδεικτική διαδικασία της παραγράφου:

Η αγάπη του πλούτου

... Η αγάπη του πλούτου, που η αχόρταγη αναζήτησή του μας έχει γίνει μόνιμη αρρώστια, και η φιληδονία καταδουλώνουν, ή, καλύτερα, καταποντίζουν άνανδρα

τη ζωή μας· τι δεν υπάρχει αρρώστια που να ταπεινώνει τον άνθρωπο περισσότερο από τη φιλαργυρία, ούτε να τον εξευτελίζει περισσότερο από τη φιληδονία. Γιατί δεν μπορεί βέβαια ο νους μου να εξήγηση πώς είναι δυνατόν, όταν έχουμε εκτιμήσει τόσο πολύ τον υπερβολικό πλούτο ή για να μιλήσουμε αληθινότερα τον έχουμε θεοποιήσει να μη δεχτούμε τα σύμφυτα μ' αυτόν κακά που μπαίνουν στην ψυχή μας. [...] Με τον άμετρο πλούτο σφιχτοδεμένη και με το ίδιο [...] βήμα περπατώντας έρχεται η πολυτέλεια, κι όταν εκείνος ανοίγει τις πύλες των πόλεων και των σπιτιών, μπαίνει κι αυτή μαζί του και συγκατοικούνε. Με τον καιρό, το ζευγάρι τούτο στήνει τη φωλιά του στη ζωή των ανθρώπων κ' έρχεται ταχιά στην ώρα να γεννήση

και γεννούν τότε την πλεονεξία και την αλαζονεία και την τρυφή, όχι νόθα γεννήματά τους, μα πολύ πολύ γνήσια. Κι αν αφήση κανείς και τούτα του πλούτου τα βλαστάρια νάρθουνε σ' ώριμην ηλικία, ταχιά κι αυτά γεννούν αδυσώπητους στις ψυχές τυράννους, την αυθάδεια, την παρανομία και την αναισχυντία...

Ανώνυμου, Περί ύψους, μετ. Π. Λεκατσά,
εκδ. Ι. Ν. Ζαχαρόπουλου, Αθήνα. 1956, σ. 141

Στην εξέταση της αποδεικτικής διαδικασίας θα βοηθηθείτε, αν παρατηρήσετε τον τρόπο με τον οποίο χτίζεται η αιτιολόγηση της παραγράφου: οι αποδεικτικές της λεπτομέρειες διαρθρώνονται στον άξονα του χρόνου; στον άξονα του χώρου; ή ακολουθούν συλλογιστική πορεία στον άξονα της λογικής; Το τελευταίο αυτό, όπως ήδη έχουμε γνωρίσει, σημαίνει ότι ο συγγραφέας:

α) αρχίζει με μια γενική απόφαση και έπειτα προσκομίζει τις αποδεικτικές του λεπτομέρειες (παραγωγή)· β) ξεκινάει από κάτι μερικό και ύστερα οδηγείται σε γενικό συμπέρασμα (επαγωγή)· γ) συμπεραίνει από κάτι μερικό για κάτι επίσης μερικό (αναλογία).

Σημειώστε τις ειδικές ως προς το συγκεκριμένο θέμα λέξεις (ειδικό λεξιλόγιο), με τις οποίες πλέκεται ο εννοιολογικός ιστός της παραγράφου. Παράδειγμα:
πλούτος, αχόρταγη αναζήτηση, μόνιμη αρρώστια, φιληδονία, καταδουλώνω

(συνεχίστε)

ε) Οργάνωση ευρύτερου κειμένου (έκθεσης) με αιτιολόγηση

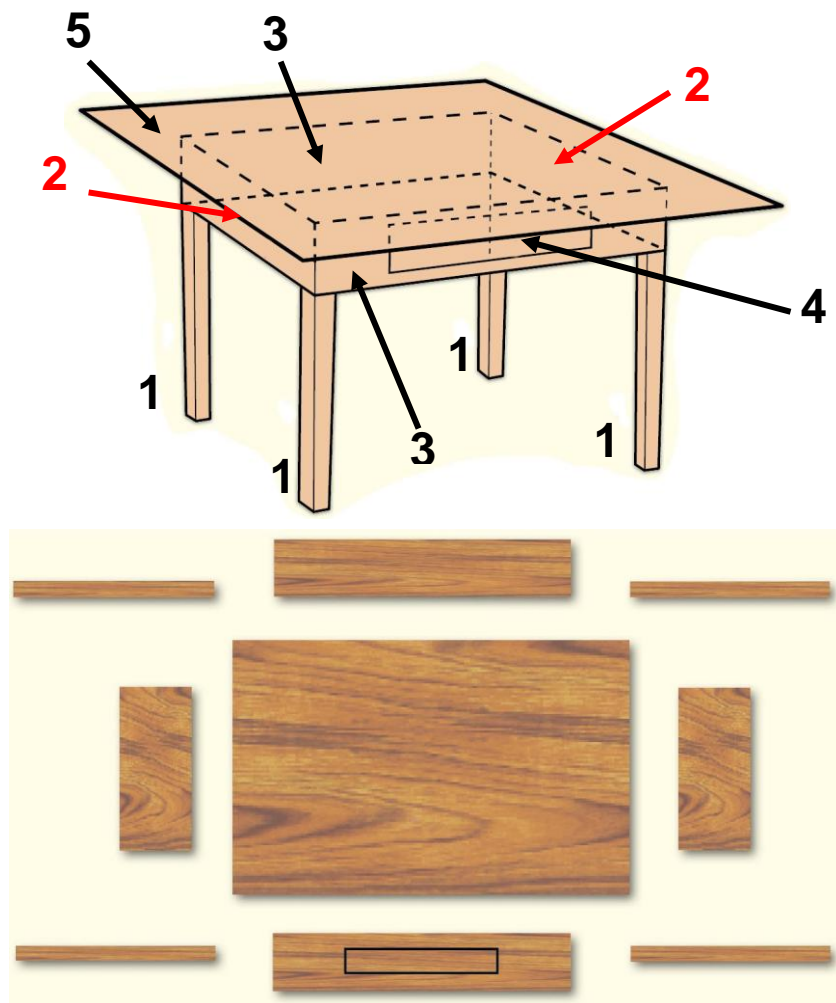
■ Η έκθεση (ευρύτερο κείμενο) μπορεί να παραλληλιστεί με την παράγραφο, γιατί τα μέρη τους βρίσκονται σε αντιστοιχία: η θεματική περίοδος της παραγράφου αντιστοιχεί συνήθως στον πρόλογο της έκθεσης, τα σχόλια στο κύριο μέρος της και η κατακλείδα στον επίλογό της. Χτίζονται δηλαδή και οι δυο τους με την κοινή λογική: παρουσιάζουν μια θέση και στη συνέχεια προσπαθούν να τη στηρίξουν αναπτύσσοντας μια επιχειρηματολογία.

Δε θα ήταν, επομένως, άστοχο, αν λέγαμε ότι η παράγραφος είναι μικρογραφία της έκθεσης. Είναι κι αυτή μια μικρή έκθεση με το θέμα της, το αποδεικτικό της υλικό και τον επίλογό της. Δεν έχει, βέβαια, η παράγραφος την αυτοτέλεια της έκθεσης, γιατί εξαρτάται νοηματικά από την προηγούμενη παράγραφο ή προετοιμάζει την επόμενη. Έχει, όμως, ανάλογη δομή και οργάνωση. Εξάλλου πολλές παράγραφοι μαζί οργανωμένες λογικά γύρω από ένα νοηματικό κέντρο συναποτελούν την έκθεση. Επομένως, μian έκθεση με αιτιολόγηση την οργανώνουμε, όπως οργανώνουμε μια παράγραφο με αιτιολόγηση.

► Μελετήστε προσεκτικά το πιο κάτω κείμενο, παρατηρώντας την εικόνα που το συνοδεύει, και συζητήστε τη σχέση που μπορεί να υπάρχει ανάμεσα στη δομή ενός τραπεζιού και στη δομή μιας παραγράφου ή ενός ευρύτερου κειμένου.

Τι είναι δομή;

Ας πάρουμε το τετριμμένο και απλό παράδειγμα ενός τραπεζιού από ελάτη. Ανάλυση της δομής αυτού του τραπεζιού είναι η αναζήτηση των αληθινών μονάδων της κατασκευής του, η αποσύνδεσή του στα κομμάτια από τα οποία αποτελείται, έτσι ώστε να είναι δυνατό να ξανασυναρμολογηθεί σε τραπέζι (γιατί μπορώ επίσης να το διαλύσω εντελώς διαφορετικά, για να του εξασφαλίσω μια άλλη λειτουργία, με το τσεκούρι π.χ., για να κατασκευάσω καυσόξυλα. Τότε όμως από αυτές τις δομές που προήλθαν με το τσεκούρι δεν θα μπορέσω να ξανακατασκευάσω ένα τραπέζι με λειτουργία τραπεζιού). Έτσι βρίσκουμε τέσσερις μονάδες τύπου I, τα πόδια· δυο μονάδες τύπου II και

δυο μονάδες τύπου III, που αποτελούν το λαιμό του
 τραπεζιού· έπειτα μια μονάδα τύπου IV, την ίδια την
 τάβλα· και τέλος μια μονάδα τύπου V, το συρτάρι, που
 και αυτό μπορεί να αναλυθεί σε μικρότερες μονάδες,
 σύμφωνα με την ίδια διαδικασία. Υπάρχει δομή εκ
 πρώτης όψεως, γιατί υπάρχουν μονάδες με
 διαφορετικές μορφές, που χρησιμοποιούνται σύμφωνα
 με διαφορετικούς κανόνες συναρμολόγησης και όχι με
 οποιαδήποτε σειρά. Υπάρχει δομή, γιατί υπάρχει και
 επιλογή στη διεύθυνση των μονάδων. Ποιο είναι το
 κριτήριο αυτής της επιλογής;
Είναι η λειτουργία...

George Mounin, Κλειδιά για τη Γλωσσολογία,
 μετ. Α. Αναστασιάδου, Αθήνα 1984

► Μελετήστε το κείμενο «Η Γλωσσομάθεια» που ακολουθεί και παρουσιάστε το δομικό του διάγραμμα. Σημαντική βοήθεια μπορείτε να έχετε από τις ερωτήσεις:

- Ποιο είναι το πρόβλημα που απασχολεί το συγγραφέα και πού (σε ποιο μέρος του κειμένου) το παρουσιάζει;
- Ποια είναι η θέση που παίρνει απέναντι στο πρόβλημα και με ποιες λέξεις/φράσεις τη διατυπώνει;
- Με ποια επιχειρήματα στηρίζει τη θέση του και σε ποιες παραγράφους την εκθέτει;
- Ποιες επιφυλάξεις διατηρεί για το θέμα και πώς τις διατυπώνει;
- Πώς προσδιορίζονται και ποιοι είναι οι βαθμοί της γλωσσομάθειας κατά το συγγραφέα;

Η ΓΛΩΣΣΟΜΑΘΕΙΑ

Όποιος δεν ξέρει ξένες γλώσσες,
δεν ξέρει τίποτε από τη δική του.

(Goethe)

Σημασία και χρησιμότητα της γλωσσομάθειας

1. Η σημασία που έχει η γλωσσομάθεια, το να έχει μάθει κανείς και να ξέρη πλάι στη δική του μια ή περισσότερες ξένες γλώσσες, και η ανάγκη να γίνη αυτό, στα χρόνια προπάντων που ετοιμάζεται για τη ζωή, είναι τόσο μεγάλη, σχεδόν αυτονόητη – ιδίως στην εποχή μας με την τόσο στενή και έντονη διεθνή συγκοινωνία και επικοινωνία (ταξίδια, αεροπλάνα, ραδιόφωνα, κινηματογράφοι) – που δε χρειάζεται να γίνη διεξοδικός λόγος.

2. Οι λόγοι που μας σπρώχνουν στη γλωσσομάθεια είναι πολλοί. Πρώτα πραχτικοί: χρειαζόμαστε την ξένη γλώσσα για τη ζωή, για να συνεννοούμαστε με τους

αλλόγλωσσους άμα ταξιδεύουμε στην πατρίδα. τους, ή και στον τόπο μας, ιδίως όμως για το επάγγελμα που ενδεχομένως θα διαλέξωμε (λ.χ. έμπορος υπάλληλος, δαχτυλογράφος, διπλωμάτης κτλ). Μας χρειάζεται έπειτα η ξένη γλώσσα αν ετοιμαζόμαστε για στάδιο επιστημονικό, αφού με αυτή, και μάλιστα με αυτές, θα καταρτιστούμε αρτιότερα και θα μπορούμε να καταφύγωμε στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία. Τέλος με την ξένη γλώσσα ερχόμαστε σε επικοινωνία, επιπόλαιη ή βαθύτερη, με τις ξενόγλωσσες λογοτεχνίες και με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό.

3. Γιατί η γνώση μιας ξένης γλώσσας που μαθαίνουμε δε μας αποκαλύπτει μόνο, από τις άμεσες πηγές, τους θησαυρούς της σοφίας ενός ξένου λαού, τόσο απαραίτητες για μας· αν προσέξωμε την ιδιοτυπία της ξένης γλώσσας και μελετήσωμε την εθνική της λογοτεχνία, μας φέρνει σ' επαφή με τη σκέψη και την ιδιοφυΐα του λαού της· μας μεταφέρει από τον ορισμένο και πάντα περιορισμένο ορίζοντα της μητρικής γλώσσας – που σα δική μας και γνώριμη από τη βρεφική ηλικία δε μας αφήνει συνήθως να πάρωμε απόσταση – σε ιδίωμα διαφορετικό. Μας πάει στην ψυχολογία και στη νοοτροπία άλλου λαού, διαφορετική από τη δική μας. Μας ανοίγει ένα νέο κόσμο και σα να μας χαρίζει μια καινούρια ψυχή· μας κάνει ακόμη, με τη σύγκριση, να νιώσωμε καλύτερα τη δική μας εθνική γλώσσα και την ιδιοτυπία του έθνους μας. Γι' αυτό είπε ένας Γερμανός ποιητής, ο Rückert, πως με κάθε γλώσσα που μαθαίνεις παραπάνω, ελευθερώνεις μέσα σου ένα πνεύμα δεμένο ως τότε. Εκτός από το περιεχόμενο αυτό της ξένης γλώσσας, ας προστεθή ακόμη και ότι με αυτή και με την προσπάθεια να την καταλαβαίνωμε κάνει το μυαλό μας ιδιαίτερη άσκηση.

4. Αν τέτοια είναι γενικά η σημασία της γλωσσομάθειας, αυτή γίνεται ακόμη μεγαλύτερη για λαό καθώς εμείς οι Έλληνες, που είμαστε λίγοι αριθμητικά πλάι στους μεγάλους ευρωπαϊκούς, που ταξιδεύουμε πολύ στο εξωτερικό και σε τόπους που δεν ξέρουν τη γλώσσα μας, που δεν έχουμε ακόμη φιλολογία αρκετά αναπτυγμένη και που δεν μπορούμε να καταρτιστούμε επιστημονικά χωρίς ξένη γλώσσα.

5. Γνώρισα και εγώ από νωρίς σχετικά ξένες γλώσσες και φιλολογίες· ταξίδεψα και κατοίκησα στο εξωτερικό, όπου έκαμα και μέρος των σπουδών μου· έχω συγγράψει και μιλήσει δημόσια σε ξένες γλώσσες και είχα έτσι συχνότατα ευκαιρίες να διαπιστώσω και πραχτικά τι αξίζει να κατέχη κανείς ξένες γλώσσες και τα πολλαπλά πλεονεκτήματα που μπορεί να μας εξασφαλίσουν η γνώση τους. Γι' αυτό όχι μόνο δεν έχω κατ' αρχήν αντίρρηση, αλλά και θα συμβούλευα εκείνον που μπορεί και το θέλει, να καταγίνει με μια, με δυο ή και με τρεις ακόμη ξένες γλώσσες. Το ζήτημα είναι: πότε, πώς και ως ποιο σημείο θα επιδιώξη αυτό.

6. Γι' αυτό δεν είμαι σύμφωνος και με κάθε προσπάθεια που γίνεται από καιρό στον τόπο μας σχετικά με τις ξένες γλώσσες και δε θα μπορούσα να επιδοκιμάσω πάντα τον τρόπο και το βαθμό που γίνεται η προσπάθεια αυτή. Όπως συμβαίνει και με τόσα άλλα πράγματα στη ζωή, το ζήτημα της γλωσσομάθειας δεν είναι τόσο απλό όσο φαίνεται στην αρχή και παρουσιάζει πολλαπλές δυσκολίες, όπως κάθε αντινομία. Γιατί όσο απαιτητική και αν είναι η ανάγκη των ξένων γλωσσών για μικρούς λαούς, έχομε από το άλλο μέρος το ζήτημα: ως ποιο σημείο μπορούμε να πραγματώσομε αυτό χωρίς ζημία μας. «Ούδαμά γάρ άδυνασίης ανάγκη κρέσσων έφυ», παρατηρεί και ο Ηρόδοτος.

Έννοια και βαθμοί της γλωσσομάθειας

Τι εννοούμε λέγοντας «ξέρω μια ξένη γλώσσα»; Είναι αυτό κάτι που χρειάζεται να ξεκαθαριστή, επειδή το περιεχόμενο της έννοιας «γλωσσομάθεια» παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία κατά το είδος της γλώσσας, κατά τις ανάγκες ή τις βλέψεις του διδασκόμενου και κατά τις ποικίλες περιπτώσεις που τυχαίνουν στη ζωή.

Λέγοντας για κάποιον πως ξέρει καλά, πως κατέχει μια γλώσσα, εννοούμε εδώ στην Ελλάδα πως τη μιλεί καλά, πως εκφράζεται σ' αυτήν καλά, σα να ήταν η μητρική του περίπου, με την προφορά των ξενογλωσσών και με τη γραμματική της, με τους ιδιωτισμούς της και με την ορθογραφία της. Τέτοιος ορισμός θα φανεί ίσως υπερβολικός με το από-λυτό του, είναι όμως ο μόνος που δίνει με το ιδανικό του κάτι ορισμένο και που δεν μπορεί ν' αμφισβητηθεί.

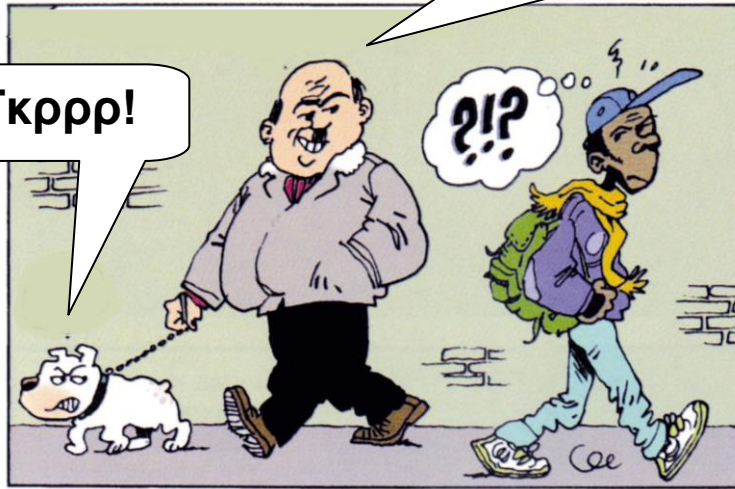
Στην πράξη της ζωής πάλι παρουσιάζονται διάφοροι βαθμοί γλωσσομάθειας ανάλογα με το σκοπό που επιδιώκομε μαθαίνοντας μια ξένη γλώσσα ή και με το σημείο που μπορέσαμε να φτάσουμε σπουδάζοντάς την. Ανάλογα με το κίνητρο λοιπόν αυτό η εκμάθηση της ξένης γλώσσας μπορεί να είναι σκοπός ή μέσο.

Σκοπός είναι όταν επιζητούμε να είμαστε ικανοί να τη χρησιμοποιούμε προφορικά ή γραπτά. Μέσο είναι όταν τη σπουδάζουμε για να γνωρίσουμε τη λογοτεχνία της, τα επιστημονικά βιβλία, τον κόσμο γενικά που αντιπροσωπεύει· αυτό γίνεται κανονικά με τις λεγόμενες νεκρές γλώσσες, αλλά όχι σπάνια και με τις σημερινές, απ' όσους ενδιαφέρονται προπάντων ή κυρίως να γνωρίσουν μια λογοτεχνία, να διαβάσουν ορισμένη βιβλιογραφία ή να επικοινωνούν γραπτά για τις επαγγελματικές τους δουλειές...

**Μ. Τριανταφυλλίδης, Οι ξένες γλώσσες και η αγωγή,
Άπαντα, Θεσσ., 1965, σελ. 409-411.**

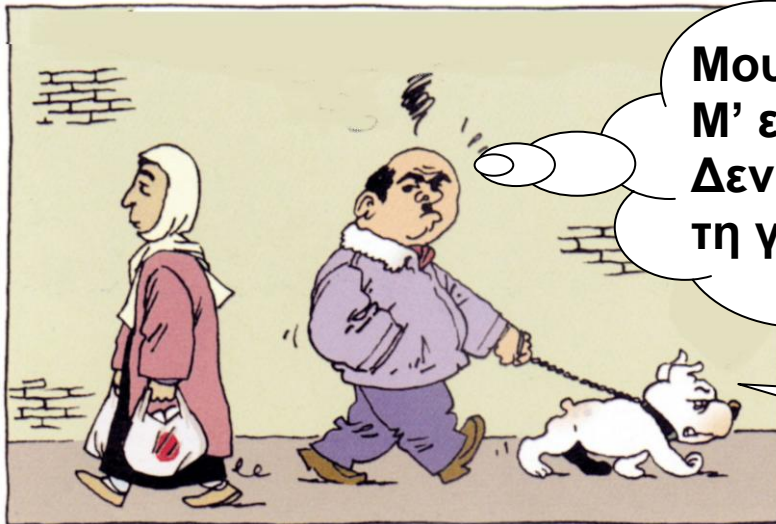
Έι! Γκαλημπέρα Ταμπούμ!..
Ντι γκάνεις; Γκαλά, γκαλά;...!

Γκρρρ!

Μου τη σπάει αυτή εκεί!...
Μ' ενοχλεί!
Δεν καταλαβαίνω
τη γλώσσα της!...

Γκρρρ!

► Το κείμενο, όπως θα ανακαλύψατε ήδη, αναπτύσσεται με αιτιολόγηση. Μπορείτε να πείτε πώς αναπτύσσεται καθεμιά από τις παραγράφους 2, 3, 4 και 5;

Παρουσιάστε τη δομή της παραγράφου 2 και πείτε σε ποια σχέση βρίσκεται η κατακλείδα της με την αρχή της επόμενης παραγράφου 3. Θα απαντήσετε σωστά, αν παρατηρήσετε πού αναφέρεται η αιτιολόγηση της παραγράφου 3 που αρχίζει με το «Γιατί η γνώση μιας ξένης γλώσσας...».

▶ Δείτε τις λέξεις/φράσεις με τις οποίες διαρθρώνονται οι παράγραφοι μεταξύ τους.

Παράδειγμα:

Η παράγραφος 5 συνδέεται με την προηγούμενη παράγραφο με το σύνδεσμο και, ο οποίος προσθέτει σε όσα επιχειρήματα αναπτύχθηκαν και την προσωπική μαρτυρία του συγγραφέα:

«Γνώρισα και εγώ από νωρίς σχετικά ξένες γλώσσες και «φιλολογίες». Που σημαίνει: κοντά στα άλλα που σας εξέθεσα, προσθέτω και την προσωπική μου πείρα. Παραλείψτε το και, και θα διαπιστώσετε αμέσως ότι η παράγραφος 5 αποσυνδέεται από τις προηγούμενες.

Ανάλογους αρμούς αναζητήστε ανάμεσα και στις άλλες παραγράφους. Πρόκειται για λέξεις ή φράσεις διαρθρωτικές που βρίσκονται συνήθως στην αρχή της επόμενης κάθε φορά παραγράφου και αναφέρονται στο περιεχόμενο της αμέσως προηγούμενης ή των προηγούμενων. Από την εξέταση θα διαπιστώσετε πώς συνδέονται μεταξύ τους οι παράγραφοι, για να δώσουν το ευρύτερο κείμενο.

▶ Ποια είναι η δική σας θέση απέναντι στο πρόβλημα; Ποια είναι τα επιχειρήματα με τα οποία στηρίζετε τη θέση σας;

Μπορείτε να συμφωνήσετε ή να διαφωνήσετε με τη γνώμη του συγγραφέα, αρκεί να αιτιολογήσετε πειστικά την άποψή σας. Να αναπτύξετε τη θέση σας και τα επιχειρήματά σας σε ένα κείμενο 250 - 300 λέξεων.

VIII. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ - ΕΚΘΕΣΗ

Η γλωσσομάθεια και η χρησιμότητά της

► Στο παρακάτω κείμενο να εντοπίσετε:

- Το θέμα στο οποίο αναφέρεται
- Τις διάφορες απόψεις που διατυπώνονται σχετικά με το θέμα και τα επιχειρήματα που τις στηρίζουν.

«Σχολεία δύο ταχυτήτων»

Τι λένε οι καθηγητές, πώς αποδέχονται το μέτρο τα παιδιά

Η εκπαιδευτική διαδικασία, που ως τώρα ήταν ενιαία, κινδυνεύει να καταλήξει ιδιαίτερο μάθημα σε καλούς ή μέτριους μαθητές, τονίζουν οι εκπαιδευτικοί.

Τι ακριβώς σημαίνουν όμως τα επίπεδα και πού εφαρμόζονται; Εφαρμόζονται κυρίως στα γυμνάσια, αλλά και στην α΄ τάξη ορισμένων λυκείων και καθορίζουν την κατανομή των μαθητών μιας τάξης βάσει των γνώσεών τους στην αγγλική γλώσσα. Το ζήτημα όμως είναι ότι δεν εφαρμόζονται μόνο στο μάθημα των αγγλικών, όπως αρχικά είχε προβλεφθεί, αλλά εξαιτίας τεχνικών δυσκολιών και – σε αρκετές περιπτώσεις – λόγω της νοοτροπίας μιας μερίδας εκπαιδευτικών επεκτείνονται σε άλλα μαθήματα, όπως είναι η ιστορία, η φυσική, η γεωγραφία, τα θρησκευτικά, η γυμναστική.

Από την άλλη πλευρά οι εμπνευστές και υποστηρικτές της επιπεδοποίησης στη διδασκαλία ελπίζουν ότι, με αυτόν τον τρόπο, και ο καλός μαθητής θα γίνει ακόμη καλύτερος και ο «κακός» θα βελτιωθεί σημαντικά.

Ο καλός, επειδή δεν θα είναι υποχρεωμένος να ακούει τα ίδια και τα ίδια στην τάξη, κάνοντας πράγματα που ήδη κατέχει, για χάρη των αδύναμων μαθητών. Και ο «κακός», γιατί θα παρακολουθεί το μάθημα χωρίς να ντρέπεται αν θα κάνει λάθος, επειδή οι γνώσεις τους είναι κατώτερες από εκείνες κάποιων συμμαθητών του.

Χαρακτηριστική είναι η άποψη του προέδρου της Α΄ ΕΛΜΕ Αθήνας, ο οποίος τονίζει ότι «δεν μπορεί κριτήριο της παρεχόμενης σχολικής γνώσης για την επίσημη δημόσια εκπαίδευση να είναι οι γλώσσες που προσφέρονται από τα κάθε λογής ιδιωτικά φροντιστήρια, ούτε στο όνομα του ρεαλισμού και της όποιας διευκόλυνσης στη διεξαγωγή του μαθήματος της ξένης γλώσσας να γίνει δεκτός ένας όχι μόνο μορφωτικός, αλλά και κοινωνικός διαχωρισμός των μαθητών». Προσέθεσε μάλιστα ότι «είναι εμφανής ο κίνδυνος γενίκευσης της ίδιας παιδαγωγικής αρχής και σε άλλα μαθήματα, στα οποία εμφανίζονται έντονες διαφορές επιδόσεων μεταξύ των μαθητών». Αλλά και η Ομοσπονδία Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (ΟΛΜΕ) έχει εκφράσει την αντίθεσή της στην εφαρμογή του θεσμού της επιπεδοποίησης. Όπως τόνισε, μάλιστα, ο πρόεδρος της ΟΛΜΕ, η κατηγοριοποίηση αυτή, που αναπόφευκτα γίνεται και σε άλλα μαθήματα, θα οδηγήσει «στον αποκλεισμό κάποιων μαθητών από την τριτοβάθμια εκπαίδευση». «Έτσι», υπογράμμισε, «εισάγεται ένας κοινωνικός καταμερισμός στα σχολεία και υπονομεύεται η ηθική της παιδαγωγικής».

Χαρακτηριστική είναι η άποψη του Βαγγέλη, μαθητή της Γ΄ τάξης Γυμνασίου στο Περιστέρι: «Στο σχολείο μου αναγκάστηκαν να μας χωρίσουν, με αυτά τα επίπεδα που λένε, και στο μάθημα της Ιστορίας. Βέβαια τα επίπεδα ισχύουν για τα αγγλικά μόνο.

Απ' ό,τι βλέπω εγώ όμως όσοι δεν ξέρουμε καλά αγγλικά ή δεν πολυδιαβάζουμε, ε..... δεν είμαστε και φωστήρες στην Ιστορία! Σκέψου τώρα το μπέρδεμα που γίνεται. Έπειτα δεν είναι δίκαιο, το βρίσκω λίγο ρατσιστικό αυτό το σύστημα».

Η Μαρία, στην Α΄ τάξη Γυμνασίου, καλή μαθήτρια και στα αγγλικά, αλλά και στα υπόλοιπα μαθήματα, όπως λέει η ίδια, δεν ενοχλήθηκε ιδιαίτερα από την επιπεδοποίηση.

«Νομίζω ότι είναι καλύτερο για όλους μας να κάνουμε μάθημα ανάλογα με τις γνώσεις μας. Πιστεύω ότι θα έπρεπε να μας χωρίζουν έτσι σε όλα τα μαθήματα».

Νατάσα Ρουγγέρη (Εφημ. «Το Βήμα»)

▶ Μια μητέρα στέλνει ένα κείμενο σε ραδιοφωνικό σταθμό. Στο κείμενό της υποστηρίζει πως η εκμάθηση και δεύτερης ξένης γλώσσας στο σχολείο ουσιαστικά επιβαρύνει τους γονείς, επειδή αναγκάζονται να στέλνουν τα παιδιά τους στα φροντιστήρια ξένων γλωσσών και για δεύτερη γλώσσα.

Να υποθέσεις ότι στέλνεις και εσύ με τη σειρά σου ένα κείμενο στο ραδιοφωνικό σταθμό, στο οποίο εκθέτεις τη δική σου άποψη για το θέμα που έθιξε η μητέρα (250-300 λέξεις).

▶ Να υποθέσετε ότι το Υπουργείο Παιδείας οργανώνει μια καμπάνια – εκστρατεία για τη γλωσσομάθεια. Μέσα στο πλαίσιο αυτό να γράψετε μια εκτεταμένη ενημερωτική ανακοίνωση, με σκοπό να πειστούν οι νέοι και οι γονείς τους για την αξία της γλωσσομάθειας, με βασική προϋπόθεση την καλή γνώση της Νεοελληνικής γλώσσας.

► Ποιο μήνυμα σχετικά με τη γλωσσομάθεια προσπαθεί να περάσει η διαφήμιση που ακολουθεί στις σελ. 60-61;

► Αναλύστε τον τρόπο με τον οποίο προσπαθεί να πείσει η διαφήμιση:
Ποιες από τις φράσεις αποτελούν τα στηρίγματά της και γιατί. Πώς προβάλλονται αυτές οι φράσεις και γιατί. Συζητήστε επίσης αν υπάρχει αμεσότητα επικοινωνίας στη διαφήμιση και πού οφείλεται αυτή.

► Πώς λειτουργούν οι προστακτικές του κειμένου;

► Αναπτύξτε τα επιχειρήματα που λανθάνουν στη διαφήμιση, ώστε να φαίνεται καθαρότερα η οργάνωσή τους, σε ένα κείμενο 50-60 λέξεων.

Βοηθητικά στοιχεία. Οι διαφημίσεις δεν έχουν συγκεκριμένο τρόπο γραφής / σύνθεσης (δομή / διάρθρωση της ύλης κτλ.)· ο συντάκτης μιας διαφήμισης δίνει κάθε φορά, ανάλογα με το σκοπό που επιδιώκει, στο κείμενό του τέτοια μορφή, ώστε να τονίζει, από τη μια, εκείνο που επιθυμεί να διαφημίσει, και να βρίσκει, από την άλλη, την ευαισθησία, τα ενδιαφέροντα δηλαδή και τις επιθυμίες, του πελάτη / κοινού. Γι' αυτό και τα κείμενα αυτού του είδους δεν επιχειρούν να πείσουν με παράθεση / διάρθρωση επιχειρημάτων. Είναι συνήθως κείμενα σύντομα και περιεκτικά, που προσπαθούν να εντυπωσιάσουν με λόγο έξυπνο και σφοδρό, που σκοπεύει κατευθείαν στην καρδιά του πελάτη / ενδιαφερομένου, που επιδιώκει δηλαδή να κάμψει τη βούλησή του. Γενικά ο λόγος της διαφήμισης έχει δικό του τρόπο λειτουργίας και πειθούς, ο οποίος αντλεί τη δύναμή του από παράγοντες που ρυθμίζουν τις σχέσεις προσφοράς και

ζήτησης. Από αυτούς υπογραμμίζουμε: το κλίμα της καταναλωτικής κοινωνίας μέσα στην οποία ζούμε· την ιδιάζουσα ψυχοσύνθεση του αγοραστή, ο οποίος είναι γέννημα και θρέμμα μιας τέτοιας κοινωνίας· την ικανότητα του διαφημιστή, ο οποίος χρησιμοποιεί κάθε γνώση και κάθε τέχνη του λόγου προκειμένου να πετύχει τον σκοπό του· έτσι λ.χ. ο λόγος του κειμένου του φαινομενικά μόνο είναι ατημέλητος (αφού δεν έχει συνοχή, ενότητα, ορθόδοξη δομή κτλ.)· στην πραγματικότητα είναι ένας λόγος περίτεχνα στημένος /οργανωμένος, ώστε να ελκύει και να πείθει τον αναγνώστη /πελάτη.

ΣΚΕΦΤΕΙΤΕ ΠΡΩΤΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΑΣ

Στην επόμενη δεκαετία ο άνθρωπος που δεν θα ξέρει σωστά Αγγλικά θα είναι προβληματικός.

1

→ Πρώτα σκεφτείτε το παιδί σας και αμέσως μετά τον εαυτό σας.

Εμείς σας δίνουμε τη λύση. Μπορεί την καλύτερη

2

στηρίζουν
το μέλλον

← Από το περιεχόμενο της διαφήμισης της προηγούμενης σελίδας:

1. Στην επόμενη δεκαετία ο άνθρωπος που δεν θα ξέρει σωστά Αγγλικά θα είναι προβληματικός. Πρώτα σκεφτείτε το παιδί σας και αμέσως μετά τον εαυτό σας.

Εμείς σας δίνουμε τη λύση. Μπορεί την καλύτερη

2. Ειδικά τμήματα για παιδιά Δημοτικού Σχολείου

▶ Προσέξτε την εικόνα της διαφήμισης και συζητήστε

- Για ποιο λόγο επιλέχτηκε η συγκεκριμένη εικόνα
- Πόση έκταση καταλαμβάνει σε σχέση με το κείμενο
- Αν νομίζετε ότι λειτουργεί αποτελεσματικά για το σκοπό που επιλέχτηκε.

▶ Διαβάστε το κείμενο «Το καλοκαίρι των γλωσσών» του Π. Μπουκάλα, σ.35-36 στο βιβλίο «Θεματικοί κύκλοι», και συζητήστε τις ερωτήσεις του κειμένου. Έχοντας υπόψη σας τα κείμενα του Μ. Τριανταφυλλίδη, της Ν. Ρουγγέρη και του Π. Μπουκάλα, καθώς και το κείμενο της διαφήμισης, συζητήστε στην τάξη σας για τη σημασία και τη χρησιμότητα της γλωσσομάθειας, με άξονες τα παρακάτω ερωτήματα:

- Είναι απαραίτητη η γλωσσομάθεια και γιατί; Μπορείτε να επικαλεστείτε κατά τη συζήτηση τα βιώματά σας και την πείρα σας, εφόσον έχετε. Μπορείτε λ.χ. να πείτε εσείς τι ωφεληθήκατε ή τι ζημιωθήκατε από τη γλωσσομάθειά σας.

- Είναι το ίδιο αναγκαία η γλωσσομάθεια σε έναν Έλληνα, σε έναν Σουηδό, σε έναν Άγγλο;

- Πολλοί άνθρωποι, για διάφορους λόγους, πηγαίνουν για να ζήσουν και να εργαστούν σε ξένη χώρα.

**Πόσο σημαντική είναι για τους ανθρώπους αυτούς η εκμάθηση της γλώσσας του τόπου όπου διαμένουν;
- Τι ρόλο παίζει ή μπορεί να παίξει η εκμάθηση ξένων γλωσσών στην εκπαίδευση της χώρας μας;**

▶ Εναλλακτικά, μπορείτε να εκθέσετε τις απόψεις σας στη συζήτηση μέσω του διαδικτύου, είτε στέλνοντάς τες με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο σε άλλο σχολείο είτε παίρνοντας μέρος, μαζί με συμμαθητές σας από άλλο σχολείο, σε διαδικτυακή συζήτηση (Forum). Και στις δύο περιπτώσεις στόχος σας θα είναι να ανταλλάξετε απόψεις, να συζητήσετε τα διάφορα επιχειρήματα και να καταλήξετε σε ορισμένα συμπεράσματα συνθέτοντας τις διαφορετικές απόψεις.

▶ Διαβάστε το κείμενο που ακολουθεί, σχετικά με τη γλώσσα και τον πολιτισμό, απόσπασμα από ευρύτερη ομιλία με το θέμα αυτό:

Γλώσσα και πολιτισμός

[...]

Οι γλώσσες, κυρίες και κύριοι, βρίσκονται στα μπόγια των λαών, ψηλώνουν με το ψήλωμα και συρρικνώνονται με τη συρρίκνωση των σκέψεων και των πολιτισμών των ανθρώπων. Δεν είναι δυνατόν οι πολιτισμοί και οι σκέψεις να προάγονται και οι γλώσσες να φθίνουν. Αυτό και το αντίστροφό τους αποκλείονται. Στην τεχνολογία οι λαοί, στην τεχνολογία και οι γλώσσες. Στην ποίηση οι λαοί, στην ποίηση και οι γλώσσες.

Η γλώσσα είναι κοινωνικό προϊόν. Φοβούμαι, λοιπόν, ότι η ανάμειξη των κοινωνιών θα οδηγήσει σε ανάμειξη των γλωσσών με κυρίαρχες τις γλώσσες εκείνες που θα εκφράζουν τις κυρίαρχες κοινωνίες.

Η πάλη θα είναι αμείλικτη και το αποτέλεσμα συντριπτικό για τις αδύνατες κοινωνίες και τις αδύνατες γλώσσες. Κι αυτό θα γίνει αργά και σταθερά και ίσως να οδηγήσει, χωρίς να το συνειδητοποιήσουμε, στη γλωσσική και πολιτιστική αλλοτρίωση του Έλληνα. Φοβούμαι πως ήδη ο Έλληνας αισθάνεται έτσι. Αισθάνεται κατώτερη τη γλώσσα του και τον πολιτισμό του, ενώ αισθάνεται ανώτερος, όταν μιλάει τα αγγλικά για παράδειγμα. Αυτή είναι η καρδιά του προβλήματος: ο ξεριζωμός από τα δικά μας. Η νόθευση ύστερα ακολουθεί. Και εδώ είναι που θα στήριζα την πρότασή μου: Για να αποφύγουμε τη γλωσσική μας παραμόρφωση, είναι ανάγκη να αποφύγουμε την πολιτιστική μας παραμόρφωση. Αν θέλουμε να έχουμε δική μας γλώσσα, είναι ανάγκη να έχουμε δικό μας πολιτισμό, ικανόν να ενσωματώνει και να αφομοιώνει τα ξένα γλωσσικά στοιχεία. Δεν είναι, λοιπόν, το πρόβλημά μας πρόβλημα κάποιων λέξεων. Το γλωσσικό πρόβλημα που θέσαμε είναι πρόβλημα των πολιτιστικών επιλογών μας. Αυτό οφείλουν να κατανοήσουν τόσο ο Έλληνας όσο και ο Ευρωπαίος, ότι είναι κληρονόμοι του ελληνικού πνεύματος, του ελληνικού πολιτισμού και του ελληνικού λόγου.

Είναι αλήθεια πως ύστερα από οδύνες αιώνων «ξυπνήσαμε με ένα κεφάλι βαρύ», όπως λέει ο ποιητής. Και δεν είναι εύκολο να βρούμε τον ήλιο μας. Τον ζητήσαμε εκεί όπου δεν ήταν. Δεν μπορέσαμε να ανακαλύψουμε τις αρετές μας και να ιχνογραφήσουμε τις μορφές της δικής μας ζωής. Όλα αυτά είναι αλήθεια. Όμως αλήθεια επίσης είναι πως δεν έχουμε πια τον χρόνο («οι καιροί ου μενετοί») και την πολυτέλεια για άλλες τέτοιου είδους αλήθειες.

Ας προσέξουμε, λοιπόν. Και προπάντων ας προσέξουμε το λόγο του ποιητή:

«Με τα ξόβεργα πιάνεις τα πουλιά, δεν πιάνεις όμως το κελαηδητό τους». Κι οι γλώσσες είναι τα κελαηδητά των λαών. Να αφήσουμε τα πουλιά να κελαηδούν το καθένα το δικό του κελαηδητό. Έτσι αναδύονται οι συμφωνίες και οι συναυλίες των πολιτισμών. Αλλιώς θα 'ρθει καιρός που στην Ευρώπη της απαστράπτουσας τεχνολογίας θα ακούγεται ένα μόνο πουλί, ο γκιόνης, που μονότονα θα ζητάει τον χαμένο αδερφό του.

Χ. Λ. Τσολάκης, ομιλία η οποία εκφωνήθηκε στο 17ο Βορειοελλαδικό Ιατρικό Συνέδριο της Ιατρικής Εταιρίας Θεσσαλονίκης, Απρίλιος 2003 (διασκευή)

- ▶ Προσέξτε το ύφος του κειμένου. Πώς θα το χαρακτηρίζατε; Σκεφθείτε την περίσταση την οποία «υπηρετεί».**
- ▶ Ποιον κίνδυνο επισημαίνει ο ομιλητής για τις «αδύνατες» γλώσσες;**
- ▶ Να συζητήσετε την άποψη του ομιλητή: «Για να αποφύγουμε τη γλωσσική μας παραμόρφωση, είναι ανάγκη να αποφύγουμε την πολιτιστική μας παραμόρφωση. Αν θέλουμε να έχουμε δική μας γλώσσα, είναι ανάγκη να έχουμε δικό μας πολιτισμό, ικανόν να ενσωματώνει και να αφομοιώνει τα ξένα γλωσσικά στοιχεία».**
- ▶ Το κείμενο κλείνει με λόγο μεταφορικό.
 - Πώς αισθάνεστε εσείς το νόημα της μεταφοράς;**
 - Για ποιο λόγο νομίζετε ότι ο ομιλητής επιλέγει αυτόν τον τρόπο, για να κλείσει την ομιλία του;****

▶ Να «συνομιλήσετε» με το κείμενο που διαβάσατε γράφοντας ένα δικό σας κείμενο για τη γλώσσα που κουβαλά πολιτισμό, τον πολιτισμό του κάθε λαού. Ψάξτε στις εμπειρίες σας, στα όσα λέγονται στο οικογενειακό και στο ευρύτερο περιβάλλον σας. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε και λόγο μεταφορικό, εικόνες κτλ, αν αυτός ο τρόπος σας βοηθάει να εκφράσετε καλύτερα τις σκέψεις σας.

Ο ΛΟΓΟΣ

Ι. ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ ΚΑΙ ΓΡΑΠΤΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Επισημαίνω τα στοιχεία της ομιλίας

■ Ο προφορικός λόγος είναι εφήμερος· η ευθύγραμμη ροή του γρήγορα σβήνει με τις στιγμές του χρόνου, καθώς τα ακουστικά αισθήματα που προκαλεί έρχονται και παρέρχονται με γοργό ρυθμό, μένοντας τόσο μόνο όσο το ακουστικό μας αισθητήριο ή η συνείδησή μας και η μνήμη μας είναι δυνατόν να τα συγκρατήσουν. Γι' αυτό και ακούμε συχνά να λένε ότι ο προφορικός λόγος γίνεται αθάνατος με το γραπτό λόγο. Ωστόσο, στην εποχή μας, υπάρχουν κάποια τεχνικά μέσα, όπως η μαγνητοφώνηση και η μαγνητοσκοπήση /κινηματογράφιση, που μας δίνουν τη δυνατότητα να «δεσμεύουμε» τον προφορικό λόγο και έτσι να παρατείνουμε την εφήμερη «ζωή» του, αφού μπορούμε να τον ακούμε όσες φορές θέλουμε.

■ Ο καλύτερος τρόπος για να παρατηρήσουμε τον προφορικό λόγο και να μελετήσουμε με άνεση τι ακριβώς ειπώθηκε και με ποιο τρόπο είναι να τον απομαγνητοφωνήσουμε. Αυτό σημαίνει ότι αποτυπώνουμε τον προφορικό λόγο γραπτά λέξη προς λέξη, ενώ συγχρόνως προσπαθούμε με κάποια σύμβολα* να αποδώσουμε και ορισμένα άλλα γνωρίσματά του, όπως είναι οι παύσεις, η ανοδική και καθοδική κίνηση της φωνής κτλ.

*Τα σύμβολα που χρησιμοποιούνται συνήθως στην απομαγνητοφώνηση είναι: - = μικρή παύση. + = μέτρια παύση, ++ = παρατεταμένη παύση, ↗ = ανοδική κίνηση της φωνής, ↘ = καθοδική κίνηση της φωνής

► Το παρακάτω απομαγνητοφωνημένο απόσπασμα (Α) προέρχεται από απάντηση που δόθηκε στα εξής ερωτήματα:

Νομίζετε ότι υπάρχει αυξημένη επιθετικότητα στους νέους σήμερα;

Αν δέχεστε ότι υπάρχει, πώς αιτιολογείτε το φαινόμενο;

Παρατηρήστε πώς αποδίδεται σ' αυτό (το απόσπασμα Α) ο προφορικός λόγος.

(Α) Κοίταξε δεν μπορώ ν' απαντήσω μ' ένα ναι ή μ' ένα όχι – γιατί είναι πολύ σύνθετο το θέμα – ε χμ. χμ ε δεν εγώ δε θα 'βαζα καθόλου αν υπάρχει επιθετικότητα ε στους νέους σήμερα δηλαδή δε νομίζω ότι υπάρχει περισσότερη ή εκφράζεται περισσότερο απ' ό,τι παλιά απλώς είναι με διαφορετικούς τρόπους ε κι έχουμε ένα διαφορετικό είδος κοινωνίας – εμ + το τι είναι επιθετικότητα

ή πώς εκφράζεται αυτό είναι μια άλλη κουβέντα – δηλαδή παλιότερα ας πούμε που τα συστήματα και τα κοινωνικά και τα κοινωνικά ας πούμε τα οικογενειακά ήταν πιο αυταρχικά ε ε η βία των αποπάνω δε θεωρούνταν επιθετικότητα [...] + + τώρα, αν σήμερα μπορούμε να δούμε, κάποια πιο ακραία ας πούμε ξέρω γω – γεγονότα επιθετικότητας στους νέους – θα έλεγα ότι εγώ αυτή τη στιγμή που το σκέφτομαι δεν το βλέπω στους νέους το βλέπω γενικότερα [...] – δηλαδή υπάρχουν τέτοια εμ θέματα κοινωνικά πράγματα ας πούμε σε κοινωνίες όπου τα καταναλωτικά αγαθά είναι στη βιτρίνα έτσι και ανοίγουνε την όρεξη – απ' την άλλη μεριά αυτός ο πληθυσμός που τα ορέγεται ή ορέγεται ορισμέ-να ας πούμε – ε δεν μπορεί να τα πληρώσει αλλά δε θα μπορεί και στο μέλλον να τα πληρώσει εφόσον θα είναι άνεργος ή θα έχει ένα ταμείο ανεργίας ας πούμε – ε αυτές είναι – εγώ δεν το

θεωρώ πρόβλημα των νέων αυτό – εγώ το θεωρώ πρόβλημα της κοινωνίας ας πούμε ότι όταν τους βάζει μέσα σε μία μυλόπετρα.

E. M., ψυχολόγος

► Αν είχατε τη δυνατότητα να ακούσετε τη μαγνητοφώνηση του ίδιου αποσπάσματος ή να παρακολουθήσετε τη μαγνητοσκόπησή του, ποια επιπλέον γνωρίσματα της ομιλίας θα εντοπίζατε;

■ Βλέπουμε ότι στον προφορικό λόγο, εκτός από το λεκτικό εκφώνημα, έχουν μεγάλη σημασία και κάποια άλλα γνωρίσματα της ομιλίας που το συνοδεύουν, όπως:

- τα παραγλωσσικά γνωρίσματα (επιτονισμός*, παύσεις, προφορά, ένταση φωνής)
- τα εξωγλωσσικά γνωρίσματα (χειρονομίες, κινήσεις, έκφραση προσώπου, βλέμμα, διάθεση).

* Επιτονισμός είναι η κύμανση (το ανεβοκατέβασμα) της φωνής που χαρακτηρίζει μια ολόκληρη εκφώνηση, μια φράση ή πρόταση. Επομένως διακρίνεται από τον τόνο, που χαρακτηρίζει μια μόνο λέξη.

Ο επιτονισμός πληροφορεί: α) σχετικά με τη διάθεση ή τη στάση του ομιλητή: οργή, σκώμμα, ειρωνεία κτλ., β) σχετικά με το είδος των προτάσεων: ερωτηματική, επιφωνηματική κτλ.

Επομένως, ο επιτονισμός με την κύμανση της φωνής διαμορφώνει σημασίες.

► Να παρατηρήσετε τη σχέση του λεκτικού εκφωνήματος με τα υπόλοιπα γνωρίσματα της ομιλίας στις παρακάτω ασκήσεις:

1. Να προφέρετε τη φράση «σήμερα το απόγευμα» με διαφορετικό τόνο φωνής εκφράζοντας κάθε φορά μια ορισμένη ψυχική κατάσταση. Ο μεγάλος Ρώσος σκηνοθέτης Στανισλάφσκι* ζητούσε από τους ηθοποιούς του να προφέρουν αυτή τη φράση με σαράντα διαφορετικούς τρόπους.

2. Να επαναλάβετε την πρόταση «Ο Γιάννης θα έρθει απόψε» τονίζοντας κάθε φορά ένα διαφορετικό όρο της.

3. Να δείξετε: α) με ποιες χειρονομίες εκφράζουμε τα παρακάτω μηνύματα:

Δεν ξέρω. Έλα εδώ! Ίσια μπροστά. Κάτσε κάτω! Αντίο! Σταματήστε! Θρίαμβος! Σε παρακαλώ! Ήσυχια!

β) με ποιους μορφασμούς και τι ήχους εκδηλώνουμε συνήθως την έκπληξη, την αηδία, τον πόνο, την ειρωνεία.

* Στανισλάφσκι: Ρώσος σκηνοθέτης και ηθοποιός του 19ου αι. Άνοιξε νέους δρόμους στη θεατρική τέχνη, και ως προς τη σκηνοθεσία και ως προς την ηθοποιία.

2. Συγκρίνω τον προφορικό με το γραπτό λόγο

α) Ο προφορικός και ο γραπτός λόγος ως μέσα επικοινωνίας

■ Στην επικοινωνία με προφορικό λόγο το μήνυμα εκπέμπεται από τον πομπό και την ίδια χρονική στιγμή προσλαμβάνεται από το δέκτη που βρίσκεται συνήθως στον ίδιο χώρο. Αντίθετα, η επικοινωνία με γραπτό λόγο είναι κατά κανόνα μοναχική δραστηριότητα, στην οποία ο πομπός απευθύνεται σε δέκτη απόντα που προσλαμβάνει το μήνυμα ύστερα από ένα χρονικό διάστημα.

▶ Συζητήστε τα πλεονεκτήματα του προφορικού λόγου ως μέσου επικοινωνίας. Τι ρόλο παίζει στην πρόσληψη και στην κατανόηση του μηνύματος το γεγονός ότι ο δέκτης είναι παρών στην προφορική επικοινωνία;

▶ Συζητήστε τα πλεονεκτήματα του γραπτού λόγου ως μέσου επικοινωνίας, λαμβάνοντας υπόψη ότι ο πομπός διαθέτει συνήθως χρόνο, για να επεξεργαστεί το κείμενό του, πριν να το παραλάβει ο δέκτης.

... Ἐάν ἐγὼ μιλῶ τίς γλῶσσαι τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἀγάπη, ἔγινα χάλκινο σκεῦος κούφιο ἢ κύμβαλο ἡχηρό.

Καὶ ἂν ἔχω προφητικὸ χάρισμα νὰ γνωρίζω ὅλα τὰ μυστήρια καὶ ἔχω ὅλη τὴν πίστη, ὥστε νὰ μετατοπίζω ὄρη, δὲν ἔχω ὁμως ἀγάπη, δὲν εἶμαι τίποτα. Καὶ ἂν διανείμω τὰ ὑπάρχοντά μου καὶ ἂν παραδώσω τὸ σῶμα μου γιὰ νὰ καῶ, ἀγάπη ὁμως δὲν ἔχω, σέ τίποτε δὲν ὠφελοῦμαι. Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, ἀγαθοεργεῖ, ἡ ἀγάπη δὲν φθονεῖ, δὲν αὐθα-διάζει, δὲν ὑπερηφανεύεται, δὲν ἀσελγεῖ, δὲν εἶναι

ιδιοτελής, δέν ἐξοργίζεται,
δέν σκέπτεται τό κακό, δέν
χαίρεται μέ τήν ἀδικία, χαίρεται
μέ τήν ἀλήθεια· ὅλα τά ἀνέχεται,
ὅλα τά πιστεύει, ὅλα τά ἐλπίζει,
ὅλα τά ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη δέν
χάνεται ποτέ. Τά υπόλοιπα ὅμως,
ἂν εἶναι προφητεῖες, θά καταργηθοῦν·
ἂν εἶναι γλῶσσες θά παύσουν· ἂν εἶναι
γνώση θά ἀκυρωθῇ, διότι ἕνα μέρος μόνο
γνωρίζουμε καί γιά ἕνα μέρος
προφητεύουμε, ὅταν ὅμως ἔρθει τό
τέλειο, τότε τό μέρος θά καταργηθῇ.

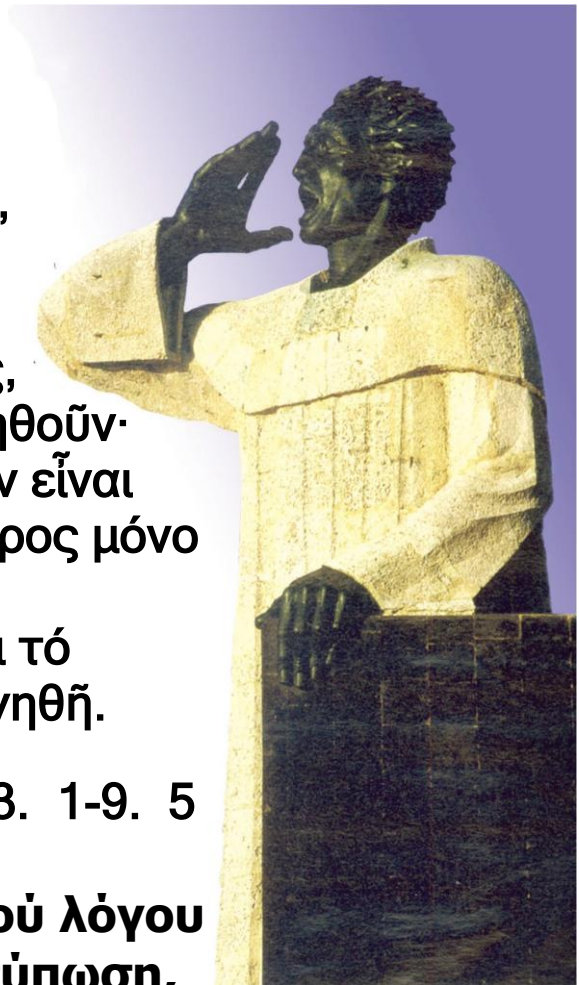
Α' προς Κορινθίους 13. 1-9. 5

► β) Διαφορές του προφορικού λόγου
από το γραπτό (σύνταξη, διατύπωση,
λεξιλόγιο, νοηματική πυκνότητα, συνοχή)

Να διαβάσετε προσεκτικά τα παρακάτω αποσπάσματα
από προφορικό και γραπτό λόγο του ίδιου προσώπου
για το ίδιο θέμα και να τα συγκρίνετε.

Α'

Απομαγνητοφωνημένος προφορικός λόγος
Κοίταξε δεν μπορώ να απαντήσω μ' ένα ναι ή μ' ένα όχι
– γιατί είναι πολύ σύνθετο το θέμα – ε χμ χμ ε δεν εγώ
δε θα 'βαζα καθόλου αν υπάρχει επιθετικότητα ε στους
νέους σήμερα δηλαδή δε νομίζω ότι υπάρχει
περισσότερη ή εκφράζεται περισσότερο απ' ό,τι παλιά
απλώς είναι με διαφορετικούς τρόπους ε κι έχουμε ένα
διαφορετικό είδος κοινωνίας – εμ + το τι είναι
επιθετικότητα ή πώς εκφράζεται αυτό είναι μια άλλη

κουβέντα – δηλαδή παλιότερα ας πούμε που τα συστήματα και τα κοινωνικά και τα κοινωνικά ας πούμε τα οικογενειακά ήταν πιο αυταρχικά εε η βία των αποπάνω δε θεωρούνταν επιθετικότητα [...] + + τώρα αν σήμερα μπορούμε να δούμε κάποια πιο ακραία ας πούμε ξέρω γω – γεγονότα επιθετικότητας στους νέους – θα έλεγα ότι εγώ αυτή τη στιγμή που το σκέφτομαι δεν το βλέπω στους νέους το βλέπω γενικότερα [...] – δηλαδή υπάρχουν τέτοια εμ θέματα κοινωνικά πράγματα ας πού-με σε κοινωνίες όπου τα καταναλωτικά αγαθά είναι στη βιτρίνα έτσι και ανοίγουνε την όρεξη – απ’ την άλλη μεριά αυτός ο πληθυσμός που τα ορέγεται ή ορέγεται ορισμένα ας πούμε – ε δεν μπορεί να τα πληρώσει αλλά δεν θα μπορεί και στο μέλλον να τα πληρώσει εφόσον θα είναι άνεργος ή θα έχει ένα ταμείο ανεργίας ας πούμε – ε αυτές είναι –εγώ δεν το θεωρώ πρόβλημα των νέων αυτά – εγώ το θεωρώ πρόβλημα της κοινωνίας ας πούμε ότι όταν τους βάζει μέσα σε μια μυλόπετρα.

B'

Γραπτός λόγος

Δεν μπορούμε να μιλάμε για αυξημένη επιθετικότητα σήμερα ή για επιθετικότητα στους νέους. Όπως καθετί άλλο, η επιθετικότητα δεν μπορεί να εξεταστεί έξω από το πλαίσιο που συμβαίνει και τις συμπεριφορές-δράσεις που συνδέονται με αυτήν. Η σημασία της ερώτησης έγκειται στο ότι ο ερωτών έχει πάρει θέση πάνω στο θέμα ταυτιζόμενος μ’ ένα γονιό ή μια κοινωνική ή πολιτική εξουσία. [...]

[...] Όταν εξάλλου προκαλείς κάποιον με χιλιάδες διεγερτικά καταναλωτικά αγαθά, ενώ συγχρόνως του εξασφαλίζεις την ανεργία και συνεπώς την αδυναμία απόκτησής τους, αυτό είναι επιθετικότητα.

Για να μπορούμε να πούμε οτιδήποτε σχετικά με την έκφραση των νέων, πρέπει να τους δούμε σε συνάρτηση με τους ενήλικες που βρίσκονται σε οποιαδήποτε σχέση μαζί τους.

■ Είδαμε ότι στην επικοινωνία με γραπτό λόγο ο πομπός έχει, συνήθως, το χρόνο να προσχεδιάσει και να επιμεληθεί το λόγο του, ενώ αυτό δε συμβαίνει στην επικοινωνία με προφορικό λόγο, ο οποίος είναι γενικά αυθόρμητος και απροσχεδιαστος. Ο γραπτός λόγος είναι, επομένως, προσχεδιασμένος και γι' αυτό πιο επιμελημένος από κάθε άποψη από τον προφορικό.

Η διατύπωση είναι πιο επιμελημένη στο γραπτό λόγο από ό,τι στον προφορικό.

Συγκεκριμένα:

- Στον προφορικό λόγο παρουσιάζονται συχνά ελλειπτικές προτάσεις ή ανολοκλήρωτες φράσεις, ενώ αυτό δε συμβαίνει συνήθως στο γραπτό λόγο, π.χ. «αλλά δε θα μπορεί και στο μέλλον να τα πληρώσει, εφόσον θα είναι άνεργος ή θα έχει ένα ταμείο ανεργίας ας πούμε -εε αυτές είναι- εγώ δεν το θεωρώ πρόβλημα των νέων αυτό».
- Στον προφορικό λόγο υπάρχουν πολλά «γεμίσματα» (εε, ας πούμε, χμ, χμ, ξέρω 'γώ κτλ.) και παύσεις.
- Στον προφορικό λόγο υπάρχει συνήθως μια προχειρότητα στην έκφραση, παρόλο που ορισμένες φορές φαίνεται καθαρά η προσπάθεια του ομιλητή να αλλάξει ή να βελτιώσει μια φράση που χρησιμοποίησε. Αντίθετα, μια τέτοια προσπάθεια δεν είναι εμφανής στο γραπτό κείμενο, αφού έχουμε μόνο την τελική του μορφή.

Δείτε π.χ. μια προσπάθεια για διόρθωση στον προφορικό λόγο: «παλιότερα ας πούμε που τα συστήματα και τα κοινωνικά και τα κοινωνικά ας πούμε και τα οικογενειακά... ».

■ **Ο γραπτός λόγος πρέπει να είναι σαφής και ακριβής, γιατί χρειάζεται να προβλέπει τις απορίες του δέκτη, που είναι συνήθως απών. Αντίθετα ο προφορικός λόγος είναι συνήθως λιγότερο ακριβής, δεδομένου ότι ο δέκτης, που είναι παρών, έχει τη δυνατότητα να ζητήσει διευκρινίσεις, π.χ. σύγκρινε τις φράσεις: α) «...προκαλεί κάποιον με χιλιάδες διεγερτικά αγαθά» (γραπτός λόγος) και β) «όπου τα καταναλωτικά αγαθά είναι στη βιτρίνα έτσι και ανοίγουνε την όρεξη...». (προφορικός λόγος). Από το προηγούμενο παράδειγμα φαίνεται, εξάλλου, ότι ο γραπτός λόγος είναι πιο πυκνός από τον προφορικό που είναι συνήθως αναλυτικός.**

• **Γενικά στο γραπτό λόγο το λεξιλόγιο είναι πιο επεξεργασμένο από ό,τι στον προφορικό, π.χ. σύγκρινε τις λέξεις/ φράσεις : «έγκειται», «σε συνάρτηση με», «διεγερτικά καταναλωτικά αγαθά»(γραπτός λόγος), «δεν μπορώ να απαντήσω μ' ένα ναι ή μ' ένα όχι», «είναι μια άλλη κουβέντα», «η βία των αποπάνω», «δεν το βλέπω στους νέους» (προφορικός).**

Η σύνταξη είναι πιο φροντισμένη στο γραπτό λόγο από ό,τι στον προφορικό, όπου κάποιες φορές συναντούμε και ασυνταξίες, π.χ. πβ. το γραπτό «η επιθετικότητα δεν μπορεί να εξεταστεί έξω από το πλαίσιο που συμβαίνει και τις συμπεριφορές -δράσεις που συνδέονται μ' αυτήν» με το αντίστοιχο προφορικό «εγώ δε θα 'βαζα καθόλου αν υπάρχει επιθετικότητα στους νέους σήμερα, δηλαδή δε νομίζω ότι υπάρχει περισσότερη ή εκφράζεται περισσότερο απ' ό,τι παλιά απλώς είναι με διαφορετικούς τρόπους..».

Στον προφορικό λόγο, εξάλλου, χρησιμοποιείται συνήθως η παρατακτική σύνταξη και συνηθίζονται οι σχετικά μικρές φράσεις, ενώ στο γραπτό λόγο εμφανίζεται, συχνά, η υποτακτική σύνταξη και ο μακροπερίοδος λόγος.

Η συνοχή και η συνεκτικότητα είναι πιο επιμελημένη στο γραπτό λόγο, όπου χρησιμοποιείται γενικά μεγαλύτερος αριθμός και ποικιλία μεταβατικών λέξεων/φράσεων από ό,τι στον προφορικό λόγο.

Τέλος, η οργάνωση του γραπτού λόγου είναι συνήθως πιο φροντισμένη από αυτήν του προφορικού. Στο γραπτό λόγο ο πομπός έχει το χρόνο να οργανώσει το κείμενο του, για να παρουσιάσει με λογική σειρά τις ιδέες του, ενώ αυτό δε συμβαίνει στην προφορική επικοινωνία.

Διαπιστώσαμε, λοιπόν, ότι ο γραπτός λόγος είναι πιο επιμελημένος από τον προφορικό.

Αυτό, όμως, δε σημαίνει ότι είναι και «ανώτερος».

Πρόκειται απλώς για δύο διαφορετικά είδη λόγου το καθένα από τα οποία παρουσιάζει τις ιδιαιτερότητές του.

γ) Απροσχεδίαστος και προσχεδιασμένος λόγος

Ένα μεικτό είδος λόγου ανάμεσα στον προφορικό και στο γραπτό λόγο

■ Είδαμε ότι ο προφορικός λόγος είναι λιγότερο επιμελημένος από το γραπτό, αφού χαρακτηρίζεται από αυθορμητισμό και είναι τις περισσότερες φορές απροσχεδίαστος, ενώ αντίθετα ο γραπτός λόγος είναι σχεδόν πάντα προσχεδιασμένος.

Ωστόσο, υπάρχουν και ορισμένες περιπτώσεις προσχεδιασμένου προφορικού λόγου, π.χ. μια διάλεξη, ένας πολιτικός λόγος κτλ. Στις περιπτώσεις αυτές πρόκειται για ένα μεικτό είδος λόγου, ανάμεσα στον προφορικό και στο γραπτό λόγο.

► Το κείμενο που ακολουθεί είναι παρμένο από τον ημερήσιο τύπο και αναφέρεται στα μέσα ενημέρωσης. Διαβάστε το και επιχειρήστε να το παρουσιάσετε σε προσχεδιασμένο προφορικό λόγο στην τάξη. Σχεδιάστε την εισήγησή σας με βάση το περιεχόμενο του κειμένου, λαμβάνοντας όμως υπόψη ότι η εισήγησή σας δε θα διαβαστεί, αλλά θα ακουστεί. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να μετατρέψετε το γραπτό λόγο σε προφορικό, ότι δηλαδή πρέπει να κάνετε τις κατάλληλες αλλαγές, π.χ. επιλέξτε μικρότερες φράσεις, κυρίως παρατακτική σύνταξη, απλούστερο λεξιλόγιο κτλ., για να μπορέσει το κοινό να παρακολουθήσει την προφορική σας εισήγηση. Φροντίστε ακόμη να αξιοποιήσετε τα παραγλωσσικά και τα εξωγλωσσικά στοιχεία της ομιλίας, για να γίνει η εισήγησή σας

ζωντανή και ενδιαφέρουσα για το κοινό. Η εισήγησή σας μπορεί, εξάλλου, να βασιστεί σε κάποιο άλλο δημοσίευμα από τον τύπο ή από το διαδίκτυο που σας ενδιαφέρει περισσότερο.

Ένας προφήτης των «μέσων»

**Ο ΜΑΡΣΑΛ ΜΑΚ ΛΟΥΑΝ
ΚΑΙ Η ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ**

ΤΟΥ
ΜΑΡΙΟΥ ΠΛΩΡΙΤΗ

ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΜΕΡΑ του χρόνου που πέρασε, έφυγε ένας απ' τους πιο ονομαστούς σύγχρονους «προφήτες», ο Marshall Mac Luhan, ο κορυφαίος ανατόμος του αναμφισβήτητου κοσμοκράτορα της εποχής μας: των μέσων μαζικής επικοινωνίας.

Η καίρια συμβολή του Καναδού συγγραφέα δεν είναι ότι επισήμανε την τεράστια – τρομαχτική, συχνά – εμβέλεια των «μέσων» αυτών, πράγμα που το ξέρει πια ο καθένας. Αλλά ότι διέγνωσε κι ανέλυσε την ιστορική σημασία τους για τον τρόπο σκέψης και δράσης του ανθρώπου, για την ίδια την ανέλιξη του ανθρωπίνου πολιτισμού.

ΑΓΝΩΣΤΟΣ ως τα 50 του χρόνια (γεννήθηκε το 1911), ο καθηγητής αυτός της αγγλικής λογοτεχνίας στο πανεπιστήμιο του Τορόντο, πήδηξε μεμιάς στη διασημότητα, όταν εκδόθηκαν τα βιβλία του

«Ο Γαλαξίας Γκούτενμπεργκ» (1962) και «Για να καταλάβουμε τα μέσα επικοινωνίας» (1964). Εκεί, και σε πλήθος άλλα κατοπινά βιβλία και δημοσιεύματα, ο Μακ Λούαν διατύπωσε τις «επαναστατικές θεωρίες» του για τις επαναστάσεις στην εξέλιξη των μέσων επικοινωνίας, που ισοδυναμούν μ' επαναστάσεις στην πορεία της Ιστορίας.

Η βασική –και «κλασική» πια– θέση του Μακ Λούαν είναι πως το μέσο, ο τρόπος επικοινωνίας δεν αποτελεί απλό «μεταφορέα» νοημάτων και μηνυμάτων.

Αντίθετα, αυτός καθορίζει, σε μεγάλο βαθμό, τόσο τη μορφή όσο και το περιεχόμενο του μηνύματος.

Περιλάλητος είναι πια ο αφορισμός του Καναδού διανοητή.

«Το μέσο αποτελεί το μήνυμα».

Συνακόλουθα, στη διαδρομή της Ιστορίας και σ' όλα τα πλάτη της Γης, η διαμόρφωση των κοινωνιών και των πολιτισμών επηρεάστηκε πιο πολύ απ' το είδος των «μέσων» αυτών παρά απ' το περιεχόμενο των μηνυμάτων που μεταδίνανε.

Μ' αυτή τη θέση και μ' αυτό το κριτήριο ο Μακ Λούαν χώριζε την ανθρώπινη Ιστορία σε τρεις μεγάλες εποχές: ΠΡΩΤΗ, η «ακουστική εποχή» (ή προ-αλφαβητική), όταν μοναδικό μέσο επικοινωνίας ήταν η φωνή του ανθρώπου. Και καθώς ο λόγος και ο ήχος έχουν περιορισμένη εμβέλεια, οι άνθρωποι ζούσαν σε φυλές και μικρές κοινότητες, όπου τρόπος επικοινωνίας και επίδρασης στην κοινωνία ήταν η φωνή του αρχηγού που ρητόρευε ή διάταζε το «λαό του», η φωνή του ποιητή που διηγιόταν μύθους, η φωνή των πρωτόγονων υποκριτών και χορευτών που αναπαράσταναν τους μύθους κι εξόρκιζαν τους θεούς τους.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ επινόηση της γραφής, του φωνητικού αλφάβητου, εγκαινιάζει τη δεύτερη, την «**οπτική εποχή**» της επικοινωνίας.

Τώρα, δεν επικοινωνούν ένας ή περισσότεροι άμεσα, ταυτόχρονα και ηχητικά με μια μικρή κοινότητα... τώρα, με το γραφτό λόγο, επικοινωνεί ένας, έμμεσα και οπτικά, με έναν και με πάμπολλους πέρα από τόπο και χρόνο. Ο άνθρωπος, που ως τότε ζούσε και «μάθαινε» ομαδικά και ακουστικά, τώρα γνωρίζει τον κόσμο μοναχός του, μέσα στη σιωπή, έχοντας μπροστά του ένα κομμάτι χαρτί, που του μεταφέρει ιδέες αποκλειστικά με την όραση. Το αλφάβητο, με τα 24, 26 ή 30 γράμματά του που μπορείς να τα επαναλάβεις άπειρες φορές με άπειρους συνδυασμούς, εμφύτευσε στους ανθρώπους τις έννοιες της ομοιογένειας, της ομοιομορφίας και της επανάληψης – που αποτελούν την προϋπόθεση της τεχνικής προόδου. Όλη η επιστήμη, όλος ο πολιτισμός –υποστηρίζει ο Μακ Λούαν– όλη η κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στη φύση με τη σκέψη του, είναι σκοπός αυτού του φαινομένου της «οπτικοποίησης» (visualisation), που ακολούθησε την εφεύρεση του αλφάβητου.

Την αποφασιστική ώθηση σ' αυτή την εξέλιξη την έδωσε η εφεύρεση της τυπογραφίας, απ' τον Γουτεμβέργιο. Τα 26 ανάγλυφα, κινητά στοιχεία του που τυπώνονταν πάνω σε χιλιάδες ομοιόμορφα φύλλα αναπαράγοντας το ίδιο μορφικά κείμενο, στάθηκαν η πηγή και το πρότυπο της παραγωγής αντικειμένων σε πολυάριθμα όμοια αντίγραφα που η κατασκευή τους στηρίζεται στην επανάληψη μιας μηχανικής κίνησης. Ήταν, αυτό, η βάση της σύγχρονης τεχνολογίας. Και το βιβλίο στάθηκε» «το πρώτο προϊόν της καταναλωτικής κοινωνίας».

Αλλά και παραπέρα: το τυπωμένο βιβλίο – λέει πάντα ο

Μακ Λούαν – έγινε η αφετηρία δυο αποφασιστικών παραγόντων του νεότερου ευρωπαϊκού πολιτισμού: του ατομικισμού, (αφού η γνώση και η επικοινωνία ήταν πια ατομική και όχι συλλογική υπόθεση) και του εθνικισμού (αφού οι ευρωπαϊκοί λαοί είδαν για πρώτη φορά τυπωμένη τη γλώσσα τους και ανακάλυψαν έτσι την εθνική τους ταυτότητα).

Και ο Μακ Λούαν φτάνει να πει πως ολόκληρος ο δυτικός πολιτισμός μας δε θα είχε δει το φως, αν δεν είχαν προηγηθεί τα 26 ξύλινα γράμματα του ανυποψίαστου τυπογράφου του Μάιντς...

Η ΤΡΙΤΗ εποχή – η δική μας – είναι, φυσικά, η «ηλεκτρονική εποχή». Που αποτελεί, κατά έναν τρόπο, επιστροφή στην ακουστική και οπτική εποχή.

Η ανθρωπότητα, που είχε χωριστεί (εξαιτίας της γραφής και του βιβλίου) σε μοναχικά άτομα και έθνη, ξαναγυρίζει σήμερα στην εποχή της φυλής, της κοινότητας. Μόνο που, σήμερα, δεν υπάρχουν πια άπειρες φυλές και κοινότητες, αλλά μια και μόνη: χάρη στο ραδιόφωνο και, προπάντων, την τηλεόραση, φυλή και κοινότητα είναι ολόκληρη η οικουμένη.

«Η υδρόγειος σφαίρα μας, συρρικνωμένη απ' τον ηλεκτρισμό, δεν είναι πια παρά ένα πλανητικό χωριό».

Και είναι, βέβαια, αφού, εκατομμύρια άνθρωποι μπορούν να βλέπουν την ίδια στιγμή (συχνά, τη στιγμή που γίνεται), ένα γεγονός ή ν' ακούνε ταυτόχρονα έναν ομιλητή – όπως οι πρωτόγονοι άκουγαν το φύλαρχό τους ή παρακολουθούσαν μια τοπική ιεροτελεστία.

Χάρη στο ραδιόφωνο, ο Χίτλερ μπορούσε να αφιονίζει εκατομμύρια Γερμανούς... Χάρη στην τηλεόραση, ο Άρμστρονγκ που πατούσε το φεγγάρι, είχε μαζί του δισεκατομμύρια ανθρώπους κάθε φυλής και χρώματος... Όταν ο Σαίξπηρ έλεγε, ενάμισην αιώνα μετά τον Γκούτενμπεργκ, «πως θέατρο είν' ο κόσμος όλος»,

δε φανταζόταν βέβαια πως η παρομοίωσή του θα γινόταν μια μέρα κυριολεκτική πραγματικότητα, πως «ο κόσμος όλος» θα αποτελούσε ένα απειροκέφαλο «θέατρο» και ακροατήριο των «θεατρίνων» και των πράξεων της κάθε στιγμής...

Αλλά η ηλεκτρονική φέρνει τον αυτοματισμό. Που παράγεται – λέει ο Μακ Λούαν – «Όταν η «ηλεκτρική αρχή» καρπίζει τις μηχανικές γραμμές της βιομηχανικής παραγωγής».

Κι αυτό δεν είναι μια απλή τεχνική τελειοποίηση. Είναι ένα μεγάλο άλμα προς τα εμπρός: «Η ηλεκτρική εποχή των «αυτόματων υπηρετικών μηχανών» λευτερώνει μεμιάς τον άνθρωπο απ' τη μηχανική δουλεία όπου τον είχε υποτάξει η εξειδίκευση της εποχής της μηχανής. Ο αυτοματισμός λευτερώνει τον άνθρωπο, όπως η μηχανή και το αυτοκίνητο λευτέρωσαν το άλογο και το μετατάξανε στο χώρο της ψυχαγωγίας. Απειλούμαστε ξαφνικά από μιαν ελευθερία, που βάζει σε σκληρή δοκιμασία τα εσωτερικά μας εφόδια και τις δυνατότητες μιας δημιουργικής συμμετοχής στην κοινωνία».

ΟΠΩΣ οι περισσότερες τεχνικές πρόοδοι (θα πρόσθετε ο καθένας), η υπερτελειοποίηση των μέσων επικοινωνίας αποτελεί ταυτόχρονα μια υπόσχεση ελευθερίας και μια απειλή καινούριας δουλείας. Κι αυτό, φυσικά, εξαιτίας της δύναμης επιβολής και υποβολής που έχουν τα μέσα αυτά – δύναμης που δεν περιορίζεται σε μια κοινότητα ή σε μερικές χιλιάδες «αναγνώστες», αλλά μπορεί να διαπεράσει κάθε κάτοικο του πλανητικού χωριού μας. Οι «μάζες» μπορούν να γίνουν (και γίνονται, συχνά) έρμαιο εκείνου που ελέγχει τα «μαζικά μέσα επικοινωνίας», να χειραγωγηθούν απ' τους κατόχους της πιο διάτορης φωνής που γνώρισε ο κόσμος, να μετατραπούν αυτές σε αυτόματα και υπηρέτες της και θύματά της.

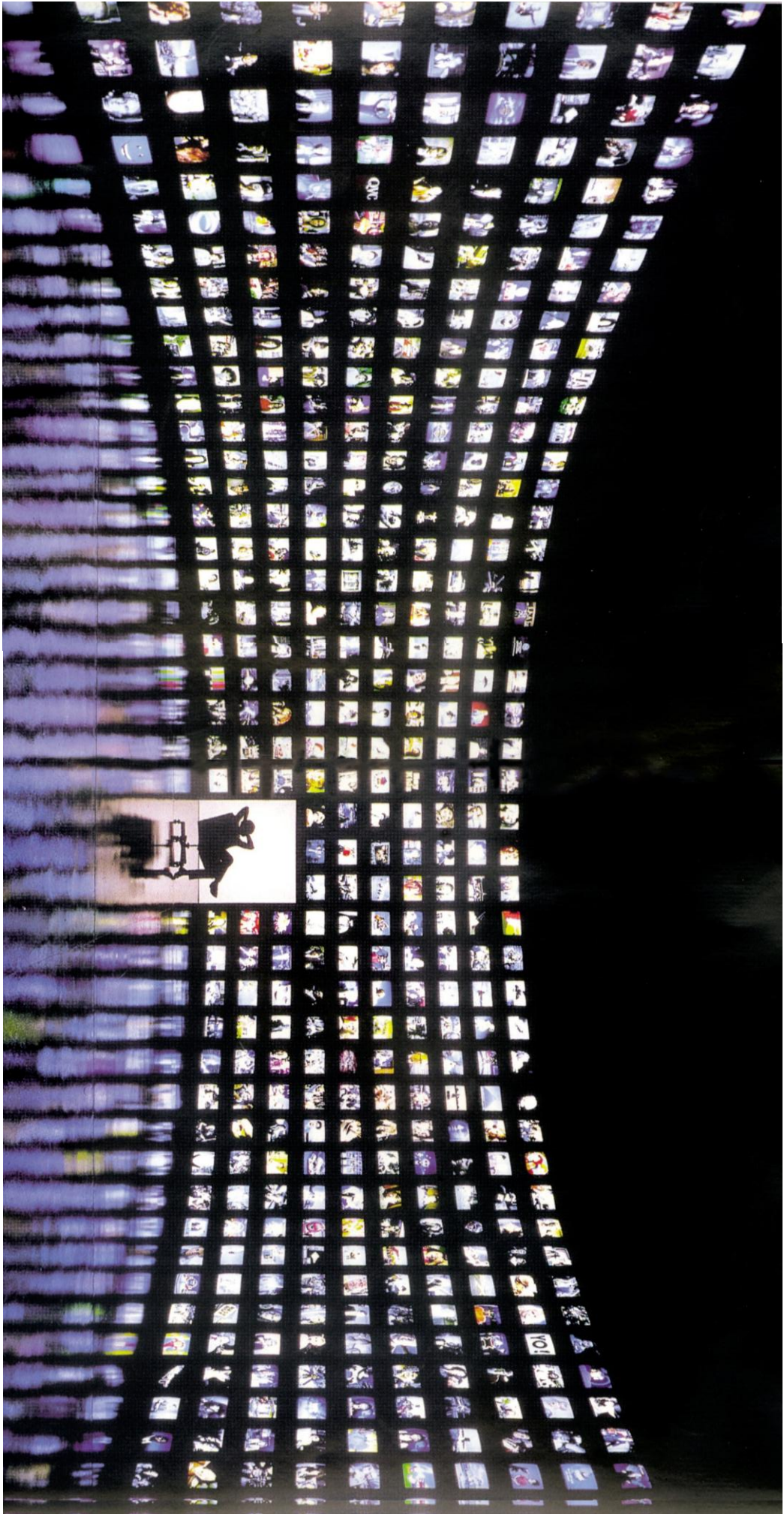
Ο διευθυντής του ιταλικού ραδιοτηλεοπτικού συστήματος, Μάσσιμο Ρεντίνα, μιλώντας πριν τρία χρόνια για την επερχόμενη «πολλαπλή τηλεόραση» με την παγκόσμια λήψη, έλεγε:

«Οι κίνδυνοι είναι πολύ μεγάλοι, επειδή υπάρχει το ενδεχόμενο της μαζικής πνευματικής αλλοτρίωσης των ανθρώπων σε παγκόσμια κλίμακα, γεγονός που μπορεί να το εκμεταλλευτούν ύποπτες», προπαγάνδες».

Και η προπαγάνδα αυτή ξεκινάει απ' την «ανώδυνη» προβολή προϊόντων διάφορων πολυεθνικών εταιριών και φτάνει ως την επιβολή ενός «τρόπου ζωής» όπου κυριαρχούν ο αμοραλισμός, η κερδομανία, η βία, διόλου ανώδυνα.

ΟΠΩΣ όλοι (ή οι περισσότεροι) «προφήτες» που επινόησαν ένα «κλειδί» για την ερμηνεία των ιστορικών, κοινωνικών κλπ. φαινομένων, ο Μακ Λούαν μπορεί να κατηγορηθεί για μονομέρεια: πως αποδίδει, δηλαδή, στο «κλειδί» του (τα μέσα επικοινωνίας) όλες τις εξελίξεις της ανθρωπότητας. Δε χωράει αμφιβολία πως τα «μέσα» αυτά έπαιξαν ρόλο σημαντικότερο στις ιστορικές διαμορφώσεις. Άλλο τόσο, όμως, δε χωράει αμφιβολία πως δεν ήταν, αυτά, η μοναδική «κινούσα αιτία»... πως και πολλοί άλλοι παράγοντες (οικονομικοί, κοινωνικοί, κλπ.) συμβάλανε σ' αυτή την «παράσταση» του ανθρώπινου «Πάθους».

Ωστόσο, δεν μπορεί να παραγνωριστεί η προσφορά του Μακ Λούαν στη διάγνωση της σημασίας και της επίδρασης των μέσων επικοινωνίας. Πολύ περισσότερο που σήμερα, είμαστε όλοι βυθισμένοι μέσα σ' αυτόν τον «οπτικοακουστικό χώρο» με τις αμέτρητες παγίδες. Για μυριοστή φορά, ο τρόπος που θα χρησιμοποιήσουμε και θ' αξιοποιήσουμε αυτόν τον γιγάντιο πολύποδα, θα δείξει αν θα γίνει αυτός «αυτόματος υπηρέτης» μας, ή εμείς δουλικά υποχείριά του...

155 / 98-99

δ) Απόδοση του προφορικού λόγου σε γραπτό Διευθέτηση απομαγνητοφωνημένου κειμένου

■ Ο μαγνητοφωνημένος προφορικός λόγος συχνά απομαγνητοφωνείται και δημοσιεύεται, όταν αυτό κρίνεται σκόπιμο για την ενημέρωση του ευρύτερου κοινού, όπως π.χ. συμβαίνει με τη δημοσίευση των πρακτικών ενός συνεδρίου. Στην περίπτωση αυτή έχουμε μια μεταγραφή, όπου το μαγνητοφωνημένο κείμενο διευθετείται, για να γίνει ευκολότερα προσιτό στο αναγνωστικό κοινό. Αυτό σημαίνει ότι χρησιμοποιείται στίξη και ότι οργανώνεται ο λόγος σε παραγράφους, ενώ εξαλείφονται ορισμένα γνωρίσματα του προφορικού λόγου, π.χ. επαναλήψεις, «γεμίσματα», ανολοκλήρωτες φράσεις κτλ.

▶ Να συγκρίνετε το απομαγνητοφωνημένο κείμενο (Α) (σελ. 92) με τη μεταγραφή του ίδιου κειμένου η οποία ακολουθεί, για να διαπιστώσετε τις διαφορές.

...Κοίταξε, δεν μπορώ να απαντήσω μ' ένα ναι ή μ' ένα όχι, γιατί είναι πολύ σύνθετο το θέμα. Εγώ δε θα 'βαζα καθόλου αν υπάρχει επιθετικότητα στους νέους σήμερα, δηλαδή δε νομίζω ότι υπάρχει περισσότερη ή εκφράζεται περισσότερο απ' ό,τι παλιά. Απλώς είναι με διαφορετικούς τρόπους κι έχουμε ένα διαφορετικό είδος κοινωνίας. Το τι είναι επιθετικότητα αυτό είναι μια άλλη κουβέντα. Δηλαδή, παλιότερα, ας πούμε, που τα συστήματα και τα κοινωνικά και τα οικογενειακά ήταν πιο αυταρχικά, η βία των αποπάνω δε θεωρούνταν επιθετικότητα.

● Με βάση τις παρατηρήσεις που κάνατε προηγουμένως, προσπαθήστε τώρα να διευθετήσετε (στίξη, παραγραφοποίηση) το ακόλουθο απομαγνητοφωνημένο κείμενο (B).

Χρήσιμη πληροφορία

Στη διευθέτηση του κειμένου μπορούμε να αντικαταστήσουμε τη μικρή παύση (-) και τη μέτρια (+) με τελεία, ενώ αντικαθιστούμε με αλλαγή παραγράφου τη μεγάλη παύση (++) και ορισμένες φορές και τη μέτρια (+). Εννοείται ότι αυτά ισχύουν, όταν οι παύσεις δεν οφείλονται στην προσπάθεια του ομιλητή να κερδίσει χρόνο. Εξάλλου, το ανέβασμα της φωνής (↗) σηματοδοτεί συνήθως την αρχή μιας πρότασης / περιόδου / παραγράφου, ενώ το κατέβασμα (↘) το τέλος τους.

Κείμενο (B)

... + εεμ + επίσης είναι εν μέρει η καταπίεση ίσως εντός εισαγωγικών η οποία προέρχεται από το σπίτι –εε – του του νέου μερικές φορές την κρίνει σαν καταπίεση άλλες φορές είναι πραγματική καταπίεση – εε αυτό οφείλεται συχνά και στην αλλαγή των εποχών – στην + πώς να το πούμε τώρα ++ στην – αλλαγή της αντίληψης για τα πράγματα σήμερα – εε και η επιθετικότητα είναι ένας τρόπος να ξεδώσει ο άνθρωπος αυτός ο οποίος δεν έχει άλλο τρόπο να ξεδώσει [...] + ε πάντως πραγματικά παρατηρείται αν και είναι φαινόμενο αυτή η επιθετικότητα των νέων – όλοι μιλάνε για την επιθετικότητα των νέων στα γήπεδα ας πούμε + αλλά είναι γνωστό ότι δε βρίσκεται στα γήπεδα μόνο η επιθετικότητα – πρώτα πρώτα και οι αντιδράσεις στους γονείς τους στο σχολείο και στα περισσότερα κατεστημένα πράγματα είναι άσχετα αν αυτό είναι καλό ή κακό + εε με μερικές φορές μάλιστα νομίζω ότι είναι και καλό – διότι αυτή η αντίδραση είναι ζωογόνα και για τους μαθητές και για το σχολείο το ίδιο ισχύει και για την οικογένεια – διότι αν δεν υπάρχει αυτή η αντίδραση θα μένουμε συνέχεια στις ίδιες αντιλήψεις και στα ίδια πράγματα πρέπει κατά κάποιο τρόπο με οποιοδήποτε τρόπο να αλλάξουν αυτά++

(Δ.Γ. μαθητής της Β΄ λυκείου)

ε) Το φανερό και το λανθάνον νόημα

■ Συχνά στη γλώσσα πίσω από το φανερό νόημα μιας φράσης κρύβεται ένα «λανθάνον» νόημα, το οποίο εκφράζει την πραγματική πρόθεση του πομπού. Με τη φράση, για παράδειγμα, «Κάνει κρύο εδώ μέσα» εκφράζεται μια απλή διαπίστωση (φανερό νόημα),

αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις η φράση μπορεί να εκφράζει και μια έμμεση παράκληση (Σε παρακαλώ, κλείσε το παράθυρο). Παρατηρούμε, δηλαδή, ότι μια πρόταση που σύμφωνα με το συντακτικό θα χαρακτηριζόταν πρόταση κρίσης λειτουργεί ουσιαστικά ως πρόταση επιθυμίας. Στις περιπτώσεις αυτές ο δέκτης μπορεί να συλλάβει το λανθάνον νόημα και, επομένως, την πραγματική πρόθεση του πομπού, αν λάβει υπόψη του τις κοινωνικές συμβάσεις και την κοινή εμπειρία του με τον πομπό.

► Να χαρακτηρίσετε συντακτικά τις παρακάτω φράσεις ως προς το περιεχόμενό τους. Στη συνέχεια προσπαθήστε να φανταστείτε σε τι είδους επικοινωνιακή περίσταση μπορεί να εκφωνήθηκε η καθεμία και ποια ήταν η πρόθεση του πομπού. Μπορείτε να αποδώσετε το ίδιο μήνυμα με διαφορετικό τρόπο;

- Πέρασε η ώρα.
- Δε νομίζεις ότι πρέπει να τηλεφωνήσεις στο σπίτι;
- Μμ ...Το φαγητό μυρίζει ωραία.

στ) Τελεστικός λόγος (προφορικός και γραπτός)

■ Στον προφορικό λόγο καθώς εκφωνούμε ορισμένες λέξεις (κυρίως ρήματα) ή φράσεις, πραγματοποιούμε ταυτόχρονα και μία πράξη, π.χ. με τη φράση «Ορκίζομαι να πω την αλήθεια» δίνουμε όρκο στο δικαστήριο. Η πράξη αυτή που συντελείται μέσω του λόγου ονομάζεται **λεκτική πράξη**. Σε ορισμένες περιπτώσεις για να εκτελεστεί μια **λεκτική πράξη**, πρέπει το πρόσωπο που την εκτελεί να είναι αρμόδιο / εξουσιοδοτημένο να την εκτελέσει, π.χ. ιερέας σε μια βάπτισμα (Βαπτίζεται ο δούλος του Θεού),

πρόεδρος του δικαστηρίου σε μια δίκη (Αθωώνεται ο κατηγορούμενος) κτλ. Ανάλογο φαινόμενο παρουσιάζεται και στο γραπτό λόγο. Ορισμένα κείμενα δε μας γνωστοποιούν απλώς ένα γεγονός, αλλά έχουν και μια πρόσθετη λειτουργία, π.χ. ένα πιστοποιητικό σπουδών, μια βεβαίωση, μια δήλωση, πέρα από τις πληροφορίες που μας δίνουν, πιστοποιούν, βεβαιώνουν, δηλώνουν κάτι, δηλαδή εκτελούν μια «πράξη». Ο λόγος, προφορικός ή γραπτός, μέσω του οποίου συντελείται μια «πράξη» ονομάζεται **τελεστικός λόγος**.

▶ Να διακρίνετε τις φράσεις που ακολουθούν σε δύο κατηγορίες, δικαιολογώντας φυσικά την κατάταξη που προτείνετε: α) σε αυτές που έχουν στόχο να μεταδώσουν απλώς μια πληροφορία σχετικά με ένα γεγονός, και β) σε αυτές που αποτελούν συγχρόνως λεκτικές πράξεις.

- Με ευχαριστεί για το δώρο που του έκανα.
- Σ' ευχαριστώ για το δώρο σου.
- Σου αναθέτω το απουσιολόγιο της τάξης.
- Βαφτίστηκε χθες το πρωί.
- Σε συγχαίρω για την επιτυχία σου.
- Στοιχηθείτε.
- Καταδικάστηκε σε φυλάκιση τριών ετών.
- Ο κατηγορούμενος κρίνεται ένοχος.
- Μου υποσχέθηκε ότι θα έρθει.
- Λύεται η συνεδρίαση.
- Σου υπόσχομαι ότι θα έρθω.

Θέματα για συζήτηση και έκφραση / έκθεση σχετικά με τον προφορικό και το γραπτό λόγο

► Παλαιότερα η προσήλωση των λογίων στα γραπτά κείμενα και η αποξένωσή τους από τη ζωντανή γλώσσα οδήγησαν στην αντίληψη ότι ο γραπτός λόγος είναι σημαντικότερος από τον προφορικό. Ωστόσο, η σύγχρονη γλωσσολογία δίνει προτεραιότητα στον προφορικό λόγο. Προσπαθήστε να τεκμηριώσετε με δικά σας επιχειρήματα αυτή τη θέση.

► Θα ακούσατε να λένε ή θα διαβάσατε ίσως ότι ο γραπτός λόγος:

- αποτελεί σταθμό στην ανάπτυξη του πολιτισμού – εξάλλου είναι γνωστό ότι διακρίνει την ιστορική από την προϊστορική περίοδο του ανθρώπου·
- αποθηκεύει γνώσεις, βοηθάει την ανάπτυξη των επιστημών και των τεχνών και επιταχύνει έτσι την εξέλιξη της ανθρώπινης κοινότητας
- διέδωσε τη γνώση κατά την αρχαιότητα και περιόρισε τη δύναμη του ιερατείου που τότε τη μονοπωλούσε (τη γνώση), αφού ήταν το μόνο που χρησιμοποιούσε ανάγνωση και γραφή·
- αποτυπώνοντας τους νόμους, τους κάνει γνωστούς σε όλους και συμβάλλει στον εκδημοκρατισμό·
- υποχρεώνει σε αυστηρή και λογική χρήση της γλώσσας·
- κάνει το γλωσσικό μήνυμα ανεξάρτητο από το δημιουργό του και το καθιστά αθάνατο.

■ Ποιες από τις παραπάνω ιδιότητες / λειτουργίες του γραπτού λόγου θεωρείτε σημαντικότερες και γιατί;

■ Να επιλέξετε μία από αυτές και να την αναπτύξετε.

► Με βάση το παρακάτω κείμενο να απαντήσετε στο ακόλουθο ερώτημα:

Ποια προβλήματα προκύπτουν από τη δυσκαμψία του γραπτού λόγου να παρακολουθήσει την εξέλιξη της γλώσσας ;

...Μία από τις συμβάσεις του γραπτού λόγου είναι ότι, επειδή συνδέεται πιο άμεσα με παλιότερες γλωσσικές μορφές, δε δέχεται πάντα με ευκολία τις πιο πρόσφατες γλωσσικές εξελίξεις... Εδώ όμως είναι κρυμμένος σοβαρός κίνδυνος. Όσο η παλιότερη και η νεότερη γλωσσική ποικιλία συνυπάρχουν σαν «ελεύθερες ποικιλίες», δεν είναι καταρχήν κατακριτέα η παραμονή του γραπτού λόγου στην παλιότερη μορφή, σε συνάρτηση πάντα με την εντύπωση που επιδιώκεται. Συχνά όμως οι άνθρωποι παρασέρνονται και παραμένουν στην παλιότερη ποικιλία ακόμη και όταν αυτή έχει πια εξαφανιστεί από τη γλώσσα, οπότε ο γραπτός λόγος αρχίζει να απομακρύνεται από την πραγματικότητα. Σε ακραίες περιπτώσεις μπορεί να επιχειρηθεί η δημιουργία καθαρεύουσας.

Ε.Πετρούνιας, Νεοελληνική γραμματική και συγκριτική ανάλυση, Univ. Studio Press, Α.Ε. Θεσσαλονίκη 1984, σ.52

► Οργανώστε μια συζήτηση σχετικά με το κίνημα του Δημοτικισμού στη χώρα μας. Πληροφορίες σχετικά με το θέμα μπορείτε να αντλήσετε από το βιβλίο Κ.Ν.Λ. 5ος τ. σελ. 6-7 στο οποίο, εξάλλου, περιλαμβάνονται και τα παρακάτω σχετικά κείμενα : Ι.Βηλαρά «Επιστολή στον Αθανάσιο Ψαλίδα», Γ.Ψυχάρη «Δυο λόγια», Φ.Φωτιάδη «Το γλωσσικό ζήτημα κι η εκπαιδευτική μας αναγέννηση», Α.Δελμούζου « Το ανθρωπιστικό ιδανικό», Δ. Γληνού «Δημιουργικός ιστορισμός».

► Να διαβάσετε και να συζητήσετε τις παρακάτω απόψεις σχετικά με τον αναλφαβητισμό.

... Ο αναλφαβητισμός είναι πρόβλημα κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό και οικονομικό. Αναστέλλει τη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, αποτελεί σοβαρό εμπόδιο για την ανάπτυξη των συμμετοχικών θεσμών και ακρωτηριάζει τη δυνατότητα για άσκηση κριτικής...

από έντυπο της Ν.Ε.Λ.Ε.

... Ο αναλφαβητισμός δεν είναι ωστόσο μόνο ατομική αναπηρία, είναι τροχοπέδη, ίσως η πιο σημαντική για την κοινωνική και τεχνολογική χειραφέτηση των λαών στις αναπτυσσόμενες χώρες και ένας από τους σπουδαιότερους παράγοντες που διευρύνουν το χάσμα ανάμεσα στις βιομηχανικές και στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες. Είναι τέλος εμπόδιο στην αλληλοδιείσδυση των πολιτισμών και στον αμοιβαίο εμπλουτισμό τους. Να μάθεις γραφή και ανάγνωση σημαίνει επίσης να στερεώσεις τις πολιτιστικές σου ρίζες, αλλά και να γνωρίσεις άλλους πολιτισμούς...

Courrier, Απρίλιος 1984

... Παρόλο που ο αναλφαβητισμός είναι περισσότερο διαδεδομένος στον τρίτο κόσμο, αποτελεί επίσης πρόβλημα και για μερικές από τις πλουσιότερες χώρες του κόσμου. Πλήττει τα μειονεκτικά κοινωνικά στρώματα που αποκαλούνται «Τέταρτος κόσμος» και περιλαμβάνουν όσους κατοικούν στις άθλιες συνοικίες των πόλεων, μετανάστες, εργάτες και τις οικογένειές τους, καθώς και μερικούς αγροτικούς πληθυσμούς με χαμηλό εισόδημα...

Courrier, ό. π.

Μαρτυρία αναλφάβητου

«... Όταν δεν γνωρίζεις ανάγνωση ή γραφή, δεν μπορείς να δουλέψεις, είσαι φτωχός, δεν μπορείς να συμμετέχεις σε καμιά δραστηριότητα και μερικές φορές δεν καταλαβαίνεις τι σου λένε οι άλλοι. Δεν ξέρεις τι γίνεται γύρω σου».

Τζανις Τέιλορ, Καναδάς, βλ. Courrier, ό. π.

► Σύμφωνα με την πανελλήνια έρευνα για τον αναλφαβητισμό που διεξήγαγε το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (1998), ο μισός περίπου πληθυσμός της Ελλάδας είναι υποεκπαιδευμένος, δηλαδή δεν έχει ολοκληρώσει την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα το 12,2% των ερωτώμενων δεν έχει παρακολουθήσει καθόλου το σχολείο ή έχει ολοκληρώσει μόνο μερικές τάξεις του Δημοτικού, το 26,7% έχει ολοκληρώσει μόνο το Δημοτικό, το 9,1% από τους τελευταίους συνέχισε για ένα δύο χρόνια σε κάποια τεχνική ή επαγγελματική σχολή, και οι υπόλοιποι παρακολούθησαν μία ή περισσότερες τάξεις του Γυμνασίου χωρίς να το ολοκληρώσουν. Συζητήστε σχετικά με το φαινόμενο της υποεκπαίδευσης στη χώρα μας.

Ποιοι παράγοντες το προκαλούν ; Ποιες συνέπειες μπορεί να έχει ; Ποια μέτρα πρέπει να ληφθούν για την αντιμετώπισή του;

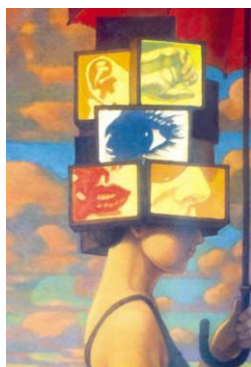
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 1ου ΤΟΜΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ.

ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ 5

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ 15

I. ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ 17

1. Η απεραντοσύνη της 17

2. Η πολυμορφία της 19

3. Η παντοδυναμία της 23

II. ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ 25

1. Γεωγραφικές γλωσσικές ποικιλίες 27

2. Κοινωνικές γλωσσικές Ποικιλίες..... 40

III. ΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ 55

IV. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ 63

1. Οι λειτουργίες της γλώσσας: αναφορική
και ποιητική λειτουργία..... 63

V. ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ 69

VI. ΕΙΔΙΚΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ..... 91

VII. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ 99

α) Η οργάνωση του λόγου και οι ειδικές γλώσσες..... 99

β) Η οργάνωση του λόγου και η πειθώ 103

γ) Η οργάνωση του λόγου και το επιχείρημα 105

δ) Η οργάνωση του λόγου και η αιτιολόγηση.....	110
ε) Η οργάνωση ευρύτερου κειμένου (έκθεσης) με αιτιολόγηση.....	113

**VIII. ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ
 ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ – ΕΚΘΕΣΗ..... 124**

Η γλωσσομάθεια και η χρησιμότητά της..... 124

Ο ΛΟΓΟΣ 135

**I. ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ
ΚΑΙ ΓΡΑΠΤΟΣ ΛΟΓΟΣ 137**

1. Επισημαίνω τα στοιχεία της ομιλίας	137
2. Συγκρίνω τον προφορικό με το γραπτό λόγο	142
α. Ο προφορικός και ο γραπτός λόγος ως μέσα επικοινωνίας.....	142
β. Διαφορές του προφορικού λόγου από το γραπτό	143
γ. Απροσχεδιάστος και προσχεδιασμένος λόγος.....	147
δ. Απόδοση του προφορικού λόγου σε γραπτό.....	156
ε. Το φανερό και το λανθάνον νόημα	158
στ. Τελεστικός λόγος	159
Θέματα για συζήτηση και έκφραση/ έκθεση σχετικά με τον προφορικό και το γραπτό λόγο	161

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.